

PĒTERA STUCKAS LATVIJAS VALSTS UNIVERSITĀTE
ЛАТВИЙСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ ПЕТРА СТУЧКИ

**ZINĀTNISKIE RAKSTI
УЧЕНЫЕ ЗАПИСКИ**

SĒJUMS 52 TOM

RIGĀ 1963 RИГА

PĒTERA STUCKAS LATVIJAS VALSTS UNIVERSITĀTE

LATVIJAS PSR
STRĀDNIĒKU ŠĶIRAS IZAUGSME

(1940.—1962.)

RĪGĀ 1963

PT-75
22

BAR
BERG

REDAKCIJAS KOLEĢIJA

Doc. ekon. zin. kand. A. Senkans
Doc. ekon. zin. kand. J. Porietis
Doc. J. Vilks
Vec. pasniedz. ekon. zin. kand. Ā. Sproge

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Доц. канд. экон. наук А. Сенканс
Доц. канд. экон. наук Я. Порьетис
Доц. Я. Вилкс
Ст. преп. канд. экон. наук А. Спроге

1621-12-63

**РОСТ РАБОЧЕГО КЛАССА
СОВЕТСКОЙ ЛАТВИИ**

(1940—1962)

**ZINĀTNISKIE RAKSTI
УЧЕННЫЕ ЗАПИСКИ**

SĒJUMS 52 TOM

**EKONOMIKAS ZINĀTNES
ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ**

LAI DIENS — 4 — ВЫПУСК

ОТ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ

Кафедра политической экономии Латвийского государственного университета им. П. Стучки занимается изучением развития рабочего класса Советской Латвии после 1939 года. Легко понять выбор такой темы. Рабочий класс заслуживает внимание не только в качестве главной производительной силы общества, определяющей рост производства и темпы движения к коммунизму, но он передовой класс в политике, экономике, культуре. Это он выделил из своей среды коммунистический авангард, вырастил и закалил свою Коммунистическую партию. Рабочий класс Латвии, рука об руку с рабочим классом РСФСР, Белоруссии, Украины и других Советских республик, завоевал победу социалистической революции, заплатил своей кровью победу над латвийским и германским фашизмом, вынес на своих плечах трудности социалистического строительства и теперь направляет всю свою богатырскую силу, чтобы построить коммунизм. В области культуры рабочий класс не только выделяет из своей среды ученых, специалистов, мастеров искусства и литературы, но и в своей массе, своей самодеятельностью творит социалистическую культуру. Кем мы стали — мы стали благодаря рабочему классу.

Не откладывая до исследования других вопросов, мы публикуем первые фрагменты — части будущих глав монографии. Из второй главы, посвященной изучению семьи рабочих, публикуем второй раздел «Бюджеты рабочих и колхозников», разрабо-

танный товарищем О. Берзкалном. Из темы третьей главы «Воспроизводство рабочей силы» печатаем статью А. Бриеде, а из пятой главы — последний пятый раздел, разработанный А. Спроге о культурном росте рабочего класса Латвии. В. Рикшис дает небольшой фрагмент из задуманной крупной работы о рыбацких колхозах.

Рига, январь 1963 года

Aspirante AUSMA BRIEDE.

GARIGĀ UN FIZISKĀ DARBA BŪTISKO ATŠKIRĪBU LIKVIDĒŠANA KOMUNISMA IZVĒRSTAS CELTNIECĪBAS PERIODĀ

Padomju Savienības darbaļaudis komunistiskās partijas vadībā ir guvuši lielus sasniegumus rūpniecības, lauksaimniecības, zinātnes un kultūras attīstībā, materiālās labklājības paaugstināšanā. Šie panākumi deva iespēju mūsu zemei uzsākt plašu komunistiskās sabiedrības celtniecību. PSKP jaunajā Programā norādīts, ka partijas un padomju tautas galvenais ekonomiskais uzdevums ir divos gadu desmitos radīt komunisma materiāli tehnisko bāzi mūsu zemē.

Komunisma materiāli tehnisko bāzi raksturo tāds ražošanas spēku attīstības līmenis, kas nodrošina visaugstāko (salīdzinot ar kapitālismu un sociālismu) sabiedriskā darba ražīguma līmeni un eksistences līdzekļu pārpilnību darbaļaužu materiālo un kulturālo vajadzību pilnīgai un vispusīgai apmierināšanai.

Komunisma materiāli tehniskās bāzes radīšanas gaitā PSRS pārspēs visattīstītākās kapitālistiskās zemes produkcijas ražošanā vidēji uz katru iedzīvotāju, aizsteigsies tām priekšā darba ražīguma un dzīves līmeņa ziņā.

Viens no galvenajiem priekšnosacījumiem komunistiskās sabiedrības celtniecībā ir tehnikas progress. Tikai uz tā pamata ir iespējams nepārtraukti pilnveidot un attīstīt ražošanu, atvieglot un uzlabot darba apstākļus, izmainīt darba saturu un sasniegt augstu sabiedriskā darba ražīgumu, bet tas, kā norāda V. I. Ļeņins, ir pats svarīgākais, pats galvenais jaunās sabiedriskās iekārtas uzvarai.

Savukārt tādi darba ražīguma pieauguma faktori, kā zinātnes attīstības līmenis, tehnikas progresa sasniegumi un to izmantošana ražošanā sociālistiskajā sabiedrībā tieši ir atkarīgi no darbaļaužu zināšanām, viņu izglītības un kvalifikācijas līmeņa. Komunisma celtniecībai vajadzīgi augsti kvalificēti, komunistiski apziņīgi, kulturāli, ierosmes bagāti, radoši darbinieki, kas spēj gan sekmīgi virzīt uz priekšu tehnikas progresu, gan arī ātri apgūt un

ievieš ražošanā jaunākos zinātnes un tehnikas sasniegumus, tādējādi nodrošinot vislabākos ražošanas rezultātus. Tāpēc arī visu darbaļaužu, bet it īpaši strādnieku un kolhoznieku kulturāli tehniskā līmeņa ieviešana paaugstināšana ir otrs svarīgākais priekšnosacījums komunisma materiāli tehniskās bāzes radīšanā.

PSKP jaunajā Programā pasvītots: «Tagad pastāvošos uzņēmumus pilnveidos par komunistiskās sabiedrības uzņēmumiem. Šā procesa raksturīgākās iezīmes būs šādas: jauna tehnika, augsta ražošanas organizācijas pakāpe un kultūra apvienojumā ar aizvien pilnīgāku ražošanas procesu automatizāciju un automātikas ieviešanu vadīšanā un kontrolē; strādnieku kultūras un tehnisko zināšanu līmeņa celšana, fiziskā darba aizvien ciešāka apvienošana ar garīgo darbu, inženiertehnisko darbinieku īpatnējā svara pieaugšana uzņēmuma kolektīva sastāvā...»¹ (Pasvītrojums mans — A. B.).

Komunisma materiāli tehniskās bāzes izveidošanas un tālākās attīstības gaitā, nepārtraukti pilnveidojot sociālistisko ražošanu uz vismodernākās zinātnes un tehnikas sasniegumu pamata un sistemātiski paaugstinot darbaļaužu kulturāli tehnisko līmeni, mūsu zemei jāatrisina tāda svarīga sociāli ekonomiska problēma kā garīgā un fiziskā darba būtisko atšķirību likvidēšana.

1. GARĪGĀ UN FIZISKĀ DARBA BŪTISKO ATŠKIRĪBU IZPAUSME.

Cilvēka darba raksturīga īpatnība ir tā, ka viņš ne tikai apzinīgi, mērķtiecīgi iedarbojas uz apkārtējo pasauli un izmaina to atbilstoši savām vajadzībām, bet arī darbā pārveidojas pats — apgūst ražošanas pieredzi, attīsta savas fiziskās un garīgās dotības.

Sajā sakarā K. Markss rakstīja: «Lai piesavinātos dabas vielu zināmā formā, kas ir derīga viņa paša dzīvei, viņš iedarbina savam ķermenim piederošos dabiskos spēkus: rokas un kājas, galvu un pirkstus. Iedarbojoties ar šīs kustības palīdzību uz dabu un izmainot to, viņš līdz ar to izmaina pats savu dabu. Viņš attīsta tajā snaudošās spējas un pakļauj šo spēku spēli savai varai.»²

Par cik darbs ir mērķtiecīgs process, kurā vienlaicīgi tiek izmantotas cilvēka fiziskās un garīgās spējas, par tik arī darba rezultāti ir cilvēka roku un smadzeņu produkts. Citiem vārdiem,

¹ Padomju Savienības Komunistiskās Partijas Programa. Pieņēmis PSKP XXII kongress. LVI, R., 1961., 67. lpp.

² K. Marks. Kapitāls, 1. sēj., LVI, R., 1951., 170. lpp.

sabiedrības dzīvei nepieciešamo eksistences līdzekļu radīšanas process nav iedomājams bez cilvēka darbības abu pušu — fiziskās un garīgās — vienības. «Kā dabā galva un roka pieder vienam un tam pašam organismam, — norāda K. Markss, — tā arī darba procesā savienojas garīgais un fiziskais darbs.¹

Darba abu pušu vienība ir ne tikai atsevišķa cilvēka darbības pamatā, bet tā ir arī sabiedriskās ražošanas nepieciešams nosacījums. Sabiedriskā ražošana neatkarīgi no tās formas arī nav domājama bez fiziskā un garīgā darba vienības.

Taču noteiktā cilvēku sabiedrības attīstības pakāpē garīgais un fiziskais darbs nošķiras un parādās kā patstāvīgi darba veidi. Darba dalīšana garīgā un fiziskā darbā sākas līdz ar ražošanas līdzekļu privātīpašuma un ekspluatatoru šķiru rašanos, t. i., verdzības iekārtā. Visās antagonistisku šķiru sabiedrībās starp garīgo un fizisko darbu pastāv pretstats. Šī pretstata pamatā ir tas, ka garīgā darba darītāji ekspluatē fiziskā darba darītājus. Tas tāpēc, ka ražošanas līdzekļu privātīpašums dod iespēju ekspluatatoru šķirām padarīt garīgo darbu par savu privilēģiju, bet fiziskais darbs kļūst par smagu nastu ekspluatējamam iedzīvotāju vairākumam. Līdz ar to darba dalīšanai fiziskā un garīgā darbā ir šķirisks raksturs, kas ekspluatatorisku šķiru sabiedrībās izpaužas kā antagonistisks pretstats starp fiziskā un garīgā darba darītājiem.

Tā, verdzības iekārtā sabiedrības mazākums — vergturu šķira — garīgo darbu, piemēram, valsts pārvaldīšanu, piedalīšanos zinātnes un mākslas laukā, pārvērta par savu privilēģiju, bet sabiedrības vairākumam — vergiem — bija jāstrādā smagais fiziskais darbs.

Feodālajā iekārtā garīgais darbs kļuva par muižnieku un garīdznieku privilēģiju, bet dzimtcilvēki bija spiesti strādāt smago fizisko darbu.

Raksturojot garīgā un fiziskā darba pretstatu kapitalismā, K. Markss norāda: «Manufaktūras darba dalīšana noved pie tā, ka materiālā ražošanas procesa garīgās potences stāv pretim strādniekam kā svešs īpašums un spēks, kas tos verdzina. Šis nošķiršanās process sākas vienkāršajā kooperācijā, kur kapitālists attiecībā uz atsevišķu strādnieku pārstāv sabiedriskā darba ķermeņa vienību un gribu. Tas attīstās tālāk manufaktūrā, kas kropļo strādnieku, pārveršot viņu par daļstrādnieku. Tas beidzas lielrūpniecībā, kas zinātni kā patstāvīgu ražošanas potenci atdala no darba un liek tai kalpot kapitālam.»²

Kapitalismā garīgais, organizatoriskais darbs ir buržuāzijas un buržuāziskās inteliģences monopols, bet smagais fiziskais

¹ K. Markss, Kapitāls, I. sēj., LVI, R., 1951., 480. lpp.

² Turpat, 344. lpp.

darbs jāveic darbaļaudim. Kapitālistiskajā iekārtā inteligences lielākā daļa nāk no buržuāzijas šķiras un tikai nedaudz pārstāvju — no strādnieku un zemnieku vidus. Inteliģence kapitālismā visumā palīdz buržuāzijai kā valsts pārvaldīšanā, tā arī ražošanas organizēšanā, strādnieku ekspluatēšanā. Tikai progresīvākā inteliģences daļa ir proletariāta pusē un cīnās par ekspluatācijas likvidēšanu.

Pretstats starp garīgo un fizisko darbu ir antagonistisku šķiru sabiedrību raksturīga iezīme.

Sociālistiskās revolūcijas rezultātā darbaļaudis komunistiskās partijas vadībā likvidē ekspluatatoru šķiru politisko varu un nodibina proletariāta diktatūru. Ar šīs diktatūras palīdzību tiek likvidēta arī ekspluatatoru šķiru ekonomiskā kundzība, t. i., sākumā viņiem atņem galvenos ražošanas līdzekļus un padara tos par visas sabiedrības īpašumu, bet tālāk sociālisma celtniecības gaitā pilnīgi likvidē privātīpašumu uz ražošanas līdzekļiem un līdz ar to arī ekspluatatoru šķiras.

Tādējādi ražošanas līdzekļu sabiedriskā īpašuma radīšanas procesā tiek likvidētas vecās, antagonistiskās ražošanas attiecības un izveidotas jaunas, sociālistiskās ražošanas attiecības, kas izslēdz iespēju cilvēkam ekspluatēt cilvēku.

Ja ražošanas līdzekļu privātīpašums neizbēgami šķir cilvēkus, rada starp viņiem ekspluatatoriskas attiecības, interešu pretstatu un naidu, tad ražošanas līdzekļu sabiedriskais īpašums cilvēkus patiešām vieno, rada viņiem kopējas intereses un mērķus, izmaina darbaļaužu lomu sabiedriskajā ražošanā.

Sociālistiskajā sabiedrībā līdz ar privātīpašuma un ekspluatatoru šķiru iznīcināšanu darbaļaudis atbrīvojas no ekspluatācijas, radikāli izmainās darba dalīšanas sociālais saturs, tiek likvidēts kapitālismam raksturīgais garīgā un fiziskā darba darītāju interešu antagonistiskais pretstats, tiek likvidēts tāds stāvoklis, ka garīgā darba darītāji ekspluatē fiziskā darba darītājus. Sociālistiskās revolūcijas un sociālisma uzvara likvidē līdz ar ekspluatatoru šķirām arī viņu monopolu uz izglītību, zinātņi utt. Sociālistiskā darbaļaudis ir paši savas zemes saimnieki un līdz ar to izglītība, zinātne, māksla kļūst pieejamas plašām masām. Sociālisma celtniecības gaitā tiek atrisināta svarīga sociāli ekonomiska problēma — likvidēts garīgā un fiziskā darba pretstats, kas pastāv antagonistisku šķiru sabiedrībās.

Taču, neskatoties uz to, sociālistiskajā iekārtā vēl saglabājas būtiskas atšķirības starp garīgo un fizisko darbu.

Garīgā un fiziskā darba darītāju būtiskās atšķirības atspoguļo vēsturiski noteiktu sabiedriskās darba dalīšanas veidu un ražošanas spēku attīstības līmeni, sociālistiskā īpašuma un sociālistisko ražošanas attiecību noteiktu attīstības pakāpi.

Garīgā un fiziskā darba būtiskās atšķirības sociālismā izpaužas šādi.

Pirmkārt, sociālistiskā sabiedrībā pastāv norobežotas materiālās un garīgās cilvēku darbības sfēras — materiālās ražošanas sfēra un neražojošā sfēra. Bez tam darba dalīšana garīgā un fiziskā darbā ir saistīta ar dažādām sociālām grupām.

Materiālās ražošanas sfērā (rūpniecībā, lauksaimniecībā, celtniecībā u. c.) ir raksturīgas divas ļaužu grupas: galvenokārt fiziskā darbā nodarbinātie darbaļaudis — strādnieku šķira un kolhozu zemniecība un galvenokārt garīgā darbā nodarbinātie darbaļaudis — inteliģence. Neražojošā sfērā (izglītība, zinātne, māksla, valsts pārvalde u. c.) ir raksturīgas arī divas ļaužu grupas — garīgā darba darītāji jeb inteliģence un fiziskā darba darītāji — strādnieki. Taču fiziskajam darbam šajā sfērā ir cita loma, tas saistīts ar apkalpošanas funkciju veikšanu (piem., telpu uzkopšana, transports u. tml.).

Kaut arī strādnieku šķiras, zemniecības un inteliģences izpildāmās funkcijas un sabiedriskā loma sociālistiskajā sabiedrībā ir atšķirīgas, tomēr tajā pat laikā starp fiziskā un garīgā darba darītājiem pastāv draudzīgas, sadarbīgas ražošanas attiecības. Viņu intereses ir vienotas kopējā mērķa sasniegšanai — komunisma uzcelšanai. Pie tam jāatzīmē, ka sociālistiskajā sabiedrībā fiziskā darba darītāji kopā ar garīgā darba darītājiem piedalās valsts pārvaldīšanā. Ar padomju, fabriku-rūpniecību komiteju, ražošanas apspriežu, kolhoznieku kopsapulču un valžu starpniecību strādnieki un zemnieki piedalās sociālistiskās saimniecības pārvaldīšanā. Tas nozīmē, ka sociālismā zināmu daļu no garīgā darba veic arī fiziskā darba darītāji.

Pēc 1959. gada PSRS iedzīvotāju skaitīšanas datiem redzams, ka no visiem tautsaimniecībā nodarbinātiem iedzīvotājiem (99, 130 milj.) 78,6 miljoni cilvēku jeb 79,3% bija nodarbināti galvenokārt fiziskā darbā, bet 20,5 miljoni cilvēku jeb 20,7% — garīgajā darbā.¹

Līdzīgu ainu redzam Latvijas republikā. Latvijas PSR tautsaimniecībā 1959. gadā no visiem nodarbinātiem (1080,3 tūkst.). 841,3 tūkstoši cilvēku vai 78% bija nodarbināti galvenokārt fiziskā darbā, bet 239,0 tūkstoši cilvēku vai 22% — garīgā darbā.²

Ar garīgā darba darītājiem — inteliģenci — sociālismā parasti saprot augstākās un vidējās kvalifikācijas speciālistus, kā arī speciālistus — praktiķus, kas cēlušies gan no abām šķirām, gan arī no pašas inteliģences. Zināma inteliģences daļa (inže-

¹ Народное хозяйство СССР в 1960 году. Статистический ежегодник. Госстатиздат, М., 1961, стр. 28.

² Латвийская ССР в цифрах в 1960 году. Краткий статистический сборник. Госстатиздат, Латвийское отделение, Р., 1961, стр. 322.

rieri, tehniķi, mehāniķi, agronomi, zootehniķi u. c.) tieši darbojas materiālās ražošanas sfērā un kopā ar strādnieku šķiru un kolhozu zemniecību veic noteiktus materiālo labumu ražošanas uzdevumus. Seit tad arī garīgā un fiziskā darba būtiskās atšķirības izpaužas kā dažādu sociālo grupu atšķirības.

Otrkārt, garīgā un fiziskā darba būtiskās atšķirības izpaužas fiziskā darba darītāju — strādnieku un kolhoznieku — un garīgā darba darītāju — intelīģences — dažādā kultūrāli tehniskās izglītības un zināšanu līmenī. Tā kā mūsu zemē līdz pat piecdesmito gadu vidum vidusskolas beigušo jauniešu lielākā daļa tūlīt turpināja mācīties augstskolās vai tehnikumos un kļuva par augstākās vai vidējās kvalifikācijas speciālistiem, tad strādnieku un kolhoznieku skaitliskais sastāvs palielinājās galvenokārt uz to cilvēku rēķina, kam nebija vidējās izglītības. Sakarā ar to radies tāds stāvoklis, ka līdz šim vairumam strādnieku vispārējās izglītības un kvalifikācijas līmenis ir vismaz divas reizes zemāks nekā inženiertehniskajiem darbiniekiem, bet kolhozniekiem zemāks nekā agronomiskajiem un zootehniskajiem darbiniekiem. To pierāda sekojoši dati: 1959. gadā Padomju Savienībā 31,6 procentiem fiziskā darba darītāju bija 7-gadīgā, vidējā un augstākā izglītība, tajā skaitā 38,6 procentiem strādnieku un 21,2 procentiem kolhoznieku (neskaitot vadītājus un speciālistus). Turpretī no visiem garīgā darbā nodarbinātiem 88,4 procentiem cilvēku bija minētā izglītība.¹

Latvijas PSR pēc 1959. gada PSRS iedzīvotāju skaitīšanas datiem 7-gadīgā, vidējā un augstākā izglītība bija 38,0 procentiem fiziskā darbā nodarbināto, tajā skaitā 46,3 procentiem strādnieku un 22,5 procentiem kolhoznieku, bet no garīgajā darbā nodarbinātiem — 93,4 procentiem.²

Treškārt, sociālismā ievērojami atšķiras garīgā un fiziskā darba darītāju darba samaksas apmēri un viņu dzīves līmenis. Tā kā garīgā darba darītāju izglītības un kvalifikācijas līmenis ir augstāks nekā fiziskā darbā nodarbināto līmenis, viņu darbs ir kvalificētāks, viņi saņem arī lielāku atalgojumu.

Teikto apstiprina Latvijas PSR rūpniecībā nodarbināto strādnieku un inženiertehnisko darbinieku vidējo darba algu atšķirības.

1961. gadā republikas rūpniecības strādnieku vidējā darba alga bija par 32,6% zemāka nekā inženiertehnisko darbinieku

¹ Народное хозяйство СССР в 1960 году. Статистический ежегодник. Госстатиздат, М., 1961, стр. 38.

² Латвийская ССР в цифрах в 1960 году. Краткий статистический сборник. Госстатиздат, Латвийское отделение. Р., 1961, стр. 329.

darba alga. Atsevišķās rūpniecības nozarēs šī atšķirība bija vēl lielāka. Piemēram, ķīmiskajā rūpniecībā (bez koksnes ķīmijas, koksnes hidrolīzes un gumijas izstrādājumu ražošanas) strādnieku mēneša vidējā darba alga sastādīja 65,5% no šajā nozarē nodarbināto inženiertehnisko darbinieku darba algas.¹

Tā kā sociālismā strādnieku un kalpotāju naudas ienākumu galveno daļu sastāda darba alga, tad neapšaubāmi pašlaik pastāv vēl ievērojamas atšķirības strādnieku un inženiertehnisko darbinieku dzīves līmenī. Inženiertehniskie darbinieki var iegādāties augstvērtīgākus pārtikas produktus, vairāk rūpniecības preču, kā arī izlietot vairāk naudas līdzekļu kultūrālām vajadzībām.

Tādā kārtā redzam, ka garīgā un fiziskā darba būtiskajam atšķirībām ir gan ekonomisks, gan sociālais raksturs.

“Komunisma materiāli tehniskās bāzes celtniecība mūsu zemē rada objektīvu nepieciešamību pakāpeniski likvidēt garīgā un fiziskā darba būtiskās atšķirības. Materiālais pamats tam ir augsti attīstīta sabiedrības tehniskā bāze, kas prasa arī inženiertehniska tipa darbiniekus. Tāpēc galvenie priekšnoteikumi garīgā un fiziskā darba būtisko atšķirību likvidēšanā komunisma izvērstas celtniecības periodā ir tehnikas progress un darbaļaužu izglītības un kvalifikācijas līmeņa pieaugums, fiziskā darba darītāju izglītības un kvalifikācijas līmeņa tuvināšana garīgā darba darītāju līmenim.

Šo divu priekšnoteikumu loma, to savstarpējais sakars un sasniegumi garīgā un fiziskā darba būtisko atšķirību likvidēšanā parādīti raksta turpmākajās nodaļās.

2. TEHNIKAS PROGRESS KĀ MATERIĀLAIS PAMATS GARĪGĀ UN FIZISKĀ DARBA BŪTISKO ATŠĶIRĪBU LIKVIDĒŠANĀ

Viens no svarīgākajiem priekšnosacījumiem garīgā un fiziskā darba būtisko atšķirību likvidēšanā ir tehniskais progress. Tas sociālismā vispirms ir cieši saistīts ar tautsaimniecības attīstības vissvarīgākajiem rādītājiem. Jaunas tehnikas ieviešana ražošanā, tehnoloģijas uzlabošana ne tikai nodrošina sabiedriskā darba ražīguma nemitīgu augšanu un produkcijas pašizmaksas samazināšanu, bet šim procesam ir arī liela sociāla nozīme.

«Kapitālistiskajā sabiedrībā, — norāda V. I. Leņins, — tehnikas un zinātnes progress nozīmē progresu sviedru izspiešanas mākslā.»²

¹ Aprēķināts pēc Latvijas PSR MP Centrālās statistikas pārvaldes ne-publicētiem materiāliem.

² V. I. Leņins. Raksti, 18. sēj. LVI, R., 1950. g., 542. lpp.

Turpreti komunistiskās sabiedrības celtniecības apstākļos tehnikas progressa rezultātā notiek kā sabiedriskā darba taupīšana, tā arī darbaļaužu darba apstākļu atvieglošana un uzlabošana, darba rakstura un satura izmaiņas.

Tehnikas progress daudzveidīgi ietekmē strādnieku darba rakstura un satura izmaiņu procesu, pie kam noteicošā loma ir ražošanas procesu kompleksai mehanizācijai un automatizācijai. PSKP Programā uzsvērts:

«Automatizācija un kompleksā mehanizācija ir materiālais pamats socialistiskā darba pāraugšanai komunistiskā darbā».¹

Kādas tad izmaiņas strādnieku darba raksturā un saturā izsauc ražošanas procesu mehanizācija un automatizācija?

Pastāvot nemehanizētai ražošanai, strādnieka darba galvenā funkcija ir darba priekšmeta tieša apstrāde ar vienkāršiem instrumentiem. Pie tam daudzi darba veidi prasa smagu fizisku piepūli. Visas izmaiņas darba priekšmetā līdz pat gatavā produkta radīšanai notiek ar strādnieka tiešu līdzdalību. Darba procesa sekmes (izstrādājuma kvalitāte, izmēru precizitāte utt.) ir pilnīgi atkarīgas no strādnieka personīgās prasmes, no viņa profesionālās mākslas pakāpes. Sakarā ar šim roku darba īpatnībām, strādniekam nav nepieciešama augsta teorētiskās sagatavotības pakāpe. Galvenais, ko no viņa prasa, — tas ir fiziskā darba iemaņu apgūšana. To strādnieks var panākt tikai ilgstošas apmācības ceļā tieši ražošanā.

Roku darba meistarība un grūtības tās iegūšanā noved pie tā, ka parasti strādnieks apgūst vienu profesiju, kurai veltī visu savu dzīvi. Šādos apstākļos ir neizbēgama profesionālā ierobežotība un strādnieka vienpusīga attīstība.

Roku darba nomaiņa ar mašīnām izsauc radikālas izmaiņas darba saturā un vispirms strādnieka darba funkcijās. Galvenā enerģijas avota lomu tagad izpilda mašīna. Ražošanas procesu mehanizācija atbrīvo strādnieku no materiālu tiešās apstrādes ar rokām, izmantojot instrumentus. Šo funkciju pakāpeniski sāk veikt mašīnas darba mehānismi.

Strādnieks pārvēršas par mašīnas komandieri. Līdz ar to rodas arī citas jaunas strādnieka darba funkcijas, kuru nebija nemehanizētā ražošanā, kā, piemēram, iekārtas uzstādīšana, apskate, regulēšana, mašīnu un mehānismu remonts. Šis strādnieka darba funkcijas ir kvalitatīvi jaunas un sarežģītas. Tās

¹ Padomju Savienības Komunistiskās Partijas Programa. Pieņēmis PSKP XXII kongress. LVI, R., 1961. g., 60. lpp.

prasa no strādnieka augstāku vispārējās un tehniskās sagatavotības pakāpi. Sociālistiskajā sabiedrībā to arī plānveidīgi realizē.

Vēl vairāk strādnieka darba funkcijas un saturs izmainās, kad attīstās ražošanas procesu kompleksā mehanizācija un automatizācija. Strādnieks pakāpeniski pārvēršas no ražošanas procesa izpildītāja par tā vadītāju. Viņa darba funkcijās pārsvārā sāk dominēt garīgā darba elementi. Strādniekam jau ir nepieciešamas inženiera zināšanas. Tādējādi ražošanas procesa mehanizācijas un automatizācijas attīstība nozīmē ne tikai nūlžīgu soli uz priekšu tehnikas attīstībā, bet arī būtiskas izmaiņas strādnieka darba raksturā un saturā.

Kādi jau ir tehnikas progresa rezultāti Latvijas PSR rūpniecības strādnieku darba rakstura un satura izmaiņšanā?

Sociālisma celtniecības periodā arī Latvijā ir daudz paveikts ražošanas procesu mehanizācijā un automatizācijā rūpniecībā. Tika laists darbā simtiem plūsmas līniju, desmitiem automatizētu līniju, kompleksi mehanizētu iecirkņu un cehu.

Sevišķi strauji ražošanas procesu mehanizācija un automatizācija notiek septiņgadē sakarā ar pāreju uz komunistiskās sabiedrības izvērstu celtniecību. Tā, uz 1961. gada 1. augustu republikas rūpniecības uzņēmumos darbojās 646 mehanizētās plūsmas līnijas, 53 kompleksi mehanizēti un 13 automatizēti iecirkņi, 86 automātiskās līnijas, 22 kompleksi mehanizēti cehi. Apmēram puse no šīs iekārtas ir uzstādīta septiņgades pirmajos trijos gados, tajā skaitā 1961. gadā vien laistas darbā 34 automātiskās līnijas un 79 mehanizētās plūsmas līnijas.¹

Visi šie realizētie pasākumi ievērojami ietekmēja ražošanas procesu mehanizācijas līmeni un līdz ar to veicināja arī darba ražīguma augšanu. 1961. gada republikas rūpniecībā darba ražīgums bija 4,2 reizes augstāks nekā 1940. gadā, vai par 19 procentiem augstāks nekā 1958. gadā.²

1962. gadā republikas rūpniecības uzņēmumos nodots ekspluatācijā apmēram 190 jaunu automātisku, plūsmas un konveijeru līniju, veikti atsevišķu ražošanas iecirkņu kompleksas mehanizācijas pasākumi.³

Ražošanas procesu mehanizācijas un automatizācijas pasākumu rezultātā Latvijas PSR TSP rūpniecības uzņēmumos

¹ Latvijas PSR MP Centrālās statistikas pārvaldes ziņojums «Par Latvijas PSR Tautas saimniecības attīstības valsts plāna izpildes rezultātiem 1961. gadā.» Cīņa, Nr. 23, 1962. g. 27. l.

² Латвийская ССР в цифрах в 1961 году. Краткий статистический сборник. Госстатиздат, Латвийское отделение. Р., 1962, стр. 51.

³ Latvijas PSR Ministru Padomes Centrālās statistikas pārvaldes ziņojums par Latvijas PSR Tautas saimniecības attīstības valsts plāna izpildes rezultātiem 1962. gadā. Cīņa, Nr. 25, 1963. gada 30. janvārī.

uz 1961. gada 1. janvāri mehanizētā darbā bija nodarbināti 40,3 procenti no visiem strādniekiem, tajā skaitā 52,1 procenti pamatražošanas strādnieku un 19,4 procenti palīgstrādnieku.¹ Svarīgākajās rūpniecības nozarēs mehanizētā darbā nodarbināto strādnieku īpatsvars bija vēl augstāks. To labi parāda tabulas Nr. 1 dati.

Tabula Nr. 1.

Mehanizētā darbā nodarbināto strādnieku īpatsvars Latvijas PSR TSP rūpniecībā uz 1961. gada 1. janvāri (procentos)¹.

	Visā ražošanā	Tajā skaitā	
		pamatražošanā	palīgrāžošanā
Rūpniecība			
tajā skaitā	40,3	52,1	19,4
Smagā mašīnbūvniecība	52,2	68,9	31,3
Elektrotehniskā rūpniecība	39,4	50,0	23,6
Radiotehniskā rūpniecība	45,2	58,7	24,9
Ķīmiskā un silikātu-keramiskā rūpniecība (bez medicīniskās)	25,6	30,4	15,3
Pārtikas rūpniecība	32,9	47,6	14,8
Kokapstrādes rūpniecība	35,7	44,2	15,0
Viegļā un tekstilrūpniecība	51,2	70,4	10,2
Kūdras rūpniecība	35,0	41,0	20,0

¹ Tabula sastādīta pēc Latvijas PSR TSP Tehniskās Pārvaldes nepublicētiem materiāliem.

Tādās nozarēs, kā smagā mašīnbūve, radiotehniskā un elektrotehniskā, mehanizētā darbā nodarbināto strādnieku īpatsvars bija ievērojami augstāks nekā ķīmiskajā, silikātu-keramiskajā, pārtikas preču, zivju, kūdras un kokapstrādes rūpniecībā. Kaut gan mašīnbūvniecības nozarēs bija ievērojami augstāks arī mehanizētā darbā nodarbināto pamatražošanas strādnieku īpatsvars, nekā iepriekš minētajās citās nozarēs, tad to nevar teikt par palīgstrādniekiem. Mehanizētā darbā nodarbināto palīgstrādnieku īpatsvars bija zems visās rūpniecības nozarēs, bet it īpaši vieglajā un tekstilrūpniecībā — 10,2 pro-

¹ Latvijas PSR TSP Tehniskās pārvaldes republic. materiāli. Latvijas PSR TSP rūpniecības uzņēmumos uz 1961. g. 1. I pirmo reizi noskaidroja, kādā pakāpē mehanizēts strādnieku darbs. Ja strādnieki strādāja rokdarbu, tad noskaidroja, vai tas ir smags vai parasts darbs.

centi, pārtikas preču ražošanā — 14,8 procenti, kokapstrādāšanas rūpniecībā — 15 procenti, ķīmiskajā un silikātu — keramikajā — 15,3 procenti.

Tādās mašīnbūvniecības nozarēs, kā elektrotehniskā, palīgstrādnieki sastādīja 41,2 procentus no visiem strādniekiem, bet mehānizētā darba bija nodarbināti tikai 23,6 procenti no palīgstrādniekiem. Tas pats, attiecas uz radiotehnisko rūpniecību. Seit palīgstrādnieki sastādīja 39,9 procentus, bet mehānizētā darbā no viņiem bija nodarbināti tikai 24,9 procenti.

Bez tam jāatzīmē, ka, neskatoties uz sasniegumiem ražošanas procesu mehānizācijā un automatizācijā, Latvijas PSR rūpniecībā tomēr līdz pat šim laikam daudzi smagie un darba ietilpīgie ražošanas procesi tiek veikti vēl ar rokām.

Smagais fiziskais darbs ir vēl plaši izplatīts tādos uzņēmumu darba iecirkņos, kā transportā un iekraušanas — izkraušanas darbos, pamatražošanas sagatavošanas iecirkņos.

Tas ir vēl sastopams arī daudzos citos ražošanas iecirkņos, kā piemēram, kokapstrādāšanas rūpniecībā — kokmateriālu noliktavās, kūdras rūpniecībā — kūdras žāvēšanas darbos.

Latvijas PSR TSP rūpniecībā uz 1961. gada 1. janvāri vēl 13,5 procenti no visiem strādniekiem bija nodarbināti smagā fiziskā darbā, bet atsevišķās nozarēs šādu strādnieku īpatnējais svars bija vēl lielāks. Tā, piemēram, kūdras rūpniecībā — 30 procenti, kokapstrādāšanas — 29 procenti, ķīmiskajā un silikātu keramikajā rūpniecībā — 19 procenti no visiem strādniekiem bija nodarbināti smagā fiziskā darbā.

Republikas septiņgades tehnikas progresa plānā ir paredzēts plaši mehānizēt transporta un iekraušanas un izkraušanas darbus, likvidēt smago fizisko darbu tādās nozarēs kā kokapstrādāšana, ķīmiskā un silikātu keramikā rūpniecība, celulozes un papīra, medicīniskā rūpniecība. Visu izstrādāto pasākumu rezultātā smagā fiziskā darbā nodarbināto strādnieku īpatsvars 1965. gadā samazināsies līdz 1,2 procentiem.¹ Minētie pasākumi atbilst PSKP Programā paredzēto kompleksās mehānizācijas uzdevumu veikšanai pirmajā gadu desmitā.

«Kompleksā mehānizācija likvidēs roku darbu iekraušanā un izkraušanā un izslēgs smago darbu galvenajās ražošanas operācijās un palīgoperācijās»,² —

pasvītrots PSKP Programā.

¹ Latvijas PSR TSP Tehniskās pārvaldes npublicēti materiāli.

² Padomju Savienības Komunistiskās Partijas Programa. LVI, Rīgā, 1961. g., 63. lpp.

Lai iegūtu pareizāku priekšstatu par sasniegumiem ražošanas procesu mehanizācijā un automatizācijā, par izmaiņām fiziskā darbā, jāievēro arī tāds rādītājs kā darba mehanizācijas līmenis.

Tabula Nr. 2.

Darba mehanizācijas līmenis Latvijas PSR TSP rūpniecībā uz 1961. gada 1. I (procentos).¹

Nozares	Visā ražošanā	Tajā skaitā	
		pamat-ražošanā	palīg-ražošanā
Rūpniecība	23,6	29,7	11,1
tajā skaitā:			
Smagā mašīnbūvniecība	28,2	36,2	12,8
Elektrotehniskā rūpniecība	21,7	25,8	20,3
Radiotehniskā rūpniecība	19,8	22,6	15,7
Ķīmiskā un silikātu-keramiskā rūpn. (bez medicīn.)	16,7	19,7	15,5
Pārtikas rūpniecība	21,9	30,8	11,1
Kokapstrādāšanas rūpniecība	17,1	20,5	11,0
Viegla un tekstilrūpniecība	29,9	41,1	8,8
Kūdras rūpniecība	26,3	32,6	6,0

¹ Tabula sastādīta pēc Latvijas PSR TSP Tehniskās pārvaldes nepublīcētiem materiāliem.

Darba mehanizācijas līmeni aprēķina procentos, dalot mehanizētām operācijām vai to elementiem patērēto darba laiku ar visu patērēto darba laiku. Šis rādītājs raksturo visu strādnieku darba mehanizācijas pakāpi.

Salīdzinot datus par mehanizētā darbā nodarbināto strādnieku īpatsvaru (tabula Nr. 1, 16. lpp.) un darba mehanizācijas līmeni Latvijas PSR TSP rūpniecībā (tabula Nr. 2, 18. lpp.), rodas secinājums, ka arī mehanizētā darbā nodarbinātie strādnieki vēl lielu darba laika daļu strādā bez mehānismiem. Tādēļ arī kopējā darba mehanizācijas pakāpe ir ievērojami zemāka nekā mehanizētā darbā nodarbināto strādnieku īpatsvars. Tā, visā republikas TSP rūpniecībā darba mehanizācijas līmenis ir tikai 23,6 procenti, tajā skaitā pamatražošanā 29,7 procenti, palīgražošanā — 12,8 procenti. Ļoti zems darba mehanizācijas līmenis palīgražošanā ir republikas vieglajā un tekstilrūpniecībā — 6,0 procenti, kokapstrādāšanas — 8,8 procenti, pārtikas preču ražošanā — 11,0 procenti, ķīmiskajā un silikātu — keramiskajā rūpniecībā — 11,1 procenti.

No visa teiktā par ražošanas procesu mehanizāciju un automatizāciju Latvijas PSR rūpniecībā var secināt, ka jau tagad vērojamas būtiskas izmaiņas republikas rūpniecības strādnieku darba saturā. Tas ir ievērojami atvieglots, tā ražīgums nemitīgi aug. Taču tas ir tikai pats sākums būtisko atšķirību lik-

vidēšanā starp garīgo un fizisko darbu. Tāpēc turpmākajiem 20 gadiem jābūt vēl spraigākiem darba gadiem, lai republika varētu atrisināt PSKP Programā nospraustos uzdevumus ražošanas procesu kompleksajā mehanizācijā un automatizācijā. Šajā laikā jālikvidē pilnīgi smagais fiziskais darbs un arī jebkurš nekvalificēts darbs.

Tehnikas progress sociālismā izsauc lielas izmaiņas arī strādnieku profesionālajā sastāvā, kas ir viens no viņu kvalifikācijas rādītājiem. Tehnikas progresa ietekmē izzūd vecās profesijas un rodas jaunas, kas prasa arī augstāku kvalifikāciju. Tā, piemēram, mašīnbūvniecībā kniedētājus nomaina metinātāji, celtniecībā zemes racējus — ekskavatoristi, Taču arī tur, kur pastāv agrākās profesijas, sakarā ar tehnikas progresa sasniegumu arvien plašāku izmantošanu ražošanā, no strādnieka tiek prasīts daudz vairāk zināšanu nekā agrāk.

Vispārēju priekšstatu par strādnieku profesionālā sastāva izmaiņām sakarā ar tehnikas progresu varam gūt, apskatot PSRS iedzīvotāju pēdējo divu skaitīšanu datus¹

Tā, PSRS laikā no 1939. gada līdz 1959. gadam, pieaugot kopējam kalnraču profesiju strādnieku skaitam 2 reizes, atskaldītāju un iecirtēju skaits samazinājies par 14 procentiem, turpretī ar mehānismu plašu izmantošanu saistīto profesiju strādnieku skaits strauji pieaudzis.

Tādu metalurgu un metalistu profesiju strādnieku, kā elektro- un gāzes metinātāju, atslēdznieku un rīku atslēdznieku, mehāniķu, darba mašīnu iestādītāju un regulētāju — skaits apskatāmā periodā ir ievērojami straujāk pieaudzis nekā kopējais metalurgu un metalistu profesiju strādnieku skaits. Arī celtniecībā, piemēram, celtniecības un ceļu mašīnu mašīnistu skaits, kā arī motoristu skaits 1959. gadā ir 70 reizes lielāks nekā 1939. gadā, bet ekskavatoristu skaits — 14 reizes lielāks. Tādas vecas profesijas, kā zemes racēju, strādnieku skaits 1959. gadā bija samazinājies par 44 procentiem, salīdzinot ar 1939. gadu.²

Tagad mūsu zemē kompleksi mehanizētos un automatizētos uzņēmumos par galveno strādnieku profesiju kļūst mašīnu iestādītāji vai regulētāji, kuru darba zināmu daļu jau sastāda garīgā darba elementi. Šīs profesijas strādniekiem jābūt ar daudz plašākām zināšanām nekā citu profesiju strādniekiem, kuri veic tikai zināmas ražošanas operācijas. Tā, parasto mašīnstrādnieku darba procesā ir daudz tādu operāciju, kuru

¹ Statistisko datu trūkuma dēļ nav iespējams parādīt šajā periodā Latvijas PSR rūpniecības strādnieku profesionālā sastāva izmaiņas.

² Aprēķināts pēc avota: Народное хозяйство СССР в 1960 году. Статистический ежегодник. Госстатиздат, М., 1961, стр. 29 и 30.

veikšanā ir svarīga strādnieka pieredze ražošanā, viņa meistarība. Mašīnstrādnieku darbs galvenokārt ir fizisks darbs. Turpretī automātu un darbgaldu iestādītāju vai regulētāju darba procesā galvenokārt ietilpst ļoti sarežģītas iekārtas vadīšana, mehānismu darbības kontroles un regulēšanas funkcijas.¹ Viņiem jāpārzina vairāku profesiju darbs, piemēram, virpotāja, atslēdznieka, frēzētāja, urbēja u. c.

Lai strādnieks varētu kļūt par augstākās kategorijas (5. vai 6.) automātu un darbgaldu iestādītāju vai regulētāju, viņam jābūt ar pabeigtu vidējo tehnisko izglītību. Tādējādi šo strādnieku darbā zināmā mērā jau ir savienots fiziskais un garīgais darbs.

Arī tādas profesijas strādniekiem, kā remontatslēdzniekiem un remonta elektromontieriem, vajadzīgas ievērojamas tehniskās zināšanas. Viņiem jāzina remontējamo mašīnu un aparātu konstrukciju īpatnības, to bojāšanās cēloņi un labošanas paņēmieni, jāpārzina remontējamo mašīnu un aparātu regulēšana. Tas nozīmē, ka minēto profesiju strādniekiem ir nepieciešams noteiktas teorētiskās zināšanas metālu mācībā, mehānikā, enerģētikā u. c.

Tādējādi jau tagad ražošana prasa zināmu daudzumu plaša profila strādnieku, piemēram, rūpnīcā VEF 1961. gadā automātu un darba galdu iestādītāji, remontatslēdznieki un elektromontieri sastādīja desmito daļu no visiem strādniekiem.² Vēl jo vairāk plaša profila strādnieku vajadzēs komunistiskajos uzņēmumos, kur ražošanas procesu automatizācija būs vispārīga parādība.

Tehnikas progress izsauc būtiskas izmaiņas arī garīgā darba saturā. Sakarā ar elektronu tehnikas attīstību sāk izzust daudzi garīgā darba veidi, kas saistīti ar uzskaiti, skaitļošanu u. tml. Šo darbu ātri veic elektronu skaitļojamās mašīnas. Tuvākajos 20 gados, kā pasvītots PSKP Programā, «plaši lielos kibernetiku, elektronu skaitļošanas un risināšanas, kā arī vadīšanas ierīces rūpniecības, celtniecības industrijas un transporta ražošanas procesos, zinātniskajos pētījumos, plānu, projektu un konstrukciju aprēķinos, uzskaitē un pārvaldē»³.

¹ Pēc PSRS piecos mašīnbūvniecības uzņēmumos izdarītām 102 darba dienas fotogrāfijām aprēķināts, ka automātu un darba galdu iestādītāji vai regulētāji 54,7% no sava maiņas darba laika fonda patērē iekārtas uzstādīšanai, tās darbības kontrolei, detaļu apstrādes kvalitātes kontrolei, mašīnstrādnieku instruēšanai.

(E. Воронин. Разделение и содержание труда станочника и наладчика в массовом производстве. М., 1959, стр. 14).

² Aprēķināts pēc rūpnīcas VEF nepublicētiem materiāliem.

³ Padomju Savienības Komunistiskās Partijas Programma. Pieņēmis PSKP XXII kongress. LVI, R., 1961. g., 63. lpp.

Komunistiskās sabiedrības celtniecības gaitā jālikvidē ne tikai smagais fiziskais darbs, nekvalificētais darbs, bet vēl jāatvieglina un jāpadara ražīgāks arī tādu garīgā darba darītāju vienmuļais un nogurdinošais darbs, kā grāmatvežu, rēķinvežu, stenografistu u. tml. darbs.

Komunisma izvērstas celtniecības apstākļos arvien vairāk dzīvē sāk piepildīties marksisma-ļeņinisma klasiķu izteiktās domas sakarā ar vecās, no kapitālisma mantotās, darba dalīšanas likvidēšanu.

Analizējot savstarpējo sakaru starp tehnikas progresu, darba dalīšanas un līdz ar to paša cilvēka attīstību, K. Markss atklāja vienu no svarīgākajiem sabiedriskās ražošanas ekonomiskajiem likumiem — darba pārmaiņas likumu, kuru formulēja šādi: «...lielrūpniecības daba nosaka darba pārmaiņu, funkciju kustību, strādnieka vispusīgu kustīgumu. No otras puses, savā kapitalistiskajā formā tā atražo veco darba dalīšanu ar tās sastingušajām specialitātēm... Bet, ja tagad darba pārmaiņa lauž sev ceļu tikai kā nepārvarams dabisks likums un ar dabiskam likumam piemītošo, akli postošo spēku, kurš visur atduras pret šķēršļiem, tad, no otras puses, pati lielrūpniecība ar savām katastrofām padara par dzīvības un nāves jautājumu darba pārmaiņas un tāpēc arī pēc iespējas lielākas strādnieku daudzpusības atzišanu par vispārēju sabiedriskās ražošanas likumu, kura normālai realizēšanai ir jāpielāgo attiecības.»¹

K. Markss šeit pasvītro tehnikas progresa un darba dalīšanas attīstības pretrunīgo sakaru kapitalismā. No vienas puses, tehnikas progresam ir revolucionārs raksturs, tas prasa no darbaļaudim arvien plašākas kā vispārējās, tā arī tehniskās zināšanas. No otras puses, darba dalīšana kapitalismā noved pie strādnieku vienpusīgas attīstības. Tā pārvēršas par sabiedrības progresa bremsētāju. Šīs pretrunas atrisināšanu K. Markss saskata vecās darba dalīšanas likvidešanā, kas ir nepieciešams nosacījums ražošanas spēku tālākai attīstībai, cilvēka vispusīgai attīstībai.

Runājot par komunistisko sabiedrību, F. Engelss darbā «Anti-Dirings» norāda: «Vecais ražošanas veids tātad pašos pamatos jānoārda, bet jo sevišķi jāizzūd agrākai darba dalīšanai. Tās vietā jāstājas tādai ražošanas organizācijai...», kas dotu «...katram iespēju visos virzienos attīstīt un aktīvi izpaust visas savas fiziskās un garīgās spējas, kur tātad ražīgais darbs no smagas nastas kļūs par baudu.»²

Svarīgas atziņas šajā jautājumā ir izteiktas V. I. Ļeņina darbos. Tā, darbā «Bērnišķīgā «kreisuma» slimība komunismā»

¹ K. Markss. Kapitāls, 1. sēj., LVI, R., 1951., 461.—462. lpp.

² F. Engelss. Anti-Dirings. LVI, R., 1947. g., 286. lpp.

viņš raksta: «Kapitālisms neatvairāmi atstāj mantojumā sociālismam... vecas gadsimtiem veidojušās profesionālās un amatu izšķirības starp strādniekiem...», bet komunisms «... sāks iznīcināt darba dalīšanu starp cilvēkiem, sāks audzināt, apmācīt un sagatavot vispusīgi attīstītus un vispusīgi sagatavotus cilvēkus, tādus, kas prot visu darīt. Uz to komunisms iet, uz to tam jāiet, un tur tas nonāks, bet tikai pēc ilgiem gadiem.»¹

So V. I. Ļeņina tēzi nav jāsaprot tā, ka komunistiskajā sabiedrībā katram cilvēkam jāapgūst visi darba veidi, ka šeit izzūd darba dalīšana un līdz ar to specializācija. Vispirms, tas nav iespējams, un, otrkārt, to neprasa ne visas sabiedrības, ne arī atsevišķa sabiedrības locekļa attīstības intereses. Prakse pierāda, ka vislabākos rezultātus var sasniegt tad, kad ražošana ir specializēta noteiktā virzienā. Ražošanas specializācija kā tehnikas progresa nepieciešams rezultāts un darba ražīguma pieauguma svarīgs faktors neapšaubāmi saglabāsies arī komunistiskajā sabiedrībā. Taču šīs sabiedrības celtniecības gaitā pakāpeniski izzudīs vecā sabiedriskā darba dalīšana, kurai raksturīga sabiedrības locekļu pastāvīga piesaistīšana noteiktām šaurām profesijām, kad darbs dalīts starp dažādām sociālām grupām.

Sociālistiskās sabiedrības attīstība pārliecinoši pierāda, ka līdz ar ražošanas tehniskā līmeņa paaugstināšanu ievērojami izmainās sakars starp ražošanas specializāciju un darba dalīšanu. Tehnikas progresa ietekmē ražošanas specializācija padziļinās — rodas jauni darba veidi, izdalās jaunas ražošanas nozares. Tas nozīmē, ka atšķirība darba konkrētajās formās ne tikai saglabāsies, bet ražošanas tālākās specializācijas rezultātā komunismā tā būs vēl daudzveidīgāka.

Turpretī darba dalīšana attīstās pavisam citā virzienā — arvien vairāk darbaļaužu apgūst vairākus darba veidus, vairākas specialitātes un pārvēršas par vispusīgāk attīstītiem cilvēkiem.

Komunistiskajā sabiedrībā neizzudīs arī atšķirība starp materiālās ražošanas un neražojošo sfēru. Taču nevienā cilvēku darbības sfērā, — kā materiālās ražošanas, tā arī garīgās darbības, — nebūs darbinieku norobežotu grupu. Komunismā neviens darba veids neierobežos un nepiesaistīs uz mūžu vispusīgi attīstīta cilvēka darbību. K. Markss un F. Engelss savā darbā «Vācu ideoloģija» zīmīgi norāda, ka komunistiskajā sabiedrībā neeksistē gleznotāji, eksistē tikai cilvēki, kuri nodarbojas arī ar glezniecību kā vienu no savas darbības veidiem

¹ V. I. Ļeņins. Raksti, 31. sēj., LVI, R., 1951., 30. lpp.

Sie marksisma klasiķu norādījumi attiecas ne tikai uz glezniecību, bet arī uz jebkuru citu cilvēka darbības sfēru.

Komunistiskajā sabiedrībā katra cilvēka darbībai, viņa radošo spēju un talantu attīstībai būs radītas pavisam jaunas iespējas. Pamatojoties uz sabiedrisko īpašumu, jau tagad tehnikas progress pakāpeniski likvidē vecās sabiedriskā darba dalīšanas paliekas, izmaina fiziskā darba saturu un sagatavo materiālos priekšnoteikumus cilvēka personības vispusīgai attīstībai, fiziskā darba aizvien ciešākai savienošanai ar garīgo darbu.

3. DARBAĻAUZU IZGLĪTĪBAS UN KVALIFIKĀCIJAS LĪMEŅA SISTEMĀTISKA PAAUGSTINĀŠANA KĀ SVARIGS FAKTORS GARĪGĀ UN FIZISKĀ DARBA BŪTISKO ATŠKĪRĪBU LIKVIDĒŠANĀ

Otrs svarīgākais priekšnosacījums garīgā un fiziskā darba būtisko atšķirību pakāpeniskā samazināšanā un likvidēšanā ir darbaļaužu izglītības un kvalifikācijas līmeņa nemītīga kāpināšana, tajā skaitā fiziskā darbā nodarbināto iedzīvotāju izglītības un kvalifikācijas līmeņa tuvināšana garīgā darbā nodarbināto iedzīvotāju izglītības un kvalifikācijas līmenim.¹ Šo procesu varam novērot, apskatot PSRS iedzīvotāju pēdējo divu skaitīšanu datus. To rāda tabula Nr. 3 (24. lpp.).

Lai gan nodarbināto iedzīvotāju sadalīšana fiziskā un garīgā darba darītājos aptver kā materiālās ražošanas sfērā, tā arī neražojošā sfērā nodarbinātos, tomēr šīs tabulas dati netieši atspoguļo arī katrā atsevišķā sfērā nodarbināto garīgā un fiziskā darba darītāju izglītības un kvalifikācijas līmeņa tuvināšanos.

Salīdzinot abu minēto gadu PSRS iedzīvotāju skaitīšanu datus, redzam, ka šajā laikā fiziskā darbā nodarbināto iedzīvotāju izglītības līmenis ir paaugstinājies daudz straujāk (7,3 reizes) nekā garīgā darbā nodarbināto iedzīvotāju izglītības līmenis (1,7 reizes). To pašu var sacīt par kolhoznieku izglītības līmeņa augšanu, salīdzinot ar strādniekiem.

Līdz ar to šajā laikā garīgā un fiziskā darba darītāju izglītības līmeņu starpība ir ievērojami samazinājusies. Tā rezultātā,

¹ Kvalifikācija, mūsaprāt, izsaka darbaļaužu vispārējo un tehnisko zināšanu līmeni, viņu profesionālo sagatavotību, praktiskā darba pieredzi.

PSRS tautsaimniecībā nodarbināto garīgā un fiziskā darba darītāju izglītības līmenis.¹

	Uz katriem 1000 cilvēkiem ir 7-gad., vidējā un augstākā izglītība		Pieaugums 1959. gadā, salīdzinot ar 1939. gadu
	1939. g.	1959. g.	
Visi iedzīvotāji	83	281	3,4 reizes
Nodarbinātie iedzīvotāji	123	433	3,5 „
tajā skaitā:			
Galvenokārt fiziskā darbā nodarbinātie	43	316	7,3 „
no viņiem:			
strādnieki	82	386	4,7 „
kolhoznieki (bez vadītājiem un speciālistiem)	15	212	14,0 „
Galvenokārt garīgā darbā nodarbinātie	498	884	1,7 „

¹ Tabula sastādīta pēc avota: Народное хозяйство СССР в 1960 году. Статистический ежегодник. Госстатиздат, М., 1961, стр. 38.

ja 1939. gadā fiziskā darbā nodarbināto iedzīvotāju ar 7-gadīgo, vidējo un augstāko izglītību bija 11,6 reizes mazāk nekā garīgā darbā nodarbināto, rēķinot vidēji uz katriem 1000 cilvēkiem, tad 1959. gadā — vairs tikai 2,7 reizes mazāk.

Šādu salīdzinājumu nevar izdarīt par Latvijas PSR tautsaimniecībā nodarbināto izglītības līmeņa izmaiņām statistisko datu trūkuma dēļ. Taču netieši šis izmaiņas parāda vispirms visu iedzīvotāju izglītības līmeņa nemitīgs pieaugums padomju varas laikā. To rāda sekojoši dati.

Latvijas republikas iedzīvotāju izglītības līmenis.¹

	Vidēji uz katriem 1000 iedz. ir izglītība		
	augstākā	vidējā un nepabeigta augstākā	nepilnā vidējā un 7-gadīgā
1939. gadā	7	57	83
1959. gadā	21	123	221

¹ Aprēķināts pēc avota: Латвийская ССР в цифрах в 1960 году. Краткий статистический сборник. Госстатиздат, Латвийское отделение, Р., 1961, стр. 29, 32 и 34.

1959. gadā republikā vidēji uz katriem 1000 iedzīvotājiem ar augstāko izglītību bija 3 reizes vairāk, ar vidējo un nepabeigto augstāko — 2,4 reizes vairāk un ar nepabeigto vidējo un 7-gadīgo — 2,7 reizes vairāk iedzīvotāju nekā 1939. gadā.

Republika pēc iedzīvotāju skaita ar augstāko izglītību vidēji uz katriem 1000 cilvēkiem tagad ieņem 3. vietu starp savienotajām republikām, bet pēc iedzīvotāju skaita ar vidējo, nepabeigto vidējo un 7-gadīgo izglītību — 1. vietu.

Latvijas PSR iedzīvotāju samērā augstais izglītības līmenis arī parādās, ja apskata atsevišķi republikas tautsaimniecībā nodarbināto izglītības līmeni salīdzinājumā ar visā PSRS tautsaimniecībā nodarbināto iedzīvotāju izglītības līmeni.

Pēc tabulas Nr. 5 (26. lpp.) datiem redzams, ka 1959. gadā Latvijas republikā 38 procentiem no fiziskā darbā nodarbinātiem iedzīvotājiem bija 7-gadīgā, vidējā un augstākā izglītība, tajā skaitā 46,3 procentiem strādnieku, turpretī PSRS tikai — attiecīgi 31,6 un 38,6 procenti (tab. Nr. 3, 35. lpp.). Šāda izglītība bija 93,4 procentiem no republikā nodarbinātiem garīgā darba darītājiem, bet PSRS — attiecīgi 88,4 procenti. Sakarā ar to, ka republikā vairāk atšķiras fiziskā darbā nodarbināto izglītības līmenis, salīdzinot ar PSRS, te ir mazāka atšķirība starp fiziskā un garīgā darba darītāju izglītības līmeņiem. Tā, 1959. gadā republikas tautsaimniecībā nodarbināto fiziskā darba darītāju ar 7-gadīgo, vidējo un augstāko izglītību bija 2,2 reizes mazāk nekā garīgā darba darītāju, rēķinot vidēji uz katriem 1000 cilvēkiem, bet Padomju Savienībā vidēji — 2,7 reizes.

Lai būtu konkrētāks priekšstats par jau gūtajām sekmēm garīgā un fiziskā darba darītāju izglītības un kvalifikācijas līmeņu tuvināšanā, jāapskata atsevišķi dažādu garīgā un fiziskā darba darītāju sadalījums pēc izglītības līmeņa.

Jāatzīst, ka sakarā ar materiālās ražošanas attīstības līmeni un vajadzībām, vispirms arī Latvijas republikā liela uzmanība tika veltīta dažādu nozaru speciālistu sagatavošanai.

Tā rezultātā Latvijas PSR strauji pieauga tautsaimniecībā nodarbināto augstākās un vidējās kvalifikācijas speciālistu skaits. Uz 1961. gada 1. decembri tautsaimniecībā strādāja 4,5 reizes vairāk augstākās kvalifikācijas speciālistu nekā uz 1941. gada 1. janvāri, tajā skaitā inženieru — 3,2 reizes, agronomu, zootehniķu, veterinārārstu, mežkopju — 4,2 reizes, pedagogu, ekonomistu, juristu, bibliotēku, kultūras-izglītības darbinieku u. c. — 7,0 reizes vairāk. Tautsaimniecībā nodarbināto vidējās kvalifikācijas speciālistu skaits uz 1961. gada 1. decembri bija 3,4 reizes lielāks nekā uz 1941. gada 1. janvāri,

Latvijas PSR tautsaimniecībā nodarbināto fiziskā un garīgā darba darītāju izglītības līmenis (pēc PSRS 1959. g. iedzīv. skaitīšanas datiem).¹

	Uz 1000 personām ir izglīt.		
	7-gadīgā, vidējā un augstākā	tajā skaitā:	
		vidējā un augstākā	nepabeigtā, vidējā un 7-gadīgā
Visi iedzīvotāji	365	144	221
Nodarbinātie iedzīvotāji	502	206	297
tajā skaitā:			
galvenokārt fiziskā darbā nodarbinātie	380	71	309
no tiem:			
strādnieki	463	96	367
kolhoznieki	225	23	202
garīgā darbā nodarbinātie	934	677	257
no tiem:			
inženiertehniskie darbinieki	948	745	
agronomi, zootehniķi, veterinārie darbinieki un mežkopji	978	855	

¹ Tabula sastādīta pēc avota: Латвийская ССР в цифрах в 1960 году. Краткий статистический сборник. Госстатиздат, Латвийское отделение. Р., 1961, стр. 329 и 333.

tajā skaitā tehniķu — 4,9 reizes, agronomu, zootehniķu, veterināro darbinieku, mežkopju — 6,1 reizi vairāk.¹

Apskatāmā periodā 3,3 reizes palielinājās augstākās un vidējās kvalifikācijas speciālistu skaits, rēķinot vidēji uz katriem 1000 iedzīvotājiem, vai par vienu trešdaļu, rēķinot vidēji uz katriem 1000 strādniekiem un kalpotājiem. It sevišķi strauji šajā laikā pieauga augstākās kvalifikācijas speciālistu skaits, rēķinot vidēji uz katriem 1000 strādniekiem un kalpotājiem — no 35 1941. gadā līdz 57 1961. gadā.²

Taču augstākās un vidējās kvalifikācijas speciālisti sastāda tikai daļu no visiem speciālistiem, kuri strādā dažādās taut-

¹ Aprēķināts pēc avota: Латвийская ССР в цифрах в 1961 году. Статистический сборник. Госстатиздат, Латвийское отделение. Р., 1962, стр. 142 и 143.

² Aprēķināts pēc šādiem avotiem: a) Latvijas PSR MP Centrālās statistikas pārvaldes publicētie materiāli; b) Латвийская ССР в цифрах в 1961 году. Краткий статистический сборник. Госстатиздат, Латвийское отделение. Р., 1962, стр. 23, 138, 142 и 143.

saimniecības nozarēs. Vēl līdz pat šim laikam vajadzība pēc augstākās un vidējās kvalifikācijas speciālistiem ir lielāka, nekā to var apmierināt ar mācību iestāžu beigušajiem. Tāpēc pašlaik par speciālistiem strādā arī praktiķi, kuriem ir gan praktiskās zināšanas, bet trūkst teorētisko zināšanu. Tas redzams, analizējot tādu tautsaimniecības nozaru, kā rūpniecības un lauksaimniecības, speciālistu izglītības un kvalifikācijas līmeni. Vispirms par Latvijas PSR rūpniecībā nodarbinātiem speciālistiem.

Tā, 1961. gadā no visiem Latvijas PSR rūpniecībā nodarbinātiem vec. meistariem un meistariem bez vidējās speciālās un augstākās izglītības bija 58,9%, no galvenajiem grāmatvežiem — 76,0%, no normētājiem — 57,8%.¹ Tāpēc arī pašrizējā mūsu zemes attīstības posmā — izvērstas komunisma celtniecības periodā — sakarā ar tehnikas straujo progresu, kad arvien lielāka nozīme ir teorētiskajām zināšanām, joprojām aktuāls jautājums ir speciālistu izglītības un kvalifikācijas līmeņa paaugstināšana, kā arī to skaita palielināšana. Taču jāatzīst, ka no kopējā praktiķu skaita neliela daļa mācās vidējās speciālās mācību iestādēs, lai iegūtu augstāku kvalifikāciju. 1961. gadā mācījās tikai 21,0 procenti no visiem republikas TSP rūpniecībā nodarbinātiem speciālistiem — praktiķiem.

Apskatot lauksaimniecībā nodarbināto speciālistu izglītības līmeni, redzam, ka šajā nozarē par dažu specialitāšu speciālistiem strādā relatīvi vairāk praktiķu nekā rūpniecībā. Tā, republikas padomju saimniecībās uz 1961. gada 1. janvāri no visiem laukkopības brigadieriem 65,2 procenti bija praktiķi, no laukkopības brigadieriem — 51,0 procenti praktiķu, no galv. grāmatvežiem — 58,1 procenti praktiķu.²

Lai gan pēdējos gados republikas kolhozi ir ievērojami nostiprināti ar speciālistiem, tomēr vēl no daudzu specialitāšu darbiniekiem, kā laukkopības brigadieriem, lopkopības fermu vadītājiem tehniķiem un mehāniķiem, tikai neliels skaits ir ar speciālo izglītību. Latvijas PSR kolhozos uz 1961. gada 1. janvāri vidējā speciālā izglītība bija tikai 16,6% laukkopības brigadieru, 23,2% lopkopības fermu vadītājiem, 17,5% inženieru, tehniķu un mehāniķu.³ Sakarā jāatzīmē, ka daudzo lauksaimniecības specialitāšu darbinieku zemākais izglītības līmenis ir viens no pilsētu un lauku būtisko atšķirību elementiem.

Komunisma izvērstas celtniecības periodā garīgā un fiziskā darba būtisko atšķirību likvidēšanas process raksturojas kā

¹ Aprēķināts pēc Latvijas PSR MP Centrālās statistikas pārvaldes nepublicētiem materiāliem.

² Turpat.

³ Turpat.

ar speciālistu, tā arī strādnieku un kolhoznieku izglītības un kvalifikācijas līmeņa nemitigu paaugstināšanu.

Ja buržuāziskajā Latvijā reti kādam strādniekam vai zemniekam bija vidējā izglītība, nemaz jau nerunājot par augstāko, tad pēc 1959. gada PSRS iedzīvotāju skaitīšanas datiem redzams, ka apmēram 12,5% rūpniecības strādnieku bija vidējā un pat augstākā izglītība.¹ Tādā rūpniecības nozarē, kā mašīnbūvniecība un metālapstrādāšana, vairāk nekā 18% strādnieku bija vidējā un augstākā izglītība.²

Strādnieku izglītības līmenis paaugstinās gan uz jaunatnes reķina, kas nonāk rūpnīcās jau ar vidējo vai vidējo speciālo izglītību, gan arī savienojot ražošanu ar izglītības līmeņa celšanu, t. i., mācībām. Ilustrācijai varam izmantot republikas lielākās rūpnīcas — VEF materiālus. Ja 1951. gada beigās no visiem rūpnīcas strādniekiem 27% strādnieku bija vidējā izglītība, tad 1961. gada beigās tādu strādnieku jau bija apmēram 36 procenti no visiem strādniekiem.

Vēl augstāks ir jauno strādnieku izglītības līmenis (līdz 30 gadu veci). Rūpnīcā VEF 1959. gadā (uz 15.VII) 37,2 procenti jauno strādnieku bija ar vidējo izglītību, bet 1960. gadā (uz 5. X) — jau 44,1 procenti. Strādnieku izglītības līmeņa strauju pieaugumu tieši pēdējos gados parāda arī citi dati. (Skat. tabulu Nr. 6, 29. lpp.).

Minētās tabulas dati rāda, ka pēdējos 4 gados relatīvi diezgan strauji ir samazinājies rūpnīcā pieņemto un apmācīto strādnieku skaits ar 7-gadīgo un zemāku izglītību, turpreti ar nepabeigtu vidējo un vispārējo vidējo izglītību — ievērojami palielinājies. Ja 1958. gadā no visiem rūpnīcā VEF apmācītiem strādniekiem 51,7% bija nepabeigtā vidējā, vidējā un augstākā izglītība, tad 1961. gadā — 67,7%.³

Lai tālāk paaugstinātu savu izglītības un kvalifikācijas līmeni, piem., 1961./62. mācību gadā rūpnīcas VEF 497 strādnieki turpināja izglītību vidusskolās, 224 — tehnikumos, 373 — augstskolās.

¹ Dažu uzņēmumu strādnieku izglītības līmeņa apsekošanas dati rāda, ka pašreizējā laika periodā ar augstāko izglītību strādnieki ir galvenokārt tie darbaļaudis, kuri nestrādā savā specialitātē. Pašreizējos apstākļos, kad vēl trūkst vidējās un augstākās kvalifikācijas speciālistu, šāda prakse nav attaisnojama.

² Aprēķināts pēc Latvijas PSR MP Centrālās statistikas pārvaldes nepublicētiem materiāliem.

³ Aprēķināts pēc rūpnīcas VEF Tehniskās apmācības biroja nepublicētiem materiāliem.

Rūpnīcā VEF pieņemto un apmācīto strādnieku izglītības līmenis.¹

	Strādnieku skaits ar attiecīgo izglītību % no visiem apmācītiem strādniekiem					
	zemāka par 7-gad.	7-gadīgā	nepabeigtā vidējā	vidējā vispārējā	vidējā speciālā	nepabeigtā augstākā un augstākā
1958. gadā	17,7	30,6	19,8	27,1	3,6	1,2
1959. gadā	17,3	29,3	20,4	30,1	2,4	0,5
1960. gadā	13,0	25,8	22,9	34,9	2,7	0,7
1961. gadā	14,0	18,3	25,0	40,5	1,4	0,8

¹ Aprēķināts pēc rūpnīcas VEF Tehniskās apmācības biroja nepublicētiem materiāliem.

Ja Latvijas republikas dažu rūpnīcu mācošos strādnieku skaitu aprēķina vidēji uz katrām 100 strādniekiem, tad dabūjam šādu rezultātu:¹

1961./1962. māc. g. mācījās:

	Vidusskolās	Tehnikumos	Augstskolās
A. Popova Rīgas Radiorūpnīca	5	2	3
Rīgas Vagonu rūpnīca	4	2	2

Taču jāatzīmē, ka šajās pat rūpnīcās ir simtiem jauniešu, kas neturpina tālāk savu izglītību. Tā, rūpnīcā VEF 1961. gada beigās apm. 1900 strādniekiem vecumā līdz 30 gadiem nebija vidējās izglītības, bet tikai apm. 700 mācījās tālāk vidusskolās vai tehnikumos. No apm. 840 jaunajiem strādniekiem A. Popova rūpnīcā, kuriem nebija vidējās izglītības, 1961. gada beigās mācījās tālāk vidusskolās vai tehnikumos tikai ap 200 strādnieku.

Strādnieku izglītības un kvalifikācijas līmeņa kāpināšanā liela loma ir profesionāli tehnisko skolu sistēmai. Laikā no 1945. līdz 1961. gadam republikā šīs skolas ir sagatavojušas

¹ Minēto rūpnīcu nepublicētie materiāli.

77,8 tūkst. kvalificētu strādnieku, tajā skaitā rūpniecībai 31,2 tūkst., lauksaimniecībai — 17,9 tūkst. lauksaimniecības mehānizatoru un citu darbinieku. Svarīgi atzīmēt, ka vairākās profesionāli tehniskajās skolās līdz ar profesiju iegūst arī vidējo izglītību. Latvijas republikā tagad apmēram 13% no rūpniecības strādniekiem ir minētās sistēmas skolu absolventi.¹

Arvien plašāka ražošanas procesu mehānizācija un automatizācija prasa celt strādnieku kvalifikāciju tieši uzņēmumā — ražošanā. Republikas rūpniecībā laikā no 1956. līdz 1961. gadam vidēji ik gadus katrs septītais strādnieks paaugstināja savu kvalifikāciju individuāla, brigāžu vai cita veida apmācību rezultātā.

Par strādnieku kvalifikācijas līmeni var spriest arī pēc tarifa kategorijām. Aprēķini par republikas rūpniecības strādnieku sadalījumu pēc kategorijām uz 1961. gada 31. martu rāda, ka no visiem strādniekiem augstākās kategorijas ir piešķirtas vairāk nekā vienai piektdaļai strādnieku, tai skaitā 5. kategorija — 15,5% un 6. — 5,6% strādnieku.² Prasības, kas tiek uzstādītas strādniekiem, piešķirot 6. un 5. kategoriju, ir zināmā mērā tuvas inženiertehniskiem darbiniekiem uzstādītām prasībām.

Viss iepriekš teiktais liecina, ka ir gūti zināmi panākumi garīgā un fiziskā darba darītāju izglītības un kvalifikācijas līmeņu tuvināšanā. Taču vēl lielākus uzdevumus izvirza PSKP Programma tuvākajiem 20 gadiem. Sakarā ar darba dienas pakāpenisku saīsināšanu mūsu zemes darbaļaudīm būs arvien vairāk brīvā laika sava izglītības un kvalifikācijas līmeņa paaugstināšanai. Tuvāko 10 gadu laikā Padomju Savienībā tiks realizēta obligātā vidējā vispārīgā un politehniskā vienpadsmitgadīgā izglītība visiem skolas vecuma bērniem un izglītība 8 klašu apmērā tai jaunatnes daļai, kas nodarbināta tautsaimniecībā un kam nav attiecīgās izglītības. Otrajā gadu desmitā būs radīta iespēja visiem iegūt pilnu vidējo izglītību. Ražošanas spēku attīstība mūsu zemē radīs tādas apstākļus, kad arī augstāko vai vidējo speciālo izglītību varēs iegūt ikviens, kas vēlēšies mācīties. Tādu programmu izglītības laukā var izvirzīt tikai sociālisma zeme.

Lai likvidētu būtisko atšķirību starp garīgā darba ļaudīm un fiziskā darba ļaudīm, norāda V. I. Ļeņins savā darbā «Lielā ierosme», ir nepieciešams «... ļoti ilgstošs darbs. Lai to veiktu, jāspēr milzīgs solis uz priekšu ražošanas spēku attīstībā...»³.

¹ Aprēķināts pēc Latvijas PSR MP CSP nepublicētiem materiāliem.

² Turpat.

³ V. I. Ļeņins. Raksti, 29 sēj., LVI, R., 1951. g., 376. lpp.

4. KOMUNISTISKĀ DARBA KUSTĪBAS LOMA GARIGĀ UN FIZISKĀ DARBA BŪTISKO ATŠĶIRĪBU LIKVIDĒŠANĀ

Komunistiskās sabiedrības celtniecībā un līdz ar to arī garīgā un fiziskā darba būtisko atšķirību likvidēšanā svarīga loma ir sociālistiskajai sacensībai. V. I. Ļeņins uzskatīja sociālistisko sacensību kā jaunās, komunistiskās sabiedrības celtniecības metodi, kas dibināta uz visplašāko darbaļaužu masu maksimālo aktivitāti un radošo iniciatīvu. Viņš norādīja, ka sociālisms, kas atbrīvojis darbu no ekspluatācijas jūga, pirmo reizi dod iespēju izvērst sacensību patiešām masu mērogā, iesaistīt darbaļaužu lielumu vairākumu radošajā darbā. V. I. Ļeņins uzskatīja sociālistisko sacensību par spēku, kas virza uz priekšu sabiedrības attīstību.

Sociālistiskā sacensība veicināja sociālisma ātrāku uzvaru mūsu zemē. Tā ir arī tagad varens spēks komunistiskās sabiedrības celtniecības uzdevumu risināšanā. Laikā, kad mūsu zeme uzsāka komunistiskās sabiedrības izvērstu celtniecību, visas agrākās sociālistiskās sacensības formas ir it kā saplūdušas, apvienojušas un izveidojušas jaunu formu — komunistiskā darba kustību. Šajā kustībā parādās tas labākais, ko masu jaunrade bija uzkrājusi visā sociālistiskās sacensības vēsturē.

Komunistiskā darba kustība ir daudz plašāka un dziļāka sacensības forma nekā agrākās formas. Tā ātri ir aptvērusi visas galvenās ražošanas nozares, daudz kolektīvu ar lielu skaitu dalībnieku, kā arī atsevišķus uzņēmumus. Par tās attīstību Latvijas republikā liecina tabula Nr. 7., 32. lpp.

Divu gadu laikā (1960.—1961.) komunistiskās kustības dalībnieku skaits palielinājies apmēram 4 reizes. Tādās republikas nozarēs, kā TSP rūpniecība, dzelzceļa transports, 1961. gadā katrs trešais nodarbinātais bija komunistiskā darba kustības dalībnieks.

Kas ir galvenais, svarīgākais komunistiskā darba kustībā?

Komunistiskā darba kustībai raksturīgs vispirms tas, ka tās dalībnieki cīnās par augstākiem ražošanas rādītājiem — par augstāku darba ražīgumu, par plāna pirms-termiņa izpildi, par teicamas kvalitātes produkcijas ražošanu, par izejvielu ekonomiju u. c., pamatojoties uz mūsdienu tehnikas sasniegumu un savu darba biedru labākās pieredzes vispilnīgāku izmantošanu, uz ražošanas racionalizāciju.

Septiņgades pirmajos trijos gados vien racionalizācijas priekšlikumu un izgudrojumu ieviešanas rezultātā mūsu republikas tautsaimniecība ieguva gada ekonomiju 50 milj. rubļu

Komunistiskā darba kustības attīstība Latvijas PSR tautsaimniecībā.¹

	1960 15. I	1961 1. I	1962 1. I
I. Par komunistiskā darba kolektīva un trieciennieka nosaukumu cinās:			
1. Uzņēmumi	—	—	243
2. Brigādes	3345	6403	8104
3. Brigādēs strādājošo skaits (tūkst. cilvē.)	36,2	88,5	129,2
4. Komunistiskā darba trieciennieki	6328	16525	24569
II. Komunistiskā darba kolektīva un trieciennieka nosaukumu jau ieguvuši:			
1. Uzņēmumi	—	—	14
2. Brigādes	368	1511	2928
3. Brigādēs strādājošo skaits (tūkst. cilvē.)	3,5	15,7	31,1
4. Komunistiskā darba trieciennieki	509	4237	9782

¹ Aprēķināts pēc LRAP Darba un darba algas daļas npublicētiem materiāliem.

apmērā.¹ Šajā laikā rūpnīcas «VEF» racionalizātori un izgudrotāji vien deva gada ekonomiju vairāk nekā 3 milj. rubļu apmērā.²

Šīs ekonomijas summas tika iegūtas racionalizācijas priekšlikumu un izgudrojumu ieviešanas rezultātā, ietaupot materiālus, izejvielas, samazinot izmaksas darba algai sakarā ar darba ražīguma celšanu utt. Tā, piemēram, rūpnīcā «VEF» no 1961. gadā gūtās ekonomijas 1010,8 tūkst. rubļiem 49,2 procentus deva darba algas ietaupījumi, 10,4% — melno metālu, 10,5% — krāsaino metālu, 1,1% — elektroenerģijas un 28,8% — pārējo izmaksu ietaupījumi (transports, kurināmais, ūdens u. c.).³

Komunistiskā darba kustības otra varīga pazīme ir tās dalībnieku cīņa par darba lauku kultūrāli tehniskā līmeņa sistemātisku paaugstināšanu, par komunistiskās morāles ieaudzināšanu. Šīs kustības dalībnieki cenšas būt par jaunās, komunistiskās sa-

¹ Латвийская ССР в цифрах в 1961 году. Краткий статистический сборник. Госстатиздат, Латвийское отделение, Р., 1962, стр. 38.

² Rūpnīcas «VEF» Racionalizatoru un izgudrotāju biroja npublicētie materiāli.

³ Turpat.

biedrības cilvēka paraugiem, būt augsti izglītotiem un kulturāliem ne tikai ražošanā, bet arī ikdienas dzīvē, sadzīvē un aktīvi piedalīties sabiedriskajā dzīvē. «Strādāt, mācīties un dzīvot komunistiski» — tāda ir komunistiskā darba kustības dalībnieku devīze.

Kaut arī ir zināmas atšķirības komunistiskā darba kolektīvu un trieciennieku saistībās, viņu mērķis ir viens — septiņgades plāna uzdevumu pirmstermiņa un teicama izpilde. Sakarā ar to citādi tiek aplūkoti tādi jautājumi kā strādājošo vispārējās izglītības un kvalifikācijas līmeņa paaugstināšana, tehnikas progresa un darba radošā rakstura attīstība. Tagad sacensības dalībnieki, kuri cīnās par komunistiskā darba kolektīva vai trieciennieka nosaukuma iegūšanu, šos jautājumus paši izvirza savās saistībās. Bez tam viņi cenšas apgūt vairākas profesijas vai specialitātes, iegūstot iespēju ražošanas procesā izpildīt līdzīgas operācijas un vajadzības gadījumā atvietot citus darba biedrus. Tā, 1960.—1961. gadā mūsu republikas rūpniecībā katrs sestais strādnieks, kas paaugstināja savu kvalifikāciju, ieguva otro profesiju vai specialitāti.¹

Komunistiskā darba kustības dalībnieku kultūras un tehnisko zināšanu līmeņa strauja kāpināšana, viņu cenšanās apgūt vairākas profesijas vai specialitātes — tas viss ievērojami paaugstina strādnieka darba kvalitatīvo līmeni, rada apstākļus sabiedrības ražošanas spēku vēl varenākam kāpinājumam.

Jaunā kustība aktīvi ietekmē komunistiskās attieksmes pret darbu rašanos un nostiprināšanos, kā arī izmaina paša darba raksturu. Tā vispirms tieši veicina darba radošā rakstura attīstību. Strādāt komunistiski, — tas nozīmē strādāt radoši. Komunistiskā darba kolektīvi cīnās par to, lai visi to locekļi piedalītos ražošanas racionalizācijā, aktīvi veicinātu zinātniski tehnisko progresu. Līdz ar to racionalizatoru un izgudrotāju kustība kā komunistiskā darba kustības paveids mūsu zemē attīstās straujiem tempiem, it īpaši septiņgades pirmajos gados. Laikā no 1958. g. līdz 1961. g. Latvijas PSR racionalizatoru un izgudrotāju skaits palielinājās par 48,1 procentu un sastādīja 28 tūkstošus cilvēku.² 1961. gadā republikas Tautas Saimniecības Padomes rūpniecības uzņēmumos katrs vienpadsmitais strādājošais bija racionalizators vai izgudrotājs.

Pēdējos gados racionalizatoru un izgudrotāju kustības

¹ Aprēķināts pēc Latvijas PSR MP Centrālās statistikas pārvaldes nepublicētiem materiāliem.

² Сообщение Центрального статистического управления при Совете Министров Латвийской ССР «Об итогах выполнения государственного плана развития народного хозяйства Латвийской ССР в 1961 году». Газета «Советская Латвия № 23 (53/1), 1962 г., 27 января.

raksturīga iezīme ir tāda, ka strauji pieaug strādnieku-racionalizatoru skaits un īpatnējais svars. Tā, piemēram, rūpnīcā VEF laikā no 1955. gada līdz 1961. gadam inženiertehnisko darbinieku — racionalizatoru skaits pieauga par 78,3 procentiem, bet strādnieku — 2,5 reizes. Šinī laika posmā strādnieku-racionalizatoru skaits uzņēmumā palielinājies no 32 līdz 64, rēķinot vidēji uz katrām 1000 strādniekiem.¹

1961. gadā A. Popova Rīgas radiatorrūpnīcā vidēji uz katrām 1000 strādniekiem 58 strādnieki bija racionalizatori vai izgudrotāji, Rīgas Vagonu rūpnīcā — 92.

Republikas lielākajos uzņēmumos, ka, piemēram, VEF, Rīgas Vagonu rūpnīcā — 1961. gadā no visiem racionalizatoriem un izgudrotājiem apmēram puse bija strādnieku, bet A. Popova Rīgas radiatorrūpnīcā — 57 procenti.²

Racionalizatoru un izgudrotāju kustības attīstību ietekmē daudzi faktori, kā, piemēram, ražošanas mehanizācijas līmenis, materiāli tehniskā bāze uzņēmumos, organizatoriskais darbs, materiālā ieinteresētība, bet it sevišķi strādnieku izglītības un kvalifikācijas līmenis. Lai kaut ko izgudrotu, strādniekam nepietiek tikai ar praktiskām zināšanām, viņam jābūt apbruņotam arī ar zināmām vispārējām un tehniskām zināšanām.

Par cik autore mērķis ir parādīt šīs kustības tiešo ietekmi uz garīgā un fiziskā darba būtisko atšķirību likvidēšanu, par tik arī tālāk apskatītas strādājošo izglītības un kvalifikācijas līmeņa un racionalizatoru un izgudrotāju kustības savstarpējās sakarības gan republikas TSP rūpniecības nozarē, gan arī atsevišķu uzņēmumu skatījumā.

Par strādājošo izglītības līmeņa ietekmi uz racionalizatoru un izgudrotāju skaita pieaugumu liecina tabulas Nr. 8 dati (35. lpp.). Analizējot šīs tabulas datus, redzam, ka racionalizatoru kustības attīstība ir cieši saistīta ar strādājošo un tajā skaitā arī strādnieku izglītības līmeni. Tādās nozarēs kā enerģētika, mašīnbūvniecība un metālapstrāde, kā visu strādājošo, tā arī strādnieku izglītības līmenis ir ievērojami augstāks nekā vieglajā, gaļas un piena rūpniecībā. Līdz ar to enerģētikas, mašīnbūvniecības un metālapstrādāšanas nozarēs ir vairāk racionalizatoru un izgudrotāju, rēķinot vidēji uz katrām 100 strādājošiem, nekā vieglajā, gaļas un piena rūpniecībā.

To pašu apstiprina dati par atsevišķu profesiju strādnieku izglītības līmeni. Piemēram, 1959. gadā republikā no visiem frezētājiem, elektromontieriem un montieriem 76,8 procentiem bija 7-gadīgā, vidējā un pat augstākā izglītība; šāda izglītība

¹ Rūpnīcas «VEF» nublicētie materiāli.

² Aprēķināts pēc minēto uzņēmumu nublicētiem materiāliem.

Izglītības līmeņa ietekme uz racionalizatoru un izgudrotāju skaitu Latvijas PSR TSP rūpniecības atsevišķās nozarēs 1959. g.¹

Rūpniecības nozares	Racionalizatoru un izgudrotāju skaits uz katrām 100 strādājošiem	Vidēji uz katrām 100 strādājošiem ir izglītība ²		Vidēji uz katrām 100 strādniekiem ir izglītība ²	
		augstākā un vidējā	nepabeigta vidējā un 7-gadīgā	augstākā un vidējā	nepabeigta vidējā un 7-gadīgā
Enerģētika	26,2	32,2	69,3	18,8	61,5
Mašīnbūvniecība un metālapstrāde	13,0	29,3	70,0	17,9	62,9
Kīmišķā, stikla-porcelāna rūpn.	12,9	22,3	56,3	12,2	49,1
Vieglā rūpniecība	5,9	18,7	58,7	12,4	55,8
Gaļas un piena rūpniecība	4,0	21,1	65,4	11,6	57,7

bija 76 procentiem virpotāju, 63,9 procentiem atslēdznieku.² Minēto profesiju strādnieki ir nodarbināti galvenokārt mašīnbūvniecības un metālapstrādāšanas nozarē. Ievērojami zemāks izglītības līmenis bija vieglās rūpniecības strādniekiem. Piemēram, no tekstilnieku profesijas strādniekiem minētā izglītība bija 56,1%, no šūšanas profesiju strādniekiem — 57,9%, apavu — 47,5%, ādas — 42,0% strādnieku.⁴

Izglītības līmeņa ietekmi uz racionalizatoru un izgudrotāju skaitu dažādās rūpniecības nozarēs redzam, aplūkojot arī speciālistu skaitu. Šo sakaru parāda tabulas Nr. 9. dati.

No tabulas Nr. 9 (36. lpp.) redzams, ka 1960. gadā republikas vieglajā rūpniecībā bija gandrīz 4 reizes mazāk speciālistu ar augstāko un 2,5 reizes mazāk speciālistu ar vidējo speciālo izglītību nekā metālapstrādāšanas nozarē, rēķinot vidēji uz katrām 100 pamatzažošanas strādniekiem. Tajā pat laikā vieglajā rūpniecībā bija 2,2 reizes mazāk racionalizatoru un izgudrotāju, rēķinot vidēji uz katrām 100 strādājošiem. Tādējādi arī šādā skatījumā parādās likumsakarība, t. i., jo kvalificētāks kolektīvs, jo arī plašāk izvērstā racionalizatoru un izgudrotāju kustība.

¹ Tabula sastādīta pēc Latvijas PSR MP Centrālās statistikas pārvaldes publicētiem materiāliem.

² Aprēķinātie dati attiecas uz visā republikas rūpniecībā strādājošajiem un tajā skaitā strādniekiem.

³ Латвийская ССР в цифрах в 1960 году. Краткий, статистический сборник. Госстатиздат, Латвийское отделение. Р., 1961, стр. 330.

⁴ Turpat, 330.—331. lpp.

**Speciālistu skaita ietekme uz racionalizatoru un izgudrotāju kustības attīstību
Latvijas PSR TSP rūpniecības atsevišķās nozarēs 1960. gadā.¹**

Rūpniecības nozares	Racionalizatoru un izgudrotāju skaits uz katrēm 100 strādājošiem	Uz katrēm 100 pamatražošanas strādniekiem uz 1960. g. 1. XII bija speciālisti			
		ar augstāko izglītību		ar vidējo speciālo izglītību	
		kopā	itajā skaitā inženieri	kopā	itajā skaitā tehniķi
Enerģētika	26,9	7,4	6,4	15,3	14,0
Mašīnbūvniecība un metālapstrāde	13,9	4,5	3,2	8,1	7,2
Ķīmiskā rūpniecība	13,7	6,1	3,3 ¹	5,3	3,9
Vieglā rūpniecība	6,0	1,2	0,6	3,3	2,1

¹ Aprēķināts pēc Latvijas PSR MP Centrālās statistikas pārvaldes nepublicētiem materiāliem.

Tāda pat likumsakarība parādās arī, aplūkojot racionalizācijas priekšlikumu un izgudrojumu skaitu republikas rūpniecības atsevišķās nozarēs, rēķinot vidēji uz 100 strādājošiem. Tādās nozarēs, kā mašīnbūvniecība un metālapstrāde, enerģētika, ķīmiskā rūpniecība, ir ne tikai vairāk racionalizatoru un izgudrotāju, rēķinot vidēji uz katrēm 100 strādājošiem, bet arī, sakarā ar šo nozaru strādājošo augstāku izglītības līmeni, te iznāk vairāk racionalizācijas priekšlikumu un izgudrojumu, rēķinot vidēji uz katrēm 100 strādājošiem, nekā to ir, piemēram, vieglajā rūpniecībā.

Apskatot racionalizatoru un izgudrotāju skaitu republikas dažās rūpniecības nozarēs, rēķinot vidēji uz katrēm 100 strādājošiem (tabula Nr. 8, 35. lpp.), un iesniegto racionalizācijas priekšlikumu un izgudrojumu skaitu, rēķinot vidēji uz katrēm 100 strādājošiem (tabula Nr. 10, 36. lpp.), arī redzam nodarbināto izglītības un kvalifikācijas līmeņa lomu. Tā, piemēram,

Tabula Nr. 10.

Iesniegto racionalizācijas priekšlikumu un izgudrojumu skaits, rēķinot vidēji uz 100 strādājošiem republikas TSP rūpniecības dažās nozarēs.¹

Nozares	1959. gadā
1. Enerģētika	49,2
2. Mašīnbūvniecība un metālapstrāde	30,4
3. Ķīmiskā rūpniecība	23,2
4. Vieglā rūpniecība	10,8

¹ Aprēķināts pēc Latvijas PSR MP CSP nepublicētiem materiāliem.

1959. gadā mašīnbūvniecības un metālapstrādes rūpniecībā, kur strādājošo izglītības līmenis augstāks, racionalizatoru un izgudrotāju skaits bija 2,3 reizes lielāks, bet iesniegto racionalizācijas priekšlikumu un izgudrojumu skaits bija apmēram 2,8 reizes lielāks, rēķinot vidēji uz katrām 100 strādājošiem, nekā viegajā rūpniecībā.

Līdzīgi secinājumi rodas, analizējot atsevišķu uzņēmumu materiālus. 1961. gadā republikas lielākās rūpnīcas VEF rūpnieciski ražojošais personāls sastādīja apmēram 5 procentus no TSP uzņēmumu kopējā rūpnieciski ražojošā personāla, bet šeit strādāja 7,4 procenti no visiem TSP uzņēmumu racionalizatoriem. Neapšaubāmi, ka šo rezultātu ietekmē rūpnīcā strādājošo, tajā skaitā strādnieku, izglītības un kvalifikācijas līmenis. Ja republikas mašīnbūvniecības un metālapstrādes rūpniecībā pēc 1959. gada PSRS iedzīvotāju skaitīšanas datiem bija 18,1 procenti strādnieku ar vidējo un augstāko izglītību,¹ tad rūpnīcā VEF tādu strādnieku 1961. gadā bija 35,8 procenti.²

Divu lielāko republikas rūpnīcu — VEF un A. Popova Rīgas radiatorrūpnīcas — racionalizatoru un izgudrotāju apsekošanas rezultātā iegūtie dati liecina vispirms par to, ka strādnieku-racionalizatoru un izgudrotāju kvalifikācijas līmenis vidēji ir augstāks nekā visu strādnieku kvalifikācijas līmenis. To vispirms raksturo tāds kvalifikācijas rādītājs kā izglītības līmenis.

Tabula Nr. 11.

Strādnieku izglītības līmenis dažos Latvijas PSR rūpniecības uzņēmumos uz 1962. gada 1. janvāri.³

	Strādnieku skaits ar attiecīgo izglītību — % no kopskaita					
	zemāka par 7-gadīgo	7-gadīgā izglītība	nepabeigta vidējā izglītība	vidējā izglītība	vidējā speciālā izglītība	augstākā un nepabeigta augstākā
Rūpnīca VEF						
Visi strādnieki tajā skaitā:	17,5	46,7		33,0	2,5	0,3
racionalizatori un izgudrotāji	7,3	26,7	25,3	30,4	7,9	1,5
A. Popova Rīgas radiatorrūpnīca						
Visi strādnieki tajā skaitā:	20,2	23,1	22,9	26,7	3,7	1,8
racionalizatori un izgudrotāji	14,0	25,7	24,2	28,6	5,7	1,8

¹ Aprēķināts pēc Latvijas PSR MP CSP nepublicētiem materiāliem.

² Aprēķināts pēc rūpnīcas VEF Kadru daļas nepublicētiem materiāliem.

³ Aprēķināts pēc rūpnīcas VEF un A. Popova Rīgas radiatorrūpnīcas Kadru daļu un Racionalizatoru un izgudrotāju biroju nepublicētiem materiāliem.

Ja rūpnīcā VEF 1961. gadā 35,8 procentiem strādnieku bija vidējā un augstākā izglītība, tad no visiem racionalizatoriem un izgudrotājiem tāda izglītība bija 39,8 procentiem strādnieku. Salīdzinot ar visiem strādniekiem, racionalizatoru un izgudrotāju ar izglītību, zemāku par 7-gadīgo, bija relatīvi mazāk. Līdzīga aina vērojama arī A. Popova Rīgas radiorūpnīcā.

Otrs rādītājs, kas raksturo strādnieku kvalifikācijas pakāpi, ir tarifa kategorija. Analizējot rūpnīcas VEF un A. Popova Rīgas radiorūpnīcas strādnieku racionalizatoru un izgudrotāju sadalījumu pēc tarifa kategorijām (skat. tabulu Nr. 12, 39. lpp.), redzam, ka augstākās kvalifikācijas strādnieku vidū ir vairāk racionalizatoru un izgudrotāju. Tas arī saprotams, jo augstākās kvalifikācijas strādniekiem ir ne tikai lielāka praktiskā darba pieredze, bet arī augstāks vispārējo un tehnisko zināšanu līmenis.

Tā, rūpnīcā VEF 1961. gadā no visiem strādniekiem 6,8 procentus sastādīja 5. un 6. kategoriju strādnieki. Turpretī no visiem racionalizatoriem 40,5 procentus sastādīja minēto kategoriju strādnieki racionalizatori. Šī pati likumsakarība vēl spilgtāk parādās, ja aprēķina strādnieku racionalizatoru īpatsvaru no attiecīgās kategorijas strādniekiem. Ja rūpnīcā VEF 1961. gadā no 1. kategorijas strādniekiem tikai 1,4% bija strādnieku racionalizatoru un izgudrotāju, tad no 4. kategorijas strādniekiem — 16,3%, no 5. kategorijas strādniekiem — 29,4%, no 6. kategorijas — 78,7%. Strādnieku racionalizatoru un izgudrotāju vidējā tarifa kategorija bija par 72% augstāka (3,70) nekā visu strādnieku vidējā tarifa kategorija.

Līdzīgu stāvokli redzam A. Popova Rīgas radiorūpnīcā.

Lai kļūtu par aktīvu racionalizatoru vai izgudrotāju, strādniekiem nepieciešamas arvien lielākas zināšanas. Tas nozīmē, ka viņiem arvien vairāk jā mācās, jāpaaugstina sava kvalifikācija, jācēnšas iegūt augstāka tarifa kategorija.

Liela nozīme darbaļaužu tehnisko zināšanu papildināšanā ir tehniskās jaunrades universitātei. It īpaši strādniekiem racionalizatoriem un izgudrotājiem lielu praktisku palīdzību sniedz tādi priekšmeti, kā tehniskā rasēšana un tehniskie aprēķini. Tieši šo jautājumu nezināšana vēl kavē racionalizatoru un izgudrotāju skaita augšanu strādnieku vidū. Par tehniskās jaunrades universitātes lomu tieši palīdzībā strādniekiem liecina kaut vai tas, ka pieaug strādnieku klausītāju īpatsvars. Tā, ja 1960./61. māc. gadā tehniskās jaunrades universitātes klausītāju vidū 58 procenti bija strādnieki, tad 1961./62. māc. gadā jau 69 procenti no klausītājiem bija strādnieki.¹

¹ Tehniskās jaunrades universitātes nublicētie materiāli

Strādnieku un strādnieku racionalizatoru un izgudrotāju sadalījums pēc tarifa kategorijām dažos Latvijas PSR rūpniecības uzņēmumos 1961. gadā (procentos).¹

	Kategorijas						Kopā	Vidējā kategorija
	1.	3.	3.	4.	5.	6.		
Rūpnica VEF								
Visi strādnieki	41,2	21,5	17,9	12,6	6,3	0,5	100,0	2,15
strādnieki racionalizatori	3,1	8,7	15,0	32,7	31,8	8,7	100,0	3,70
strādnieki racionalizatori % -os no attiecīgās kategorijas strādniekiem	1,4	3,0	8,1	16,3	29,4	78,7		
A. Popova Rīgas radio-rūpnica								
Visi strādnieki	27,8	31,4	16,1	13,9	8,3	2,5	100,0	2,51
strādnieki racionalizatori	6,8	14,2	15,2	24,8	22,2	16,8	100,0	3,30
strādnieki racionalizatori % -os no attiecīgās kategorijas strādniekiem	1,7	3,4	6,4	11,9	17,8	45,7		

Tādējādi racionalizatoru un izgudrotāju kustība veicina kā tehnikas progresu, tā arī strādnieku vispārējo un tehnisko zināšanu pieaugumu, viņu izglītības un kvalifikācijas līmeņa tuvināšanu inženiertehnisko darbinieku līmenim. Tas viss līdz ar to arī nozīmē garīgā un fiziskā darba būtisko atšķirību samazināšanu un pakāpenisku likvidēšanu.

* * *

Lielā Oktobra sociālistiskā revolūcija un sociālisma uzvara mūsu zemē atrisināja garīgā un fiziskā darba pretstata likvidēšanas problēmu. Līdz ar privātīpašuma un ekspluatatoru šķiru iznīcināšanu darbaļaudis atbrivojās no ekspluatācijas, radikāli izmainījās darba dalīšanas sociālais saturs, tika likvidēts tāds stāvoklis, ka garīgā darba darītāji ekspluatē fiziskā darba darītājus.

Taču pārejā no sociālisma uz komunismu vēl saglabājas garīgā un fiziskā darba būtiskās atšķirības, kas ir saistītas ar ražošanas spēku noteiktu attīstības līmeni, ar dažādu sociālu grupu pastāvēšanu un to atšķirībām.

Garīgā un fiziskā darba būtisko atšķirību likvidēšana komunisma izvērsta celtniecības periodā nozīmē vecās, no kapitālisma mantotās, darba dalīšanas palieku likvidēšanu un jaunas

¹ Aprēķināts pēc minēto uzņēmumu Darba un darba algas daļu, Racionalizatoru un izgudrotāju biroju un Kadru daļu nublicētiem materiāliem.

darba dališanas radīšanu, kas prasa augsti kvalificētus un vispusīgi sagatavotus darbiniekus. So atšķirību likvidēšana nozīmē inteliģences kā speciālas sociālas grupas izzušanu.

Garīgā un fiziskā darba būtisko atšķirību likvidēšanas materiālais pamats ir tehnikas progress. Tas izsauc kvalitatīvas izmaiņas kā fiziskā, tā arī daudzu garīgā darba veidu raksturā un saturā, darbaļaužu profesionālajā sastāvā, atbrīvo viņus no smagā, veselībai kaitīgā un nekvalificētā darba. Līdz ar to samazinās nekvalificētu strādnieku skaits, kas savukārt izsauc darba samaksas diferenciācijas samazināšanos.

Garīgā un fiziskā darba būtisko atšķirību likvidēšanā svarīga loma ir komunistiskā darba kustībai, tajā skaitā racionalizatoru un izgudrotāju kustībai. Tā veicina kā tehnikas progresu, tā arī darbaļaužu izglītības un kvalifikācijas līmeņa nemitīgu paaugstināšanu.

Аспирант А. Бриедэ

ПРЕОДОЛЕНИЕ СУЩЕСТВЕННЫХ РАЗЛИЧИЯ МЕЖДУ УМСТВЕННЫМ И ФИЗИЧЕСКИМ ТРУДОМ В ПЕРИОД РАЗВЕРНУТОГО СТРОИТЕЛЬСТВА КОММУНИЗМА

В результате Великой Октябрьской социалистической революции и победы социализма в нашей стране была ликвидирована противоположность между физическим и умственным трудом. Ликвидация частной собственности на средства производства освободила трудящихся нашей страны от эксплуатации, радикально изменила социальное содержание общественного разделения труда, навсегда ликвидировала эксплуатацию работников физического труда работниками умственного труда.

Но при переходе от социализма к коммунизму еще сохраняются существенные различия между умственным и физическим трудом, которые связаны существующим уровнем развития производительных сил, а также существованием различных социальных групп и различиями между ними.

Преодоление существенных различий между умственным и физическим трудом в период развернутого строительства коммунизма означает ликвидацию остатков старого, унаследованного от капитализма, разделения труда и создание нового разделения труда, которое требует высококвалифицированных и всесторонне развитых работников. Иными словами, ликвидация существенных различий между умственным и физическим трудом означает исчезновение интеллигенции как социальной прослойки.

Технический прогресс является материальной основой этого процесса. Под его влиянием происходят качественные изменения в характере и в содержании физического труда и многих видах умственного труда, а также изменения в профессиональном составе трудящихся, постепенно освобождая труженников нашей страны от тяжелого и неквалифицированного физического труда. В связи с этим сокращается число неквалифицированных рабочих, что в свою очередь сокращает дифференциацию в оплате труда.

Важную роль в ликвидации существенных различий между умственным и физическим трудом играет движение коммунистического труда, в том числе дальнейшее увеличение числа рационализаторов и изобретателей. Это движение способствует как техническому прогрессу, так и неуклонному повышению культурно-технического уровня трудящихся.

Post-Graduate A. B R I E D E

THE OVERCOMING OF THE SUBSTANTIAL DIFFERENCES BETWEEN MENTAL AND MANUAL LABOUR IN THE PERIOD OF THE EXTENSIVE BUILDING OF COMMUNISM

In this article are analysed the forms of expression of the essential differences between mental and manual labour and there are also shown the prerequisites of the elimination of these differences.

Ekon. zin. kand. Ā. SPROĢE

PADOMJU LATVIJAS STRĀDNIĒKU ŠĶIRAS KULTŪRAS IZAUGSME

(No 1940.—1962. gadam)

Mūsu tautas ekonomiskais uzdevums turpmākajiem diviem gadu desmitiem ir radīt komunisma materiāli tehnisko bāzi. Šajā laikā Padomju Savienība pārspēs visvairāk attīstītās kapitalistiskās valstis produkcijas ražošanā uz katru iedzīvotāju, aizsteigsies tām priekšā darba ražīguma un dzīves līmeņa ziņā. Ražošanu kompleksi mehanizēs un automatizēs, zeme tiks pilnīgi elektrificēta. Tautas saimniecībā plaši izmantos jaunus enerģijas avotus, jaunas izejvielas un materiālus. Līdz ar šo uzdevumu veikšanu tiks radīts pamats pārejai no sociālistiskajām ražošanas attiecībām uz komunistiskajām ražošanas attiecībām, t. i., pārejai uz komunismu.

Vadošā loma komunisma celtniecībā ir strādnieku šķirai. Strādnieku šķirai arvien vairāk jāapgūst ražošanas zinātniskie pamati un jāprot plaši izmantot ražošanā zinātnes un tehnikas sasniegumus. Turklāt, tikai tas strādnieks var aptvert un izprast ražošanas procesu un radoši atrisināt tehniskas problēmas, kurām ir ne vien speciālās tehniskās zināšanas, bet arī pietiekami augsta vispārējā izglītība. Tādēļ pārejā uz komunismu nepieciešams audzināt un sagatavot komunistiski apzinīgus un labi izglītotus cilvēkus, kas spēj veikt gan fizisku, gan garīgu darbu, aktīvi darboties dažādās valsts un sabiedriskās dzīves nozarēs, zinātnē un kultūrā.

Komunisma celtniecības laikā jālikvidē būtiskās atšķirības starp garīgo un fizisko darbu, starp darbu rūpniecībā un lauksaimniecībā, pārvaldē un ražošanā. Strādnieku šķirai jāpaaugstina savs kultūras un tehnisko zināšanu līmenis līdz inženiertehnisko darbinieku līmenim. Liela nozīme ir vispārējās izglītības līmeņa paaugstināšanai. Tā paplašina strādnieku redzes loku, palielina viņu kultūras prasības, veicina viņu iesaistīšanos dažādos sabiedriskos pasākumos, izmaina attieksmi pret darbu. Strādnieku vispārējās izglītības līmeņa paaugstināšana dod iespēju celt darba ražīgumu. Ar darba ražīguma augšanu rodas

priekšnoteikumi brīvā laika palielināšanai, kas savukārt nepieciešams cilvēka vispusīgai attīstībai.

Sociālistiskā revolūcija radīja visus nosacījumus strādnieku šķiras vispārējās izglītības un viņu kultūras līmeņa straujai augšupejai.

I

Latvijas strādnieku šķiras kultūras izaugsme nesaraucami saistīta ar tās revolucionārajām cīņām. 1917.—1919. gadi Latvijas strādnieku šķiras vēsturē iezīmējās ne tikai kā politisko cīņu gadi, bet arī kā kultūras izaugsmes gadi. 1919. gadā nodibināja Latvijas Valsts universitāti, Latvijas PSR Akadēmisko operas un baleta teātri, Latvijas PSR Valsts bibliotēku un daudzas citas centrālās kultūras iestādes.

Strādnieku vakara kursi 1919. gadā darbojās daudzos Latvijas apriņķu centros un pat pagastos. Nozīmīga vieta jaunās kultūras radīšanā bija strādnieku klubiem, kur vairāk nekā cetur varēja uzplaukt pamatšķiras gara rosme. Maz bija tādu pagastu jaunajā Padomju Latvijā, nerunājot nemaz par apriņķu centriem, kur 1919. gadā nebūtu atvērts savs strādnieku klubs. Plaši izvērsās arī latviešu sarkano strēlnieku pašdarbība. 1919. gada 24. februārī Rīgā atklāja strēlnieku centrālo klubu «Sarkanais strēlnieks». Brīvu un atklātu valodu varēja sākt arī viena no strādnieku šķiras domu un jūtu paudējām — komunistiskā prese.

1919. gada 23. februārī darbu sāka Padomju Latvijas Strādnieku teātris ar L. Paegles lugu «Augšāmcelšanās». Strādnieku teātra repertuāra mugurkauls 1919. gadā bija M. Gorkija luga «Ienaidnieki», A. Upīša dramatiskā triloģija «Balss un atbalss» u. c. Bez Padomju Latvijas operas un Strādnieku teātra Rīgā 1919. gadā darbojās vēl vairākas pusprofesionālās un amatieru skatuves, kas sniedza izrādes gan pilsētās, gan laukos. Tā Latvijas strādnieku šķira 1919. gadā līdzās ekonomiskai un politiskai cīņai lika pirmo stūrakmeni jaunajai proletāriskai kultūrai, kuras asni bija tik spēcīgi, ka pārcieta divdesmit gadus ilgo buržuāzijas ziemo un spēja augt tālāk, lai savu uzplaukumu sasniegtu šodien.

Latvijas buržuāzijai, lai arī kā tā centās, neizdevās iznīcināt strādnieku šķiras centienus pēc kultūras. Progresīvā strādnieku šķiras daļa kopā ar progresīvajiem rakstniekiem un dzejniekiem apvienojās kreisās arodbiedrībās, ko vadīja komunistiskā partija. Tās bija skaitliski lielākās un vienīgi legālās strādnieku masu organizācijas.

Ja 1925. gadā kreisās arodbiedrības apvienoja 8000 biedru, tad 1928. gada pirmajā pusē jau ap 20.000 biedru, Jāatzīmē, ka Latvijas pilsētu strādnieku skaits šajā laikā pārsniedza 60.000.

Tas, ka kreisās arodbiedrības apvienoja savās rindās apmēram vienu trešo daļu, liecināja par Latvijas rūpniecības strādnieku revolucionāro noskaņojumu. Kreisās arodbiedrības veica lielu kultūrizglītības un politiskās audzināšanas darbu strādnieku šķiras vidū.

Jau sākot ar 1920. gadu, darbojās Rīgas arodbiedrību Centrālbiroja klubs ar bibliotēku un dažādām mākslinieciskās pašdarbības sekcijām, kas izrādīja revolucionāra satura lugas ne tikai Rīgā, bet arī Liepājā, Ventspilī un citās pilsētās. Līdzīgu darbu veica arī citu pilsētu kreisās arodbiedrības un sporta biedrības.

Starp kreiso arodbiedrību kultūrizglītības pasākumiem, kam bija liela nozīme plašu strādnieku masu politiskajā audzināšanā, sevišķi jāatzīmē tradicionālie Darba svētki, kurus no 1924. g. līdz 1928. gadam katru gadu rīkoja Rīgas arodbiedrību Centrālbirojs. Darba svētki pulcināja tūkstošiem strādnieku, kas atsaucīgi klausījās revolucionāro oratoru runas, arodbiedrību mākslinieciskās pašdarbības dziesmas, deklamācijas.

Darba svētku norisi buržuāziskajā Latvijā parāda sekojoši dati:

T a b u l a N r. 1.

Gads	Piedalījās skatītāju
1924.	4000
1926.	6000
1927.	8000
1928.	vairāk nekā 10.000

1928. gadā Darba svētki notika arī Ventspilī, Kuldīgā, Jelgavā, Tukumā Valmierā un citur.

Neredzētu piekrišanu Darba svētkos guva «Zilās blūzes» aģitkolektīvs, ko Rīgas arodbiedrību Centrālbiroja klubs noorganizēja 1928. gada vasarā.¹ «Zilās blūzes» aģitkolektīvs bieži izrādīja literārās montāžas, kas skāra aktuālus politiskus tēmatumus, piem., «Amnestija», «Uz barikādēm», «Intervija par Saeimas vēlēšanām», «karam nebūt» u. c. Reakcionārā prese izprata Darba svētku revolucionāro ietekmi. Avīze «Latvis» vaimanāja, ka tie esot īsti komunisma propagandas svētki.

Buržuāzija saprata arī kreisās arodbiedrības darbības nozīmi strādnieku šķiras audzināšanā un tādēļ 1931. gada jūlijā pieņēma lēmumu par to likvidēšanu. Sākot ar 1931. gadu legāli pastāvēja tikai fašistiskās un reformistiskās arodbiedrības. Re-

¹ «Zilās blūzes» aģitkolektīva sastāvā bija 12 jauniešu (lielākā daļa komjaunieši), kas veidoja savu māksliniecisko pašdarbību, izmantojot PSRS «Zilās blūzes» aģitkolektīva pieredzi.

formistiskās arodbiedrības, kurās tomēr bija arī samērā liela revolucionārā opozīcija, kas cīnījās par strādnieku interesēm, pēc fašistiskā apvērsuma tika likvidētas. Pastiprinātās represijas un terors uz laiku dezorganizēja strādnieku šķiru, vājināja tās pretošanos fašistiskajai buržuāzijai. Tomēr, neraugoties uz visām šīm grūtībām, apzinīgākā un aktīvākā strādniecības daļa komunistu vadībā neatlaidīgi turpināja revolucionāro cīņu par padomju varas atjaunošanu Latvijā. Padomju varas atjaunošana Latvijā notika 1940. gadā.

Tas bija ilgi gaidītais laiks, kad darba tautai vairs nevajadzēja runāt pusvārdiem. Līdz ar revolūcijas uzvaru Latvijā daiļradē un uz mākslinieciskās pašdarbības skatuvēm parādījās darbi, kas atspoguļoja darba tautas cīņu par savām tiesībām, pašizliedzīgo padomju ļaužu dzīvi savā krāšņumā.

Taču jaunās Padomju Latvijas atdzimšanas laiks bija īss. Latvijas darba jaunatnei, kas bija atvērusi augstskolas durvis, vajadzēja atkal tās aizvērt. Apklusā jaunā dibinātajos pilsētu, apriņķu un pagastu koros skandētās Dunajevska «Dziesma par Dzimteni», Pokrasa «Maskava», Aturova «Partizāņu dziesma», latviešu revolucionārās dziesmas. Apsīka dejas solis un autoru asais vārds uz mākslinieciskās pašdarbības skatuvēm.

Sākās karš. Hitleriešu naglotais papēdis bez žēlastības mina mūsu zemi.

Tomēr strādnieku revolucionārās cīņas tradīcijas nespēja iznīcināt okupācijas policejiskais terors. Latviešu dziesma Lielā Tēvijas kara dienās nerima skanēt Latviešu divīzijās Dziesmu un deju ansambļa koncertos. Dziesma cīnītājus vienoja kopējam mērķim — nīstā ienaidnieka uzvarai un palīdzēja pārvarēt frontes grūtības.

II

Ar okupantu sagrāvi Latvijā būtiski izmainījās strādnieku šķiras stāvoklis. Strādnieku šķira no ekspluatētās un apspiestās šķiras kļuva par vadošo šķiru. Tās rokās koncentrēti ražošanas līdzekļi, politiskā vara, kas bija galvenais pamats sociālistisko ražošanas attiecību izveidošanai mūsu zemē un straujai ražošanas spēku attīstībai.

Uz Padomju Latvijas straujas ekonomikas attīstības bāzes, izmantojot Padomju Savienības pieredzi un palīdzību, uzplauka Latvijas strādnieku šķiras kultūra. Strādnieku šķiras kultūras straujš pieaugums ir sociālistiskās sabiedrības attīstības objektīva likumsakarība.

Latvijas strādnieku šķira kopā ar pārējām iedzīvotāju masām izvēršusi kulturālo pasākumu masveidību, radījusi to formu daudzveidību. Strādnieku šķiras kultūras izaugsmes svarīgākie rādītāji ir: vispārējās izglītības līmeņa paaugstināšanās, strādnieki kā lasītāji, skatītāji, klausītāji un vērtētāji bibliotekās,

teātros, kinoteātros, strādnieku piedalīšanās mākslinieciskajā pašdarbībā, fiziskajā kultūrā un sportā.

Viens no strādnieku šķiras kultūras izaugsmes svarīgākiem rādītājiem ir izglītības līmenis. Tautas izglītība Latvijā padomju vara gados sasniegusi nepieredzētu uzplaukumu.

Buržuāziskajā Latvijā skolas pārdzīvoja nopietnu krīzi. Laika posmā no 1934. līdz 1940. gadam vidusskolu skaits samazinājās no 89 līdz 70. Darbaļaužu bērnu lielākajam vairākumam bija sešklasīga, bet daudzos gadījumos tikai 4—5 klašu izglītība. Buržuāziskajā Latvijā 7% iedzīvotāju vecumā no 9 līdz 49 gadiem bija analfabēti. Atsevišķos austrumu rajonos analfabētisma procents bija vēl lielāks.¹

Padomju vara nodrošināja darbaļaužu bērniem plašas iespējas iegūt ne vien pamatskolas, bet arī vidējo un augstāko izglītību. Padomju Latvijā likvidēts analfabētisms, visumā īstenota pāreja uz vispārēju obligāto astoņgadīgo izglītību.

Straujā tempā attīstās vidējā izglītība. 1961./62. mācību gadā republikā bija 288 vispārīzglītojošās vidusskolas, t. i., četras reizes vairāk nekā 1939./40. mācību gadā. Ja 1939. gadā uz 1000 iedzīvotājiem bija tikai 140 cilvēku ar vidējo un nepabeigtu vidējo izglītību, tad 1959. gadā 344.²

Vēl spilgtāk Latvijas republikas darbaļaužu izglītības līmeņa augšanu parāda dati par augstskolu beigušo skaita palielināšanos.

Ja buržuāziskajā Latvijā 1939. gadā vidēji uz katriem 1000 iedzīvotājiem ar augstāko izglītību bija 7 cilvēki, tad 1959. gadā Padomju Latvijā uz 1000 iedzīvotājiem ar augstāko izglītību bija 21 cilvēks, tas ir trīs reizes vairāk.³

Padomju Latvijas Strādnieku šķiras izglītības līmeni atsevišķās tautas saimniecības nozarēs parāda sekojošie dati.

1959. gadā Latvijas republikā no tautas saimniecībā nodarbinātajiem strādniekiem 46,3 procentiem bija septiņgadīgā, vidējā un augstākā izglītība, bet tajā skaitā no rūpniecībā nodarbinātajiem — 53,2 procentiem.

Atsevišķās tautas saimniecības nozarēs šis procents bija vēl lielāks. Tā, piemēram, no poligrāfiskajā ražošanā nodarbinātiem strādniekiem ar septiņgadīgo, vidējo un augstāko izglītību bija 75,4 procenti, bet no mašīnbūvniecībā un metālapstrādē nodarbinātajiem — 63,0 procenti, no elektriskās enerģijas ražošanā nodarbinātiem — 61,5 procenti, no tekstilrūpniecībā nodarbinātiem — 55,6 procenti.

¹ Latvijas PSR Ministru Padomes Centrālās statistikas pārvaldes materiāli.

² Turpat.

³ Turpat.

Padomju Latvijas strādnieku šķiras izglītības līmenis 1959. gadā.¹

	Uz 100 ⁰ strādniekiem		
	ar septiņgadīgo, vidējo speciālo un augstāko izglītību	tai skaitā:	
		ar vidējo, vidējo speciālo un augstāko izglītību	ar septiņgadīgo izglītību (ieskaitot nepabeigtu vidējo)
Visā tautsaimniecībā	463	96	367
Rūpniecībā	532	126	406
Elektriskās enerģijas ražošanā nodarbinātie	615	189	426
Mašīnbūvniecībā un metālapstrādāšanā nodarbinātie	630	181	449
Poligrāfiskajā ražošanā nodarbinātie	754	235	519
Ķīmiskajā rūpniecībā nodarbinātie	508	138	370
Būvmateriālu ražošanā nodarbinātie	383	67	316
Papīra ražošanā un kokapstrādē nodarbinātie	477	89	388
Tekstilzstrādājumu ražošanā nodarbinātie	556	121	435
Pārtikas ražošanā nodarbinātie	478	96	383
Dzelzceļa transporta nodarbinātie	468	89	379
Celtniecībā nodarbinātie	450	85	365
Tirdzniecībā un sabiedriskajā ēdināšanā nodarbinātie	458	98	360

Ja apskatām fiziskā darba darītāju izglītības līmeni pa atsevišķām kategorijām, tad iegūstam sekojošu ainu. No visiem frēzētājiem, montieriem un elektromontieriem septiņgadīgā, vidējā un augstākā izglītība bija 77 procentiem, no metālvirpotājiem, poligrāfiķiem, kuģu mašīnistiem un motoristiem 76 procentiem, no mehāniķiem, mašīnu un ierīču iestādītājiem un regulētājiem — 74 procentiem, no dzelzceļa mašīnistiem un motoristiem, tramvaju un trolejbusu vadītājiem 73 procentiem utt.

Minētie dati liecina par to, ka Latvijas republikā padomju varas gados strādnieku izglītības līmenis ievērojami cēlies.

Tomēr jānorāda, ka Latvijas PSR rūpniecībā to strādnieku skaits, kam bija vidējā, vidējā speciālā un augstākā izglītība, vēl samērā mazs. Tā, piemēram, tautas saimniecībā nodarbinātiem strādniekiem 9,6 procentiem, bet no rūpniecībā nodarbinātiem strādniekiem 12,6 procentiem bija vidējā, vidējā speciālā un augstākā izglītība.

Pa atsevišķām tautas saimniecības nozarēm šis procents bija augstāks. No poligrāfiskajā ražošanā nodarbinātiem strādnie-

¹ Latvijas PSR Ministru Padomes Centrālās statistikas pārvaldes publicētie materiāli.

kiem 23,5%, mašīnbūvniecībā un metālapstrādē — 18,1% elektroenerģijas ražošanā — 19 procenti bija ar vidējo, vidējo speciālo un augstāko izglītību.

Izglītības līmeni pa atsevišķām fiziskā darbā nodarbināto kategorijām parāda sekojošie dati.

Tabula Nr. 3.

Izglītības līmenis pa atsevišķām fiziskā darba nodarbināto kategorijām 1959. gadā Latvijas PSR.¹

	Pavisam nodarbināto	Tajā skaitā		
		Ir izglītība (procentos)		
		augstākā, nepabeigta augstākā	vispārējā un speciālā vidēja	7-gadīgā, ieskaitot nepabeigto -- vidējo
Metalurģijā un metālapstrādē nodarbinātie:				
Virpotāji un frēzētāji	9095	0,69	17,3	56,0
Atslēdznieki	26584	0,47	13,7	50,0
Presētāji un štancētāji	2156	0,69	13,9	42,0
Montieri elektromontieri	13128	1,15	24,4	51,3
Mehāniķi (strādnieki) mašīnu iestādītāji	8829	1,41	26,8	45,8
Tekstilizstrādājumu ražošanā nodarbinātie:				
Audējas	4790	0,31	13,1	50,6
Vērpējas	2417	0,04	7,35	46,7
Trikotāžnieces, adītājas	2553	0,51	12,6	45,1
Sūšanas izstrādājumu ražošanā nodarbinātie:				
Sujmašīnu mašīnistes un motoristes	10092	0,37	11,13	49,0
Drēbnieki, šuvējas	6916	0,23	9,5	43,5
Transportā nodarbinātie:				
Tvaika un elektrolokomotīvu mašīnisti	2223	0,5	20,9	53,2
Vilcienu konduktori, pavadoņi	1972	0,25	9,85	49,4
Soferi, tramvaju, trolejbusu vadītāji un konduktori	35277	0,25	11,6	50,2
Autobusu, trolejbusu un tramvaju konduktori	2097	0,62	17,2	55,2

¹ Latvijas PSR Ministru Padomes Centrālās statistikas pārvaldes nepublicētie materiāli.

No datiem redzams, ka minētajās fiziskā darba kategorijās strādnieku skaits ar augstāko un vidējo izglītību bija mazs, bet lielākajai daļai bija nepabeigtā vidējā, septiņgadīgā un pamatskolas izglītība. So strādnieku izglītības līmeņa paaugstināšana ir viens no galvenajiem uzdevumiem mūsu zemes komunistiskās sabiedrības celtniecībā, prasību īstenošanā par būtisko atšķirību likvidēšanu starp fizisko un garīgo darbu, starp darbu rūpniecībā un darbu lauksaimniecībā.

Lai atvieglotu strādniekiem nepieciešamo zināšanu apgūšanu un izglītības līmeņa paaugstināšanu, padomju varas gados attīstīts plašs vakara skolu tīkls. Latvijas republikā uz 1961./62. māc. gada sākumu darbojās 81 vispārīzglītojošā vakara skola, no kurām 75 — bija vidusskolas. Šajās skolās mācījās apmēram 17,8 tūkstoši jauno strādnieku, no tiem ap 70% 8.—11. klases.

9 skolās darbojās neklātienes nodaļas, kur mācījās 1632 cilvēki, bet 34 skolās notika ražošanā nodarbināto kvalifikācijas paaugstināšanas nodarbības, kur kvalifikāciju cēla 3098 cilvēku.

Arī augstākajās mācību iestādēs neklātienes un vakara nodaļas ar katru gadu vairāk savu izglītības līmeni paaugstina ražošanā nodarbinātie. Tā piemēram, 1961./62. mācību gadā no kopējā studentu skaita, vakara un neklātienes nodaļas studenti sastādīja 47 procentus, bet no 1961. gadā beigušajiem — 25 procentus. Mūsu republikā gandrīz katrs otrais students izglītību iegūst, savienojot darbu ražošanā ar mācībām. 1961./62. mācību gadā no neklātienes nodaļas studentiem 22% bija strādnieki vai strādnieku bērni.

Bez tam republikā darbojās divas neklātienes vidusskolas, 24 vispārīzglītojošo skolu neklātienes nodaļas un 9 neklātienes nodaļas pie strādnieku un jaunatnes vakara skolām. Mācošos skaits šajās skolās un nodaļās 1961./62. mācību gadā bija 9027. Pie neklātienes skolām un nodaļām vēl darbojās 19 konsultācijas punkti, kur savu izglītību paaugstināja 1792 cilvēki.

Apmēram 1500 Latvijas PSR Tautas saimniecības padomes uzņēmumu strādnieku 1961./62. mācību gadā turpināja izglītību augstāko mācību iestāžu vakara un neklātienes nodaļās un gandrīz 2000 strādnieku — vidējās speciālajās mācību iestādēs. Visvairāk augstākajās un vidējās speciālajās mācību iestādēs mācījās mašīnbūvniecības uzņēmumu strādnieki. Tā, piemēram, vecumā līdz 25 gadiem augstākajās un vidējās mācību iestādēs mācījās rūpnīcā VEF un Rīgas vagonu rūpnīcā 10—12% visu strādnieku, Rīgas elektromašīnu rūpnīcā, A. Popova radiorūpnīcā, Liepājas lauksaimniecības mašīnu rūpnīcā un dažos citos uzņēmumos — pat ap 20%.

Kvalificētu strādnieku kadru sagatavošanas uzdevums Padomu Latvijā ir ļoti aktuāls. Pirmajos pēckara gados strādnieku

sastāvs komplektējās galvenokārt no vecajiem kadriem. Vēlāk strauji augošās strādnieku rindas papildinājās ar jaunatni. Apmēram 60 procentiem strādnieku ir darba stāžs līdz 10 gadiem,

Lai gan vispārējās skolas izglītības līmenis nosaka cilvēka kultūru, tomēr ilgu laiku vispārizglītojošai skolai bija ļoti vienkopus, vispārteorētisks virziens. Skola galvenokārt sagatavoja jaunatni, lai tā varētu iestāties augstākajās mācību iestādēs, bet tā neieaudzināja skolēnos prasmi izmantot iegūtās zināšanas praksē, ražošanā. Sakarā ar to PSKP XX kongress izvirzīja jautājumu par skolas politehnizāciju, par jaunu priekšmetu mācīšanu, kuri dod zināšanu pamatus rūpnieciskās un lauksaimnieciskās ražošanas jautājumos, kā arī par skolu audzēkņu iesaistīšanu darbā uzņēmumos, kolhozos, padomju saimniecībās.

Jau Markss un Ļeņins norādījuši, ka nepieciešama politehniskā izglītība, lai vispusīgi attīstītu komunistiskās sabiedrības darbaļaužu fiziskos un garīgos spēkus.

V. I. Ļeņins norādīja: «... nevar iedomāties nākotnes sabiedrības ideālu, neapvienojot mācības ar jaunās paaudzes darbu ražošanas procesā: nedz mācības un izglītību bez ražīga darba, nedz ražīgu darbu bez līdztekus esošām mācībām un izglītības nevar nostādīt tādā augstumā, kā to prasa tehnikas līmenis un teorētisko zināšanu stāvoklis.»¹

Saskaņā ar PSKP XX kongresa lēmumiem tika politehnizēta visa mācību sistēma skolās. Tagad skola, līdztekus vispārīgās izglītības tālākai paaugstināšanai, sākusi dot jaunajai paaudzei ražošanas tehnikas pamatu zināšanas. Skolu beigušo jauniešiem kopā ar atestātu tiek piešķirta noteikta specialitāte — virpotājs, atslēdznieks, laukkopis u. c.

1961./62. mācību gadā Tautas saimniecības padomes uzņēmumos ražošanas praksi apguva apmēram 7 tūkstoši vispārizglītojošo vidusskolu audzēkņi.

1962./63. mācību gadā skolēnu skaits, kas apgūs ražošanas praksi uzņēmumos, sasniegs 12 tūkstošus. Ar skolu politehnizāciju panākts tas, ka jaunatne, kas beigusi vidusskolu, kļūst par galveno kontingentu mūsu zemes strādnieku šķiras rindu papildināšanai.

Minētie dati rāda, ka mūsu zemē Padomju varas gados radīti visi apstākļi, lai strādnieku jaunatne, neatraujoties no darba ražošanā, varētu paaugstināt savu izglītības līmeni, celt savu kvalifikāciju, lai tādā veidā sekmētu komunistiskās sabiedrības ātrāku uzcelšanu mūsu zemē.

Komunistiskās partijas Programa paredz tuvākajos desmit gados realizēt obligāto vidējo vispārīgo un politehnisko vienpadsmitgadīgo izglītību visiem skolas vecuma bērniem un izglī-

¹ V. I. Ļ e ņ i n s. Raksti, 2. sēj., 423. un 424. lpp.

tību 8 klašu apjomā tai jaunatnes daļai, kas nodarbināta tautas saimniecībā un kam nav attiecīgās izglītības; nākamajos desmit gados visiem tiks dota iespēja iegūt pilnu vidējo izglītību.

Līdz ar visu mūsu zemes attīstību rodas arī jaunas izglītības un kvalifikācijas paaugstināšanas formas. Kā viena no tādām jāmin Tautas universitātes. Tautas universitātes ir sabiedriskās mācību iestādes. To uzdevums ir sniegt klausītājiem zināšanas par jaunākajiem zinātnes, tehnikas un kultūras sasniegumiem, iepazīstināt ar pirmrindas pieredzi valsts saimnieciskā un kultūras celtniecībā, konkrēto ekonomiku, padomju sociālistisko tiesību, veselības aizsardzības, pedagogijas un psiholoģijas, marksistiski leņiniskās estētikas un ētikas, svarīgākajiem literatūras un mākslas jautājumiem utt.

Tautas universitātēm jāpmierina arvien augošās darbaļaužu prasības idejiski politiskā, kultūras un tehnikas jomā.

Kustība par Tautas universitātes organizēšanu Latvijas republikā sākās tikai pirms dažiem gadiem. Ja 1958. gadā bija tikai 3 Tautas universitātes, tad 1961. gadā Latvijas republikā jau darbojās 44 Tautas universitātes ar 155 fakultātēm un 64 filiālēm. Klausītāju skaits Tautas universitātes palielinājies no 950 cilvēku 1958. gadā līdz 20.827 cilvēkiem 1961. gadā.

Strādnieku īpatnējais svars no visiem Tautas universitātes klausītājiem 1961. gadā bija 21,6 procenti, Rīgas pilsētā 25,0 procenti. Atsevišķās Tautas universitātes strādnieku īpatnējais svars bija daudz lielāks.

Tabula Nr. 4.

Strādnieki kā klausītāji republikāniskās Tautas universitātes.¹
(procentos)

	1961. g.
1. Tiesību zinātņu un padomju celtniecības Tautas universitātē	30,0
2. Pedagoģijas Tautas universitātē	33,1
3. Veselības Tautas universitātē	22,4
4. Lauksaimniecības ekonomikas un pirmrindas pieredzes Tautas universitātē	55,0
5. Tehniskās jaunrades Tautas universitātē	69,0
6. Literatūras un mākslas Tautas universitātē	14,0

¹ Republikāniskās Tautas universitātes nepublicētie materiāli.

Vislielākais strādnieku īpatnējais svars ir Lauksaimniecības ekonomikas un pirmrindas pieredzes, kā arī tehniskās jaunrades Tautas universitātēs. 1962. gadā Tehniskās jaunrades Tautas universitātē mācījās, ap 1700 klausītāju, no kuriem gandrīz 70 procenti ir strādnieki. Patreiz universitātē ir 8 fakultātes un tās filiālēs izveidotas lielākās republikas pilsētās. Tehniskās jaunrades universitātes uzdevums ir paplašināt un padziļināt strādājošo tehniskās zināšanas, lai šīs zināšanas, sasaistot ar praktisko darbu, varētu uzlabot ražošanas procesu, prasmīgāk izstrādāt jaunus racionalizācijas priekšlikumus.

V. I. Ļeņins rakstīja: «Sociālisms... pirmo reizi rada iespēju... iesaistīt darbaļaužu vairākumu tādā darba arēnā, kur viņi var sevi parādīt, attīstīt savas spējas, atklāt talantus, kuru tautā ir neizsmeļams avots un kurus kapitālisms spaidīja, apspieda un noslāpēja tūkstošiem un miljoniem».¹

III

Citi svarīgākie strādnieku šķiras kultūras līmeņa pieauguma rādītāji ir prese, lasītāju skaits bibliotēkās, teātri, kino, to apmeklētāju skaits, strādnieku šķiras aktivitāte mākslinieciskajā pašdarbībā, fiziskā kultūrā un sportā.

Strādnieku vispārīgās izglītības līmeņa paaugstināšanās paplašina viņu redzes loku, palielina viņu kultūralās prasības, veicina viņu iesaistīšanos dažādos sabiedriskos pasākumos.

Statistikajā uzskaitē netiek atsevišķi izdalīti dati par strādnieku šķiru kā lasītājiem, bet par to liecina izdotās grāmatas, žurnāli, laikraksti.

Ja buržuāziskajā Latvijā 1938. gadā grāmatu tirāža bija 3,6 miljoni, tad Padomju Latvijā 1960. gadā — 13,2 miljoni, t. i., vairāk kā 3 reizes lielāka. Pie tam jānorāda, ka 7,2 procentus no 1938. gada grāmatu tirāžas sastādīja reliģiskā satura grāmatas. Laikā no 1940. līdz 1959. gadam Latvijas republikā izdoti 19,5 tūkstoši dažādu nosaukumu grāmatu.²

Ja buržuāziskajā Latvijā 1936. gadā uz vienu iedzīvotāju vidēji izdeva tikai 2 grāmatas, tad 1960. gadā 6,2, t. i., 3 reizes vairāk. Pēc izdoto grāmatu skaita uz 1 iedzīvotāju Latvijas republika šodien tālu pārsniedz tādas kapitālistiskās valstis, kā ASV, kur 1957. gadā izdeva 1,02, Franciju — 2,3, Vācijas FR — 2,6 grāmatu uz vienu iedzīvotāju.³

Padomju ļaužu patiesi lielā interese par daiļliteratūras grā-

¹ V. I. Ļeņins, Raksti, 26. sēj., 361. lpp.

² Latvijas PSR Centrālās statistikas pārvaldes materiāli.

³ J. Ostrovs. Kultūras revolūcija Latvijā, LVI, 1960., 224. lpp.

matām jau nezin cik gadu ir ārzemnieku apbrīnas objekts. Kapitālistisko valstu inteliģence apskauž krievu un citu padomju tautu rakstniekus, kuru grāmatām par lielu nav neviens metiens, jo tās izpērk dažos mēnešos, pat dienās.

Padomju grāmatas paver darbaļaudīm plašāku dzīves izziņas ietvaru, palīdz izkopt intelektu, saskaņot būtisko dzīves sarežģītībā, vairo naidu pret visu neglīto, nemorālo, cilvēka lielumu kropļojošo un aktīvi palīdz komunistiskajai partijai veikt vienu no tās galvenajiem uzdevumiem: organizēt cilvēku miljonus uzticībā komunisma lietai, kulturālai, laimīgai dzīvei.

Latvijas republikas strādnieku šķira ir ne tikai daiļdarbu lasītāja, bet arī radītāja. Tā, piemēram, Jānis Silazars — Rīgas skaņu ierakstu un skaņu plašu fabrikas strādnieks, šodien ir Rakstnieku Savienības biedrs. 1955. gadā iznāca Silazara dzejoļu krājums «Mana rūpnīca». Patreiz viņš strādā pie otra dzejoļu krājuma.

Tāpat savas dzejas publicējuši VEF virpotājs Aivars Cīrulis, strādniece Gunta Stakaldere, tipogrāfijas strādniece Ausma Mergina, vērpeja Solveiga Svenne, bijušais Pļaviņu HES strādnieks Jānis Apiņš, audejns Elmārs Bērziņš u. c.

Dramaturģijā ar savu vārdu pazīstams Rīgas kinostudijas skaņu tehniķis Ilmārs Geistarts. Viņa darbu «Aijas Krūzes diagnoze» iestudējuši vairāki pašdarbības kolektīvi.

Bez profesionālās izglītības savu vārdu dramaturģijā guvis arī Jānis Anerauds. Viņa darbus iestudējuši ne tikai pašdarbības kolektīvi, bet arī profesionālie teātri. Piemēram, «Kad liesmo sirds» iestudējis Leņina komjaunatnes Valsts jaunatnes teātris.

Ne mazāk aktīva strādnieku šķira ir kā lasītāja masu bibliotēkās.

Buržuāziskajā Latvijā 1938. gadā bija 905 bibliotēkas, no kurām plašām masām bija pieejamas 737 ar 2,6 milj. eksemplāru lielu grāmatu fondu.¹ Padomju Latvijā 1960. gadā darbojās 2000 masu bibliotēkas, ar 11,2 milj. eksemplāru lielu grāmatu fondu.² Grāmatu skaits masu bibliotēkās 1960. gadā bija vairāk nekā 4 reizes lielāks, salīdzinot ar 1938. gadu.

Masu bibliotēkās uz katriem 100 republikas iedzīvotājiem 1960. gadā bija 520 grāmatas. Grāmatu skaits uz 100 iedzīvotājiem mūsu republikā, kā arī visā Padomju Savienībā, ir daudz lielāks nekā tādās attīstītās kapitālistiskās zemēs kā Anglijā — 117 grāmatas, ASV — 97³, Francijā — 31, Itālijā — 24, Vācijas FR (neieskaitot Rietumberlīni) — 15, Japānā — 13.

¹ Latvijas Statistikas gada grāmata 1939., 55., 56. lpp., Valsts Statistiskā pārvalde, Rīgā, 1939. gadā.

² Latvijas PSR skaitļos, 1960. gadā, 279. lpp. Valsts Statistikas izdevniecības Latvijas nodaļa, Rīgā, 1961. g.

³ No 80% bibliotēkām.

Vislielākā masu bibliotēka Latvijas PSR ir Valsts bibliotēkā ar 4 miljoniem eksemplāru grāmatu.

Salīdzinājumam var minēt, ka buržuāziskās Latvijas 18 gados (no 1920.—1938. gadam) Valsts bibliotēkā bija reģistrēti 86.718 lasītāji, 391.687 apmeklējumi un izsniegtas 1.741.199 bibliotēku vienības, bet tikai trijos padomju varas gados (1953.—1955. g.) bibliotēkā bija 53.155 lasītāji, 650.000 apmeklējumi un izsniegtas 2.884.647 bibliotēku vienības, tas ir vairāk nekā visā pirmspadomju periodā.¹

No valsts republikāniskās bibliotēkas lasītājiem strādnieku īpatnējais svars 1960. gadā bija 15,5 procenti. Salīdzinot ar 1955. gadu, strādnieki kā lasītāji palielinājušies 2 reizes.

Lielu palīdzību strādniekiem-racionalizatoriem sniedz zinātniski tehniskās bibliotēkas pie rūpnīcām. Rūpnīcās un uzņēmumos šodien atrodas apmēram 21% no kopējā tehnisko un speciālo bibliotēku skaita. Daudzām bibliotēkām ir ievērojams grāmatu fonds.

Republikas strādnieki, kolhoznieki un inteliģence ar katru gadu lasa ne tikai vairāk grāmatu, bet arī laikrakstu un žurnālu. Uz 1961. gada 1. janvāri laikrakstu un žurnālu vienreizējās tirāžas abonements kopā ar mazumtirdzniecībā pārdoto bija 2 milj. 106 tūkstoši eksemplāru. Tas ir gandrīz viens laikraksta vai žurnāla eksemplārs uz vienu republikas iedzīvotāju.

Tabula Nr. 5.

Laikrakstu un žurnālu skaits uz katriem 1000 iedzīvotājiem Latvijas PSR² (uz gada sākumu)

Gadi	Mazumtirdzniecībā pārdots (eksemplāros)	Abonementi (eksemplāros)	Kopā
1958.	203	507	710
1959.	270	580	850
1960.	324	635	959
1961.	322	682	1004
1962.	294	675	969

Pēc laikrakstu un žurnālu skaita uz 1000 iedzīvotājiem Latvijas republika 1960. gadā ieņēma pirmo vietu, bet 1961. gadā otro vietu starp Padomju Savienības republikām.

Pieaugot iedzīvotāju labklājībai, ar katru gadu palielinās arī izdevumi laikrakstu un žurnālu iegādei. Ja 1958. gadā vidēji uz vienu republikas iedzīvotāju laikrakstu un žurnālu iegādei izdots 3,15 rubļi, tad 1960. gadā jau 4,19 rubļi.³

¹ Latvijas PSR Valsts republikāniskās bibliotēkas nepublicētie materiāli.

² LPSR Sakaru ministrijas «Preses Apvienības» nepublicētie materiāli.

³ Turpat.

Strādnieku šķiras kultūras līmeni raksturo arī strādnieki kā skatītāji un klausītāji teātros, kinoteātros, koncertos. Par to norāda skatītāju skaita pieaugums teātros, kinoteātros.

Skatītāju skaits teātros 1960. gadā, salīdzinot ar skatītāju skaitu 1937./38. gada sezonā, palielinājies gandrīz 2 reizes, sniegto izrāžu skaits 1,7 reizes, bet kinoseansu apmeklējumu skaits 5,2 reizes. 1960. gadā teātru izrādes un koncertus apmeklēja vairāk nekā 3 miljoni cilvēku. Ja buržuāziskajā Latvijā 1938. gadā, rēķinot vidēji uz katru iedzīvotāju, iznāca 3,5 kino apmeklējumi, tad Padomju Latvijā — 16,5 apmeklējumi, t. i., gandrīz 5 reizes vairāk.¹

Atsevišķās kapitālistiskās zemēs 1957. gadā katrs iedzīvotājs apmeklēja kinoteātri sekojoši: ASV — 14 reizes, Francijā — 9, Holandē — 7, Šveicē — 7 reizes.

Šodien Padomju Latvijā teātru, koncertu, kinoseansu apmeklētāju skaits vairs pilnīgi neraksturo cilvēku skaitu, kas noskatās vienu vai otru mākslas sniegumu, jo ar katru gadu pieaug iedzīvotāju īpašumā esošo radioaparātu un televizoru skaits, kas dod iespēju baudīt kultūras labumus plašām darbaļaužu masām. Par to liecina sekojoši dati: 1959. gadā Latvijas PSR uz katriem 7 iedzīvotājiem, bet 1960. gadā uz katriem 6 iedzīvotājiem bija 1 radioaparāts. 1959. gadā uz katriem 100 iedzīvotājiem bija 3 televizori, bet 1960. gadā — 4,² lai gan televīzijas studijas Latvijas PSR darbojās tikai 7 gadus no 1954. gada rudenis. Atcerēsimies, ka buržuāziskajā Latvijā 1939. gadā uz katriem 14,2 iedzīvotājiem bija 1 radioaparāts.³

Buržuāziskajā Latvijā kultūra bija pieejama galvenokārt tikai valdošo šķiru pārstāvjiem.

Padomju Latvijas sociālistiskā kultūra domāta visai tautai. Sakarā ar Padomju Latvijas ekonomikas straujo attīstību, kas šodien ir uz daudz augstākas attīstības pakāpes nekā buržuāziskās Latvijas laikā, arī kultūras līmenis ir daudz augstāks. Tās attīstības pamatā ir zinātnisks pasaules uzskats, tā saturs — sociālistiskais reālisms, tā patiesa un tuva tautai. Strādnieku šķiras cīņa par sociālismu un komunismu nav jāizprot tikai kā cīņa par materiālā stāvokļa uzlabošanu, tā bija un ir cīņa arī par garīgo vajadzību apmierināšanu, par daudz augstāku kultūru, kas būtu pieejama plašām masām un katrs varētu apmierināt savas vajadzības. Sociālistiskā kultūra nevien kalpo tautai,

¹ Latvijas PSR Ministru Padomes Centrālās statistikas pārvaldes nepublicētie materiāli.

² Turpat.

³ Latvijas statistikas Gadagrāmata, 1939., 171. lpp.

bet tauta pati to rada, šim nolūkam izlietojot visas ekonomiskās un garīgās bagātības.

Par to liecina tāda raksturīga sociālistiskās kultūras iezīme kā straujš mākslinieciskās pašdarbības pacēlums, tās attīstība daudzās formās, plašais masu vēriens, kas tālāk raksturo strādnieku šķiras kultūras līmeņa pieaugumu.

Piedalīšanās mākslinieciskajā pašdarbībā kļuvusi par republikas strādnieku, visu darbaļaužu plašu masu apzinātu vajadzību. Koru, etnogrāfiskie, dramatiskie, horeogrāfiskie kolektīvi, pūtēju un tautas instrumentu orķestri, estrādes ansambļi, solistu grupas, tēlotājas un lietišķās mākslas studijas apvieno ap 200 tūkstošu darbaļaužu — mākslinieciskās pašdarbības dalībnieku.

Mākslinieciskā pašdarbība sava vēriena ziņā kļuvusi par īstu tautas daiļradi un sasniegusi visos žanros augstu māksliniecisko līmeni. Nekad agrāk latviešu tautas talanti nav izpaukušies tik spilgti un masveidīgi.

Par mākslinieciskās pašdarbības masveidību un attīstību liecina sekojoši dati.

Tabula Nr. 6.

Skates, olimpiādes, dziesmu svētki Latvijas PSR¹

Gadi	Pasākums	Kolektīvu skaits	Dalībnieku skaits
1945.	Mākslinieciskās pašdarbības olimpiāde	—	309
1947.	Mākslinieciskās pašdarbības skate	1605	26155
1948.	Padomju Latvijas dziesmu svētki	1125	33802
1950.	Padomju Latvijas II dziesmu svētki	1963	64403
1955.	Padomju Latvijas III dziesmu svētki	2138	57751
1960.	Padomju Latvijas IV dziesmu svētki	—	65465

Visspilgtāk mākslinieciskās pašdarbības masveidību parāda tradicionālie dziesmu svētki. Pēc padomju varas nodibināšanās dziesmu svētku tradīcijas guva jaunu skanējumu. Šie svētki kļuva par īstiem tautas svētkiem, to repertuārs ir augsti idejisks, mākslinieciskais izpildījums — daudz pilnvērtīgāks. Ja buržuāzijai vislielāko dziesmu svētku dalībnieku skaitu izdevās savākt 1938. gadā notikušos dziesmu kvētkos Rīgā, kad piedalījās 13456 dalībnieki, tad 1948. gadā, kad notika pirmie dziesmu svētki padomju varas apstākļos, tajos piedalījās jau 33802, bet 1960. gadā — 65465 dalībnieki. Tāda masveidība bija vērojama pirmo reizi. Par dziesmu svētku lielo interesi tautas masās liecina kuplais apmeklētāju skaits. 1955. gadā notikušos dziesmu svētkus apmeklēja 587000 skatītāju, 1960. gadā — 619000 skatītāju.²

¹ Latvijas PSR Kultūras ministrijas materiāli.

² Turpat.

Tādi paši visas tautas svētki bija 1957. gada vasarā notikušais jauno strādnieku, kolhoznieku, studentu un skolnieku pirmais Latvijas jaunatnes republikāniskais festivāls — miera un tautu draudzības svētki, brīvās un laimīgās jaunatnes svētki. Šajos svētkos piedalījās 4508 mākslinieciskās pašdarbības kolektīvi ar 88 tūkstošiem dalībnieku, kā arī 3495 individuālie izpildītāji — solisti un daillasītāji.¹

1959. gada jūnijā Daugavpilī notika Latgales dziesmu svētki, kas bija īsti tautas svētki. Tajos piedalījās pāri par 5000 labāko tautas mākslinieciskās pašdarbības meistarumu un to priekšnesumus noskatījās un noklausījās vairāk nekā 30 tūkstoši cilvēku.

Latgales dziesmu svētki parādīja, ka šajā agrāk aizmirstajā un katoļu baznīckungu un budžu nežēlīgi ekspluatētajā buržuāziskās Latvijas nostūrī padomju varas laikā tautas māksla stipri uzplaukusi. Dziesmu svētki bija arī liels stimuls tautas mākslas tālākai attīstībai.

Par kora kultūras izaugsmi liecina tas, ka 11 kora kolektīviem — poligrāfiķu Centrālā kluba vīru korim «Dziedonis», Liepājas 27. tipogrāfijas korim «Dzintarjūra», Cēsu kultūras nama korim «Vidzeme» u. c. piešķirts Tautas kora nosaukums. Vairāk nekā puse no tautas kora dalībniekiem ir strādnieki. Tautas kori dziedājuma tehnikas un repertuāra daudzveidības ziņā tuvojās profesionālo kora sniegunam. Arodbiedrības kora repertuārā ir labākās padomju komponistu dziesmas, latviešu mūzikas klasiķu dziesmas, kā arī tautu demokrātijas valstu un citu ārzemju tautu dziesmas. Nest mākslu tautai, pilnveidot dalībnieku spējas, dotības un talantu, tā ir viena no padomju kora darbības pamatdevīzēm komunistiskās sabiedrības celtniecībā.

Skanīga dziesma mūsu republikā iet kopsolī ar raitu dejas soli. 1960. gadā darbojās 850 arodbiedrības deju kolektīvi ar 10452 dalībniekiem. Pieci labākie deju kolektīvi izcīnījuši Tautas horeogrāfijas ansambļa nosaukumu. Tie ir izauguši par spēcīgiem, izpildījumu kvalitātes ziņā augsti vērtējamiem mākslinieciskās pašdarbības kolektīviem. Tāds, piemēram, ir Talsu horeogrāfijas ansamblis «Rota», kas 1960./61. gadā sniedza 26 koncertus gan rajona centros, gan āģitbrigāžu izbraukumos kolhozos un padomju saimniecībās. Repertuārā ir 108 dažādas dejas. 1955. gadā kolektīvs piedalījās Latviešu literatūras un mākslas dekādē Maskavā.

Visi ansambļa 28 dalībnieki ir strādnieki un kalpotāji. Daudzi no deju kolektīva dalībniekiem ir darba pirmrindnieki.

Ar tādu pašu mīlestību strādā Jelgavas Tautas horeogrāfijas ansamblis «Jaunība». No 36 ansambļa dalībniekiem 16 ir strādnieki.

¹ Latvijas PSR Kultūras ministrijas materiāli.

Daudz labu vardu var teikt arī par pārējiem Tautas horeogrāfijas ansambļiem un deju kolektīviem.

Centrālo vietu arodbiedrību mākslinieciskā pašdarbībā ieņem dramatiskie kolektīvi. Tas vārbūt ir tāpēc, ka teātra māksla spēcīgāk nekā jebkura cita māksla iedarbojas uz cilvēka emocijām un tādēļ tā ir kļuvusi par vienu no iemīļotākajiem mākslas veidiem. Grūti atrast tādu rūpniecību, kolhozu, iestādi, kur nebūtu dramatiskā pulciņa. Ja 1941. gada sākumā arodorganizācijās darbojās 320 dramatiskie kolektīvi ar 6250 dalībniekiem, tad 1960. gadā jau 1457 kolektīvi ar 17463 dalībniekiem. Vairāki dramatiskie kolektīvi strādā 10 un vairāk gadu un to repertuārā ir lugas, kuras izrādītas 50 un vairāk reizes.

Vairāki dramatiskie kolektīvi sasnieguši augstu meistarību, ievērojami pacēlušies pāri šīs mākslas nozares vidusmēra līmenim un to iestudējumus grūti nosaukt par amatieru uzvedumiem. Tā šodien blakus 10 republikas profesionālajiem teātriem sekmīgi darbojas 11 Tautas teātri — Rīgā, Ventspilī, Bauskā, Talsos, Saldū, Rēzeknē, Cēsīs, Jelgavā, Limbažos un Madonā. Fakts, ka šie kolektīvi vienlaicīgi radušies visās Padomju Latvijas malās, liecina, ka tam nav gadījuma raksturs. Acīm redzot, izzūdot būtiskām atšķirībām starp fizisko un garīgo darbu, līdzīgas parādības notiks arī attiecībās starp profesionālo un pašdarbības mākslu.

Tautas teātri ir komunistiskās rītdienas dīgļi. Sniedzami katrs ap 60 izrāžu gadā tautas teātri apkalpo tūkstošiem mūsu republikas pilsētu un lauku iedzīvotāju. Tie izbrauc uz visattālākajiem klubiem un tautas namiem, uz kuru mazajām skatuvītēm ne vienmēr var viesoties profesionālie teātri.

Tautas teātru repertuārā pārsvarā ir padomju dramaturgu darbi — no 45 uzvedumiem 1960./61. gadā sezonā 29 bija padomju autoru sacerējumi. Tie stāsta par mūsu zemes strādnieku, zinātnieku pašreizējā darbu, par ārstu panākumiem, cinās pret reliģijas paliekām cilvēku apziņā, polemizē par jaunatnes audzināšanu.

Tāpat liela vērība tiek veltīta arī lauku tematikai. Repertuārā ir oriģināldarbi par mūsu republikas kolhozu un padomju saimniecību darbaļaužu ikdienu. Plaša kultūras dzīves attīstība ir apliecinājums tam, ka lauku sadzīve šodien ievērojami sāk tuvināties pilsētu apstākļiem. Kā piemēru var minēt Bauskas rajona kultūras nama māksliniecisko pašdarbību. Kultūras nama muzikāli-dramatiskais kolektīvs darbojas jau vairāk kā 13 gadus. Dalībnieku skaits palielinājies no 13 līdz 90 cilvēkiem. Šajos gados iestudētas vairākas viencēlienu un 36 vairākcēlienu lugas. Kolektīvs iestudējis tādas lielas darbus kā Liepiņa «Pilsētiņa pie Volgas», Dunajevska «Brīvie vēji», Kalmana opereti «Silva», Žilinska «Zilo ezeru zeme», kura tika izrādīta vairāk kā 50 rei-

zes. 1959. gadā tautas teātris devis ap 70 izrādēm, no tām 7 brīvdabas izrādes. Kolektīvs viesojies arī Rīgā uz Kultūras un atpūtas parka lielās estrādes, kā arī uzstājies televīzijā. Tautas teātra dalībnieki galvenokārt ir dažādu profesiju strādnieki, kas nostrādājuši savas darba stundas steidzas uz kultūras namu, kur mākslā smēlas jaunus spēkus rītdienai, gūst atpūtu un jaunas atziņas.

Tāpat Vidzemes sirds — Cēsis — jau sen pazīstama ar spraigu un bagātu kultūras dzīvi. Pie Cēsu kultūras nama darbojas latviešu un krievu dramatiskais kolektīvs, vairāki kori, simfoniskais orķestris un citi pašdarbības kolektīvi. Jau 1945. gada beigās, tikko bija aplklususi kara dūna, tika nodibināts dramatiskais kolektīvs, ko ar labām sekmēm vadīja sirmmais režisors Emīls Krastiņš. Emīls Krastiņš ir viens no daudzajiem pašdarbības entuziastiem, kas bez profesionālās izglītības no dzelzceļa strādnieka kļuvis par ievērojamu režisoru. Skatītājiem labā atmiņā palikuši tādi nozīmīgi inscenējumi kā V. Lāča «Uzvara», Raiņa «Indulis un Ārija», «Pūt, vējiņi!», A. Korņeičuka «Irbenāju birztaļa», R. Blaumaņa «Pazudušais dēls» u. c. 1957. gadā Cēsu dramatiskais kolektīvs sniedzis 58 izrādes, kuras noskatījušies vairāk kā 11000 skatītāju. Tas pats sakāms par pēdējiem gadiem.

Daudz labu vārdu var teikt arī par pārējiem tautas teātriem. Tā, piemēram, 1961. gada pavasarī Maskavā viesojās Baltijas kara apgabala Tautas teātris, kurš Kremļa teātri parādīja savus labākos iestudējumus.

Par tautas teātru izaugsmi norāda arī to panākumi tradicionālajās Baltijas teātru pavasara skatēs, kur savā sniegumā sekmīgi sacenšas ar republikas profesionālajiem teātriem. Tā IV Baltijas teātru skatē pirmo vietu izcīnīja K. Valdemāra Talsu tautas teātris ar G. Priedes lugu «Normunda meitene», bet Latvijas PSR VI Teātru pavasara skatē tautas teātru grupā uzvarēja Ventspils tautas teātris ar D. Zigmontes «Jūras vārtu» iestudējumu.

Par to, ka teātra māksla padomju varas gados kļuvusi par masu mākslu, norāda arī tas, ka 1961. gada pavasarī vairāk nekā 700 republikas mākslinieciskās pašdarbības dramatisko kolektīvu piedalījās sacensībā, kas sākumā noritēja pilsētu un lauku rajonos, pēc tam starprajonu skatēs un maija mēnesī Rīgā. 12 kolektīvi bija iekļuvuši finālā un rādīja savu sniegumu galvaspilsētā. Pirmo vietu izcīnīja Stendes kultūras nama kolektīvs ar Salinska drāmu «Bundzeniece», otro vietu — Varakļānu kultūras nama kolektīvs ar Korņeičuka lugu «Platons Krečets», bet trešo — Rīgas pilsētas Proletāriešu rajona kultūras nama «Draudzība» krievu drāmas kolektīvs ar Brukšteina drāmas «Bezmiega nakts» izrādi.

No teiktā redzam, ka šodien mūsu republikā ne tikai skaitliski sakopļojusi republikas dramatiskās mākslas entuziastu saime, bet ievērojami audzis arī tās mākslinieciskais līmenis, daudz nopietnāk nekā iepriekšējos gados izvēlēts repertuārs un tie visi ieņem nozīmīgu vietu republikas kultūras veidošanā, būtisko atšķirību likvidēšanā starp pilsētām un laukiem.

Par Latvijas strādnieku šķiras kultūras izaugsmi liecina arī tēlotājas mākslas attīstība, kas kļuvusi par īstu tautas mākslu. Lietišķās un tēlotājas mākslas meistarību skaits mūsu republikā sasniedz 8000. Vairāk kā 400 lietišķās un tēlotājas mākslas pašdarbniekiem piešķirta kvalifikācija republikas Tautas daiļamata meistars. Ar savu nenogurstošu darbu viņi palīdz audzināt komunistiskās sabiedrības cilvēku, viņa mākslas izpratni, gaumi, estētiskos uzskatus un pieliek visas pūles, lai cilvēki, kas ceļ komunistu, dzīvotu skaistās, gaumīgi iekārtotās mājās, lai apkārtne, kur mūsu darbaļaudis strādā, mās, atpūšas, būtu tāda, kas parāda mūsu augsto sadzīves kultūru, lai būtu patīkami iet iekšā ikvienā fabrikā, iestādē, klubā un kultūras namā.

Visspilgtākais pierādījums tam, ka šajā ziņā paveikts daudz, ir Padomju Latvijas 20. gadadienai veltītā jubilejas izstāde. Izstādē piedalījās 30 rajoni un 2 pilsētas ar 773 dalībniekiem un 1677 darbiem.¹ Ekspozīcijas skaits, salīdzinot ar 1948. gada izstādi, bija pieaudzis 5—6 reizes. Darbu kvalitātes un kvantitātes ziņā tās abas pat grūti salīdzināt — tik ļoti izaugusi tautas māksla šajos gados. Ļoti audzis darbu idejiski mākslinieciskais līmenis. Darba saturā atspoguļota gan Dzimtenes mīlestība, gan tautu draudzība, gan cīņa par komunistisko rītdienu un mieru visā pasaulē.

No visiem izstādes dalībniekiem 169 bija strādnieki, tas ir, 22% no izstādes dalībnieku skaita.

Laikā no 1948. gada līdz 1960. gadam mūsu republikas tautas mākslas gods divas reizes aizstāvēts izstādēs Maskavā — 1953. un 1957. gadā, vienmēr gūstot pozitīvu vērtējumu. Mūsu tautas mākslas darbu augsto meistarību apliecina arī tas, ka 1959. gadā tos ekspozēja PSRS izstādē Ņujorkā, bet 1960. gadā — Čehoslovākijā.

Kā viens no labākajiem Tautas daiļrades meistariem jāmin kokgriezējs — jelgavnieks Krišjānis Kuģra. Viņu par mākslinieku izaudzinajis un izskolojis dzīve un paša centība. Speciālās skolās K. Kuģra nav mācījies, jo vienkāršajam kalpam buržuāziskās valdības gados tas nebija pa kabatai. Šodien kokgriezēja darinājumiem mūsu republikas robežas kļuvušas par šaurām. Viņu pazīst Maskavā un citās Padomju Savienības pilsētās. K. Kuģras daiļrade paudusi padomju mākslas slavu Kairā,

¹ Tautas mākslas izstādes katalogs, Rīgā, 1960., 7. lpp.

Nujorkā, Leipcigā un dažādās citās ārzemju pilsētās. Krišjāņa Kugras darinātais Ķencis bija viens no eksponātiem, kas Briselē Vispasaules izstādē pārstāvēja mūsu mākslu. Vismīļākie māksliniekam brāļu Kaudzišu romāna «Mērnieku laiki» tēli. Zīmīga ir kokgriezēja skulptūra «Mans zelta zirgs», kurā attēlots Ķencis un pats mākslinieks. Asi mākslinieka kalts graiza mācītājus. «Ķeceris Latgale» sauc figūru, kas attēlo piedzērušu katoļu mācītāju gulam zemē zem krusta. Tikpat spilgts ir viņa darinātais liekulīgais brālis Teodors no V. Lāča romāna «Zvejnieka dēls». Netrūkst arī citu tēlu. Asprātīgi K. Kugra savedis kopā divu laikmetu «stiligos» skulptūrīnā «Pašpuika un viņa dēls». Atzinīgus vārdus pelna vēl daudzi citi viņa darbi.

Daudziem Valmieras rajona pašdarbniekiem piešķirts Tautas daiļamata meistara nosaukums. Elektromontieris Arnolds Stucis ir viens no viņiem. Viņš ir kokgriezējs. Tā prasmīgās rokas kokā izgriezī dažādās figūras. Padomju Latvijas 20. gadadienai veltītajā izstādē Rīgā b. Stuča kokgriezumi «Ganiņš» un «Ragana» tika novērtēti atzinīgi un tos aizsūtīja uz izstādi Maskavā. Izteismīgs un dinamisks ir Arnolda Stuča papeles kokā iegrieztā strādnieka-revolucionāra tēls, kā arī kokgriezumi «Jūrnieris», «Bēgļu gaitās» un «Ķencis».

Iepiecinātas, ka Ļeņingradas etnogrāfijas muzejā atklātajā izstādē «PSRS tautu māksla» ir 200 mākslas priekšmeti, ko veidojuši Latvijas Tautas mākslas meistari. Tur redzamas galdsegas un citi audumi, ko uz izstādi aizsūtījuši Rēzeknes un Daugavpils rokdarbnieki, Kugras Ķenča tēls, Limbažu rajona zvejnieka Emša darinātā pūrlāde un citi darbi, kas iepazīstina ļeņingradiešus ar latviešu mākslas tradīcijām.

Labākie Latgales keramiķi Polikarps Vilcāns, Polikarps Cernauskis, Andrejs Paulāns, kokgriezēji Krišjānis Kugra savā meistariībā tiktāl izauguši, ka uzņemti par Latvijas PSR Mākslinieku Savienības biedriem. Latvijas PSR Mākslinieku savienībā 1962. gadā no 340 biedriem 12 biedru ir bez profesionālās izglītības. Vairāki mākslinieki-pašdarbnieki ir Latvijas PSR Mākslinieku savienības biedru kandidāti.

Minētie piemēri ir spilgts apliecinājums mūsu laikmeta jauna strādnieka tipa izaugsmei. Tie ir laudis, kas jau spēj veikt gan fiziskā, gan arī garīgā darba funkcijas. Mūsu dienās neviens vairs nebrīnas, ka atslēdznieki, tramvaju vadītāji, dārzniecību laudis u. c. ar pašu iestudētām dziesmām uzstājās koncertos, ar gleznām izstādēs.

Mākslinieciskās pašdarbības kolektīvi šodien nodibināti ikvienā lielākā mūsu republikas rūpniecības uzņēmumā.

Lūk, lielākais elektromehāniskās rūpniecības uzņēmums VEF, kura produkcija labi pazīstama ne tikai mūsu zemē, bet arī aiz mūsu republikas robežām. Briseles izstādē rūpnīcai piešķīra

«Grand prix» prēmiju par jaunākajām rekonstrukcijām. Uzņēmumam ir ne tikai augsti attīstīts ražošanas līmenis, bet arī plaša un bagāta kultūras dzīve. Rūpnīcā ar labām sekmēm darbojas divi jauktie kori, kas jau atzīmējuši 15 darbības pastāvēšanas gadus. 10 darbības pastāvēšanas gadus jau atzīmējuši latviešu un krievu dramatiskie kolektīvi.

Ar labām sekmēm vairāk kā 10 reizes tika izrādīta R. Blaumaņa luga «Pazudušais dēls», Arbusova «Tālais ceļš» u. c.

No pašdarbnieku vidus izauguši daudzi spējīgi kolektīvu vadītāji.

Bagāta mākslinieciskās pašdarbības vēsture uzkrāta A. S. Popova Rīgas radiorūpnīcas strādniekiem. To čaklās rokas prot pagatavot ne tikai iecienītus radioaparātus kā «Sakta», «Festivāls» u. c., bet arī darināt kuplu mākslas pūru. Šeit lieli nopelni ir montētājam, drāmas kolektīva dibinātājam, režisoram Arviņam Regzdiņam un daudziem citiem.

Tādi ir ne tikai daži cilvēki minētajā rūpnīcā. Arvien aktīvāki un atsaucīgāki kļūst visi, jo cilvēks aug un veidojas reizē ar vidi, kurā viņš dzīvo.

Tādi paši pašdarbības mīļotāji ir kombināta «Rīgas audums» strādnieki, kur dažādos kolektīvos apvienoti ap 200 rūpnīcas strādnieku un kalpotāju.

Pirmās republikā cildeno komunistiskā darba uzņēmuma nosaukumu izcinājis konditorejas izstrādājumu fabrikas «17. jūnijs» kolektīvs. Fabrikas «17. jūnijs» ļaudis ar saprotamu lepnumu katram stāsta par saviem pašdarbības kolektīviem. Viņiem arī ir ar ko lepoties. Sieviešu korī, vokālistu pulciņā, deju kolektīvā, dramatiskajos kolektīvos, kas uzved lugas gan latviešu, gan krievu valodā, aktīvi piedalās daudzi uzņēmuma strādnieki.

Minētajās rūpnīcās no visiem mākslinieciskās pašdarbības kolektīva dalībniekiem apmēram 80 līdz 90 procentu ir strādnieki, pārējie inženiertehniskais personāls un kalpotāji.

Vairāku Rīgas rūpnīcu strādnieki un kalpotāji apvienoti Rīgas pilsētas klubos. Tā, piemēram, Rīgas pilsētas sakaru, ceļu un autotransporta darbinieki apvienoti Sakaru un autotransporta darbinieku centrālajā klubā, kur dalībnieki gandrīz visi ir strādnieki. Rīgas pilsētas Tramvaju un trolejbusu tresta darbinieki apvienoti klubā, kur no visiem dalībniekiem 70% ir strādnieki. Rīgas pilsētas tipogrāfijas strādnieki apvienoti Rīgas Poligrāfistu centrālā klubā, kur no visiem kluba mākslinieciskās pašdarbības pulciņa dalībniekiem puse ir strādnieki.

Mūsu republikas mākslinieciskās pašdarbības attīstībā pēdējos gados vērojami jauni komunisma asni. Aizvien vairāk cilvēku mākslinieciskās pašdarbības pulciņus uzņemas vadīt sabiedriskā kārtā. Mūsu republikā šīs ierosmes autori ir Rīgas

un Jelgavas mākslas darbinieki. 1960. gadā 62% no arodbiedrības klubiem pulciņus vadīja sabiedriskā kārtā. Sabiedriskie vadītāji galvenokārt ir lauku rajonu pulciņiem. Ja pilsētās sabiedriskie vadītāji ir 46% no visiem klubiem, tad lauku rajonos — 76% klubu.

Tā arvien vairāk paši strādnieki šodien piedalās kultūras dzīves veidošanā, samazina algoto darbinieku skaitu un veicina plašu masu līdzdalību komunisma celtniecībā.

Mākslinieciskās pašdarbības kolektīvi padomju varas gados auguši un attīstījušies tik tālu, ka kļuvuši par jauno profesionālo mākslinieku kadru kalvēm. No strādnieku vidus ar pašdarbības palīdzību, bez profesionālās izglītības izauguši vairāki republikas ievērojami mākslinieki. Tāds ir Akadēmiskā Operas un baleta teātra solists, PSRS tautas skatuves mākslinieks Arturs Frinbergs. Buržuāziskās Latvijas laikā viņš bija tikai gadījuma strādnieks, pēc padomju varas nodibināšanas — dziedātājs Rīgas Strādnieku teātrī un radiokomitejā, bet šodien izpilda galvenās partijas mūsu Operas un baleta teātra iestudējumos, kā «Tanheizers», «Karš un Miers» un citās. No pašdarbības par operas solistiem kļuvuši arī Autoelektroaparātu rūpnīcas frēzētājs Anatolijs Savčenko, arteļa «Mēbeļnieks» galdnieks Imants Krēsliņš un daudzi citi.

Latvijas Valsts konservatorijas teātra fakultātes režisoru nodaļā tikai retais ir profesionāls teātra darbinieks, vairums pašdarbības entuziastu, kas nolēmuši izmantot valsts doto iespēju reizē strādāt ražošanā un pilnveidot savu talantu, dziļi un pamatīgi iepazīt iemīļoto mākslas nozari.

No minētajiem piemēriem redzams, ka tautas teātriem, mākslinieciskās pašdarbības kolektīviem ir liela nozīme jaunu talantu audzināšanā. Ja pedagoģiskais darbs nostādīts uz profesionālajiem pamatiem, te rodas lielisks aktieru papildinājums profesionālajiem teātriem un kinostudijai, tautas talantu augšanai.

Minētie dati par mūsu republikas mākslinieciskās pašdarbības attīstību norāda, ka V. I. Leņina norādījums «Māksla pieder tautai» pie mums realizēts dzīvē. Mūsu darba tautas talanti ir neizsmeļami. Pati tauta arvien lielāku dalību ņem kultūras dzīvē.

Lai pilnveidotu tautas talantus, celtu muzikālo meistarību, sākot ar 1962. gada rudeni, darbu sāka tautas konservatorija. Tas ir jauns, līdz šim neiets ceļš strādājošo kultūras līmeņa paaugstināšanā. Tautas konservatorijas četrās nodaļās — vokālajā, klavieru, pūšamo un stīgu instrumentu — savu muzikālo meistarību ceļ vairāk nekā 30 klausītāji. Daudzi no viņiem piedalās dažādos mākslinieciskās pašdarbības pulciņos vai arī paši tos vada. Tā piemēram, ikviens, kas ir apmeklējis autoģarbinieku centrālo klubu, būs priedājis par strādnieces Veltas

Vēveres skanīgo soprānu, aplaudējis veikalvedes Laimas Šigas, šofera Dāvida Haita izpildījumam. Viņi visi trīs jau sasnieguši tādu meistarības līmeni, ka uzņēmti tautas konservatorijas vokālajā nodaļā un turpinās savu muzikālo izglītību. No pašdarbnieku rindām nāk arī Autoelektroaparātu rūpnīcas atslēdznieks Rūdolfs Gailis, «Sarkanās zvaigznes» slīpētājs Boriss Fiļipovs un citi. Visiem klausītājiem paredzētas kopejas apmācības teorijā un mūzikas literatūrā. Praktiskajām nodarbībām katram klausītājam būs savs pedagogs, kura vadībā tas iegūs vokālista vai instrumentālista iemaņas.

Strādnieku šķiras aktivitāte ar katru gadu pieaug ne tikai mākslinieciskajā pašdarbībā, bet arī fiziskā kultūrā un sportā. Fizikultūras un sporta attīstība mūsu zemē guvusi īstu masu vērienu. 1961. gadā brīvprātīgās sporta biedrības «Daugava» un «Lokomotive» apvienoja savās rindās ap 68.000 fizikultūriešu. Vairāk nekā 20000 arodbiedrību biedru apvienoti lauku sporta biedrībā «Vārpa». Minētās sporta biedrības apvieno apmēram 12 procentus no kopējā strādnieku un kalpotāju skaita.¹

Atcerēsimies, ka 1947. gada sākumā arodbiedrību fizikultūras kolektīvi apvienoja tikai 10000 biedru vai 4 procentus no kopējā strādnieku un kalpotāju skaita. 1961. gada sākumā 533 republikas uzņēmumos un iestādēs bija noorganizēti fizikultūras kolektīvi un fizgrupas. Arvien vairāk strādājošo sekmīgi savieno darbu ražošanā ar treniņiem atsevišķā sporta veidā. Tā, piemēram, elektroinstrumentu rūpnīcā Daugavpilī 37,2% no strādājošiem iesaistīti fizikultūras kolektīvos. Liepājas 27. tipogrāfijā ar fizisko kultūru un sportu nodarbojās 40% no visiem strādājošiem. Liels ir Valsts elektromehāniskās rūpnīcas strādnieku devums republikas sporta dzīvē. Ar sportu nodarbojās vairāk nekā 35% no strādājošiem. Ja uz 1956. gada 1. janvāri rūpnīcā bija tikai 496 «Daugavas» biedri, tad 1961. gadā šis skaits palielinājies līdz 4654, t. i., vairāk nekā deviņas reizes. Rūpnīcā ir 21 ceha fiziskās kultūras kolektīvs. Tā, piemēram, VEF instrumentu cehu droši var nosaukt par fizikultūriešu cehu, jo katrs otrais kolektīva loceklis ir rūpnīcas sporta kluba biedrs. VEF fizikultūras kolektīvā nodarbojās ar 23 sporta veidiem. 1960. gadā cehu un nodaļu fizikultūras kolektīvi organizēja 250 dažādas sacensības, kurās piedalījās 3323 strādnieki un kalpotāji, bet 1961. gadā tikai divos ceturkšņos notikušas 213 sacensības, kurās piedalījušies 3159 rūpnīcas strādnieki. Labi startē rūpnīcas izlases komandas sporta spēlēs. Vīriešu komanda basketbolā un sieviešu komanda rokas bumbas spēlē ir Latvijas PSR čempioni.

¹ Latvijas republikāniskā arodbiedrību padome, «Biļetens» Nr. 10, (28) 1961. g., 15. lpp.

Ar katru gadu rūpnīcā aug sporta meistarību un klases sportistu skaits. 1961. gadā fizikultūras kolektīvā ir 32 PSRS sporta meistari, 187 pirmās klases sportisti, 352 otrās klases sportisti, 803 trešās klases sportisti un 243 jaunatnes klases sportisti.

Rūpnīcā labi organizēta arī darba vingrošana, kurā piedalās 80,1 procenti rūpnīcas strādnieku un kalpotāju. Sakarā ar panākumiem fiziskās kultūras un sporta darba attīstībā VEF fiziskās kultūras kolektīvam pirmajam mūsu republikā piešķirts sporta kluba nosaukums.

Nemitīgi attīstās un vēršas plašumā fizikultūras kustība Latvijas lauku rajonos. Fizikultūras kustības straujais pieaugums lauku rajonos radīja nepieciešamību nodibināt sporta biedrību «Vārpa». Biedrības sporta sekcijās darbojas daudzi tūkstoši kolhozu, padomju saimniecību un MMS jauniešu.

Tā, piemēram, Valmieras rajona Burtņieku paraugsaimniecībā fizikultūras kolektīvā iesaistījušies 31,2 procenti no strādājošiem.

Tāpat plašu darbību izvērsis Jelgavas rajona MMS fizikultūras kolektīvs. Ja 1957. gadā fizikultūras kolektīvā bija apvienoti tikai 40 biedri, tad 1960. gadā — 167 vai 36 procenti no strādājošo skaita. 1960. gadā fizikultūras kolektīva biedri piedalījušies vairāk nekā 70 sacensībās. «Vārpa» Centrālās padomes izlases komandas sastāvā ir daudzi kolektīva sportisti. 1960. gada jūlijā kolektīvs saņēma skaistu velti — jaunu stadionu. Bagātīgs ir stadiona vajadzībām iegādātais sporta inventārs.

Pēdējos gados strauji audzis Talsu MMS fizikultūras kolektīvs, kas apvieno 203 biedrus vai 43% no strādājošo skaita. Daudzi fizikultūras kolektīva biedri ir «Vārpa» Centrālās Padomes izlases komandas dalībnieki.

No teiktā redzams, ka tagad, izvērsta komunisma celtniecības periodā, radoša darbība visās kultūras nozarēs kļūst sevišķi ražena un pieejama visiem sabiedrības locekļiem. Kultūras līmeņa celšana un komunistiskā apzinīguma izaugsme ir viens no strādnieku, visu darbaļaužu galvenajiem uzdevumiem.

Strādnieku šķiras kultūras līmeņa pieaugumu raksturo arī izdevumu pieaugums ģimenes budžetos, dažādu kultūralo vajadzību apmierināšanai.

Statistikajā uzskaitē nav datu par visu strādnieku šķiru, bet to parāda rūpnīcībā nodarbināto strādnieku ģimeņu budžeta izlases veida apsekošanas dati.

Visi izdevumi kultūras pasākumiem uz vienu strādnieka ģimenes budžetu 1960. gadā, salīdzinot ar 1952. gadu, pieauguši 2,5 reizes. Izdevumi kultūras preču iegādei uz vienu ģimenes locekli pieauguši 4,2 reizes. To parāda sekojoši dati:

Izdevumi kultūras preču iegādei uz vienu strādnieka ģimenes locekli¹
(1952. g. salīdzināmās cenās)

	Reizes				
	1952. g.	1954. g.	1956. g.	1958. g.	1960. g.
Izdevumu kultūras preču iegādei uz 1 ģimenes locekli	1,0	1,7	2,0	4,1	4,2

No visiem kultūras preču izdevumiem izdevumi grāmatām, laikrakstiem, žurnāliem u. c. 1960. gadā, salīdzinot ar 1952. gadu, palielinājušies 2,1 reizi.

No minētajiem datiem varam secināt, ka, pieaugot Padomju Latvijas strādnieku vispārējai labklājībai, ar katru gadu vairāk līdzekļu no ģimenes budžeta tiek izlietoti dažādiem kultūras pasākumiem.

Strādnieku labklājības augšupeja, materiālo un kultūras labumu pārpilnības radīšana visai tautai ir viens no galvenajiem nosacījumiem, kas nodrošina strādnieku kultūras līmeņa celšanos.

Komunisms pasludina dīzenu un cildenu mērķi — pilnīgi apmierināt cilvēku augošās materiālās un kultūras vajadzības: «Visu cilvēka labā, cilvēka labklājībai».

Sociālistiskais ražošanas veids, kas izraisīja strādnieku radošā spēka masveida uzplaukumu, nodrošināja arī strādnieku masveida piedalīšanos kultūras pasākumos. Pārejā uz komunismu, strādnieku radošā darbība visās kultūras nozarēs kļūst sevišķi auglīga.

Ražošanas spēku pieaugums un darba ražīguma celšanās rada aizvien lielākas iespējas saīsināt darba dienu un pagarināt brīvo laiku. Komunistiskajā iekārtā būs iespējams saīsināt darba dienas ilgumu no 4 līdz 5 stundām, bet vēlāk — no 3 līdz 4 stundām. Brīvais laiks, ko strādnieks izmantos, lai celtu savu kultūras līmeni, tad būs ievērojami garāks nekā darba laiks. Šādos apstākļos pilnīgi izzudīs cilvēku vienpusīga attīstība, ko veicināja agrākā profesionālā darba dalīšana. Ar dažādu profesiju apvienošanu un maiņu tad vairs nenodarbosies atsevišķi cilvēki, bet

¹ Latvijas PSR Ministru Padomes Centrālās statistikas pārvaldes nepublicētie materiāli.

tas kļūs jau par vispārēju noteikumu. Tas veicinās darba ražīguma pieaugumu un darbs būs īsts prieka avots visiem sabiedrības locekļiem.

Markss ne vienreiz vien izteicis domu par to, ka laiks ir cilvēka attīstības telpa.

Vieni un tie paši cilvēki strādās gan fizisko, gan garīgo darbu. Garīgais un fiziskais darbs saplūdis un atbilstoši tehnikas progresam daudzējādā ziņā mainīs savu raksturu. Patš ražošanas darbs iegūs inženiertehnisku raksturu, tātad prasīs, lai strādnieki būtu ar inženiertehniskajām zināšanām un spētu apvienot fizisko un garīgo darbu.

Jauno paaudzi šādam darbam sagatavo pašreizējā izglītības sistēma mūsu zemē. Jau tagad strādnieku izglītības līmeņa paaugstināšana, piedalīšanās racionalizācijas priekšlikumu izstrādāšanā, pašdarbības teātru pulciņos, mūzikas vokālajos un deju ansambļos dod iespēju ik gadus izvirzīt no strādnieku vidus tūkstošiem talantīgu un ļoti apdāvinātu cilvēku. Bet, kad būs četru stundu darba diena, tādu radīsies miljoni, jo zinātne un visas mākslas nozares kļūs par visu cilvēku kopīgu ieguvumu. Un visdažādāko veidu aizraujoša radoša pašdarbība pilnīgi piepildīs mūsu dzīvi. Visi šie miljoni, kas nāk no strādnieku vidus, nomainīs vienpusīgi attīstītos strādniekus, kas raksturīgi vecajai darba dalīšanas sistēmai, un radīs jauno komunistisko sabiedrību.

Канд. эконом. наук А. Спроге

КУЛЬТУРНЫЙ РОСТ РАБОЧЕГО КЛАССА СОВЕТСКОЙ ЛАТВИИ

(1940—1962 гг.)

Восстановление Советской власти в Латвии в 1940 году и вступление ее в Союз Советских социалистических республик коренным образом изменили положение латышского рабочего класса. Из класса угнетенного, эксплуатируемого он превратился в господствующий, правящий класс. Победа социалистической революции положила начало бурному и непрерывному росту культурного уровня трудящихся республики.

Одним из главных показателей культурного уровня рабочего класса является уровень общего и специального образования. Если в 1939 г. в буржуазной Латвии в среднем на 1000 человек населения высшее образование имели 7, то в 1959 году

в Латвийской ССР на каждую 1000 человек населения таких было уже в 3 раза больше. Со средним и неполным средним образованием на 1000 жителей в 1939 году приходилось 140 человек, а в Латвийской ССР в 1959 году — 344 человека.

В Латвийской ССР 46% всех рабочих имеют семилетнее, среднее и высшее образование. Для отдельных профессий этот процент значительно выше. Так, например, среди фрезеровщиков, регулировщиков оборудования, настройщиков — 74%; водителей локомотивов и мотористов, водителей трамваев, троллейбусов — 73%. На каждую 1000 занятых в промышленности рабочих семилетнее, среднее и высшее образование имеют в среднем 532 человека, а в машиностроении и металлообработке — 615.

Для того, чтобы облегчить работающим, и в первую очередь рабочим, получение необходимых знаний, в 1958 году был создан Народный университет. В 1961 году действовали 44 Народных университета с 155 факультетами и 64 филиалами. Число слушателей в Народных университетах было 20827 человек в 1961 году. Удельный вес рабочих из всех слушателей в 1961 году был 21,6%, в городе Риге — 25,0%. В отдельных Народных университетах удельный вес рабочих еще больше.

Важным показателем культурного роста трудящихся является также использование ими библиотеки, театра, кино, участие в художественной самодеятельности.

В 1959 году в Советской Латвии в среднем были изданы 6,4 книги на душу населения (в 1936 году в буржуазной Латвии на душу населения выходило только 2 книги). На каждого жителя республики выходит почти один экземпляр газеты или журнала.

В 1960 году в Советской Латвии действовало 2 тыс. массовых библиотек, и на каждые 100 жителей было 520 книг. Среди читателей Государственной библиотеки удельный вес рабочих в 1960 году составил 15,5%. По сравнению с 1955 годом он увеличился в два раза.

В 1945 году театры посетили 0,6 млн. человек, в 1960 — 2,1 млн. человек. Каждый гражданин Советской Латвии в 1960 году посещал кинотеатр в среднем 16,2 раза в год. В буржуазной Латвии каждый житель посещал кинотеатр в среднем 3 раза в год.

Большого расцвета достигла художественная самодеятельность. Во всех видах художественной самодеятельности в Латвийской ССР участвуют около 190.000 человек, т. е. примерно каждый 2 житель республики. От 80 до 90% участников художественной самодеятельности на крупнейших промышлен-

ных предприятиях, как Рижский вагоностроительный завод, ВЭФ, Рижский радиозавод имени А. С. Попова и др., являются рабочими.

С сокращением рабочего дня в материальном производстве до 6—4 часов, творческая деятельность рабочего класса во всех отраслях культурной жизни еще больше расширится. Откроются возможности выполнять попеременно разные работы: в течение дня переходить с физического на умственный труд, с одних функций к другим. Это уменьшит усталость и поднимет эффективность труда. Из среды рабочих с помощью самодеятельности ежегодно будут выдвигаться тысячи талантливых и очень способных людей. И все эти тысячи из среды рабочего класса заменят однобоко развитых рабочих, характерных старой системе разделения труда.

Трудовые победы и культурные достижения советских людей создадут то совершенство, которое мы именуем коммунизмом.

Candidate of economic Sciences A. SPRIGE

THE PROGRESS OF CULTURAL GROWTH IN THE WORKING CLASS OF SOVIET LATVIA FROM 1940—1962.

With the renewal of Soviet Power in Latvia in 1940 a steady rise has taken place in economic development.

High cultural levels have been attained on the basis of the rapid development of the national economy and the utilization of the experience of the Soviet Union.

The working class together with the bulk of the population placed the cultural work on a broad footing and created a variety of its forms.

This article shows the chief indices of the cultural development in the working class.

*Latvijas PSR MP CSP budžetu statistikas
nodaļas priekšnieks O. BERZKALNS.*

STRĀDNIĒKU UN KOLHOZNIĒKU BUDŽETI

PSKP XXII kongresā pieņemtā Padomju Savienības Komunistiskās partijas jaunā programma izvirza uzdevumu ar pasaulvēsturisku nozīmi — nodrošināt Padomju Savienībā visaugstāko dzīves līmeni salīdzinājumā ar jebkuru kapitālisma zemi — un norāda arī konkrētus ceļus, kā šis uzdevums veicams: gan paugstinot individuālo samaksu pēc darba daudzuma un kvalitātes, reizē pazeminot mazumtirdzniecības cenas un atceļot iedzīvotājiem nodokļus; gan arī paplašinot sabiedriskos patēriņa fondus, kas paredzēti sabiedrības locekļu vajadzību apmierināšanai, neatkarīgi no viņu darba daudzuma un kvalitātes, tas ir, bez maksas (izglītība, ārstēšana, pensijas, bērnu uzturēšana bērnu iestādēs, pāreja uz bezmaksas komunālajiem pakalpojumiem utt.).

Istenojot šo uzdevumu, arvien lielāka uzmanība jāpievērš iedzīvotāju labklājības līmeņa pētīšanai, kā arī tās metožu uzlabošanai. Bez tautas labklājības līmeņa vispārējiem rādītājiem, kā nacionālā ienākuma apjoms un nacionālā ienākuma lielums uz vienu iedzīvotāju, strādnieku un kalpotāju reālā darba alga un iedzīvotāju reālie ienākumi, galveno pārtikas un nepārtikas preču patēriņa līmenis uz vienu iedzīvotāju, preču apgrozības pieaugums u. c. vēl nepieciešams sīkāk iedziļināties arī atsevišķu iedzīvotāju grupu un viņu ģimeņu saimniecībā, pētīt tās ienākumu un izdevumu struktūru. Še galvenais ziņu avots, ja neskaita vienreizējas aptaujas, ir iedzīvotāju budžetu statistika.

Pirmoreiz jautājums par iedzīvotāju saimniecību ienākumu un izdevumu pētīšanu Krievijā skarts ap 19. gadu simta sākumu. Krievu ekonomists Andrejs Roznatovskis savā 1795. gadā Maskavā izdotajā traktātā, kā arī 1800. gadā izdotajā grāmatā par lauksaimniecības jautājumiem ievietojis dažas tabulas par zemnieku sētu ienākumiem un izdevumiem. Izcilais krievu zi-

nātnieks un statistiķis D. Zuravskis 1846. g. izdotajā darbā «Par statistisko ziņu avotiem un izlietošanu» raksturo divu ģimeņu izdevumu struktūras atšķirības. 19. gadsimta 70. un 80. gados tiek organizētas atsevišķas nelielas zemnieku saimniecību apsekošanas.

Budžetu statistikas metodes zemnieku saimniecību pētīšanai pielietoja zemstu statistikas biroji, savācot ļoti plašu materiālu par zemnieku sētu ienākumiem un izdevumiem. V. I. Leņins zemstu savāktos materiālus par zemnieku saimniecībām izlietoja vairākos savos darbos.

Strādnieku ģimeņu budžetu pētīšana Krievijā sākās vēlāk. Laikā no 1905. gada līdz 1917. gadam notika vienreizējas strādnieku budžetu apsekošanas, kā atsevišķās pilsētās — Maskavā, Pēterburgā, Bakū, Kijevā, Tulā, Saratovā un Orenburgā, tā arī Maskavas un Kostromas guberņās. Viena no ievērojamākām notika 1910. gadā A. M. Stopani vadībā, Bakū naftas rūpniecības strādnieku ģimenes.

Pēc Lielās Oktobra sociālistiskās revolūcijas strādnieku un kalpotāju ģimeņu vienreizējas budžetu uzskaites notika biežāk. Uzkrājoties pieredzei, sākās strādnieku un kalpotāju budžetu čatu regulāra ievākšana — katru gadu par 1—2 mēnešiem. Šādā veidā iegūtie dati, protams, pilnīgi nevarēja raksturot izmaiņas iedzīvotāju ģimeņu ienākumu, izdevumu struktūrā un preču patēriņā. Tamdēļ 1924. gadā sāka organizēt ģimeņu budžetu uzskaiti nepārtraukti visu gadu. Ap 500 ģimeņu vairākos rūpniecības rajonos pierakstīja savus ienākumus un izdevumus un ar 1925. gadu tos sāka apkopot.

Reizē ar strādnieku un kalpotāju ģimeņu budžetiem vāca arī zemnieku ģimeņu budžetu datus. 1930. gadā budžetu apsekošana jau aptvēra ap 11 tūkstošus zemnieku saimniecību, bet pēc tam zemnieku ģimeņu budžetu uzskaitē tika pārtraukta, jo vairākums zemnieku saimniecību apvienojās kolhozos. 1932. gadā jau tika reģistrēti ap 6,5 tūkstoši kolhoznieku budžetu dati, bet pirms Lielā Tēvijas kara kolhoznieku budžetu skaits palielinājās līdz 21 tūkstotim. Lielā tēvijas kara laikā apsekoto strādnieku, kalpotāju un kolhoznieku budžetu skaits ievērojami samazinājās.

1951. gadā novembrī PSRS Ministru Padome uzdeva uzlabot strādnieku, kalpotāju un kolhoznieku budžetu statistikas darbu. Sakarā ar to, sākot ar 1952. gadu ģimeņu budžetu skaits tika ievērojami palielināts.

Pašreiz Padomju Savienībā sistemātiski katru mēnesi tiek apsekoti rūpniecības strādnieku, celtniecības strādnieku, kalpotāju, inženiertehnisko darbinieku, skolotāju, ārstu un medicīnas darbinieku, sovhozu strādnieku, dzelzceļnieku, pensionāru un kolhoznieku ģimeņu budžeti.

Izmantojot iepriekšējo gadu pieredzi budžetu statistikā, Padomju Savienībā 1951. gadā izstrādāja zinātniski pamatotas metodes, kā komplektēt strādnieku, kalpotāju un kolhoznieku ģimenes budžetu uzskaitē, kā arī tika izstrādāta jauna budžetu apsekošanas programma. Saprotams, ka ievākt ziņas par visu iedzīvotāju budžetiem nav praktiski iespējams, tāpēc jāaprobežojas ar neliela skaita ģimeņu izlasi. Šī izlase jāizdara tā, lai ievāktu budžetu dati varētu parādīt pietiekoši pareizi pārmaiņas visas attiecīgās iedzīvotāju grupas materiālās labklājības līmenī. Ģimeņu izlases metodei jānodrošina visu galveno ģimeņu tipu pārstāvniecība budžetu apsekošanai atlasīto ģimeņu skaitā tādās proporcijās, kādās tie pārstāvēti kādā atsevišķā iedzīvotāju grupā. Tipisko grupu robežās tiek izdarīta mehāniskā ģimeņu atlase, lai nodrošinātu novērojamo vienību proporcionālu izvietojumu tipiskās grupas robežās.

Rūpniecības strādnieku un kalpotāju atlasē budžetu apsekošanai tipiskās pazīmes ir rūpniecības nozare, vidējā darba alga (izpeļņa), bet strādniekiem arī viņu kvalifikācijas grupa.

Strādnieku un kalpotāju atlase notiek divos posmos: vispirms tiek atlasīti uzņēmumi, kuros notiks zināma skaita strādnieku un kalpotāju budžetu apsekošana un pēc tam no šo uzņēmumu visiem strādniekiem un kalpotājiem izvēlās apsekojamo strādnieku un kalpotāju attiecīgo skaitu. Kā uzņēmumu, tā arī apsekojamo strādnieku un kalpotāju izvēle tiek izdarīta ar mehānisko atlasī, lai jebkurai novērojama vienībai būtu vienādas izredzes nokļūt izlases kopumā.

Atlasot kolhoznieku ģimenes budžetu apsekošanai, vispirms izvēlās kolhozus, kuros paredzēts izdarīt kolhoznieku budžetu apsekošanu, pie kam galvenās tipiskās pazīmes kolhozu atlasē ir kolhozu ražošanas novirziens, kā arī uz vienu izstrādes dienu sadalītā ienākuma lielums; kolhoznieku ģimeņu atlasē — kolhoznieka ģimenes kolhozā nostrādāto cilvēkdienu skaits.

Organizējot budžetu apsekošanas tīklu, pēc novērojamo vienību — ģimeņu — atlases, rūpīgi pārbauda atlasīto ģimeņu atbilstību ģenerālajam kopumam. Atlasīto strādnieku ģimeņu vidējo izpeļņu salīdzina vispirms ar uzņēmuma visu strādnieku, bet pēc tam arī ar attiecīgās rūpniecības nozares strādnieku vidējo izpeļņu. Atlasītos kolhozus salīdzina ar visiem attiecīgās teritorijas kolhoziem. To veic ne tikai pēc sadalīta ienākuma lieluma vidēji uz vienu izstrādes dienu, bet arī pēc citiem rādītājiem — lopu skaita, sējumu platības, kolhoznieku ģimeņu vidējā sastāva kopienākuma lieluma u. c. Lai dažāda lieluma kolhozu dati būtu salīdzināmi, izmanto ekonomiskos rādītājus vidēji uz vienu kolhoznieka saimniecību.

Arī pēc budžetu apsekošanas tīkla organizēšanas, sistemātiski tiek pārbaudīta tā atbilstība ģenerālajam kopumam. Budžetu

apsekošanas pieredze rāda, ka budžetu dati pietiekoši pareizi atspoguļo atsevišķu iedzīvotāju grupu ienākumu un izdevumu, kā arī patēriņa dinamiku un struktūru. Tomēr jānorāda, ka tā kā budžetu apsekojumi notiek pēc izlases metodes, turklāt novērojamo vienību skaits ir neliels, tad budžetu dati nevar noderēt atsevišķu iedzīvotāju grupu vidējo ienākumu un izdevumu vai patēriņa absolūto apmēru konstatēšanai. Tos aprēķina galvenokārt pēc masu statistikas datiem, budžetu statistikas datus izlietojot aprēķinu kontrolei.

Bez budžetu regulāras apsekošanas, nepieciešams laiku pa laikam vēl organizēt arī strādnieku un kalpotāju ģimeņu lielāka apjoma izlases veida aptaujas. Tāda aptauja, piemēram, tika organizēta 1958. gada rudenī, aptverot Padomju Savienībā pavisam 230 tūkstošus strādnieku un kalpotāju ģimeņu no dažādām tautas saimniecības nozarēm (izņemot lauksaimniecību). Latvijas PSR šī aptauja aptvēra 3100 strādnieku un kalpotāju ģimeņu, kas atzīstams par pietiekoši lielu izlases kopumu. Šādu liela apmēra aptauju dati zināmā mērā var tikt izlietoti pastāvīgā budžetu tīkla datu papildināšanai un eventūlai korekcijai.

Pētot atsevišķu iedzīvotāju grupu materiālās labklājības līmeni, viņu ienākumu, izdevumu un patēriņa dināmiku, galvenā vērība pievēršama ģimenei kā novērojamai vienībai, jo vieninieki — kā strādnieki, tā kolhoznieki — uzskatāmi zināmā mērā par izņēmumu.

Dažādu ģimeņu materiālās labklājības līmenis pie vienādiem to ienākumiem lielā mērā atkarīgs no ģimenes lieluma un sastāva. Ilustrēsim to ar nelielu piemēru, Pieņemsim, ka trim ģimenēm ir vienāds gada ienākums — divi tūkstoši rubļu. Pirmajā ģimenē ir divi pieauguši tās locekļi, otrajā — ir četri ģimenes locekļi, no kuriem divi pieauguši un divi bērni vecumā līdz trim gadiem, bet trešajā — divi pieauguši ģimenes locekļi un divi skolnieki 14—16 gadu vecumā. Pirmā ģimene materiālās labklājības ziņā atradīsies labākā stāvoklī nekā otrā un trešā ģimene, jo tās vidējais gada ienākums, rēķinot uz vienu ģimenes locekli, ir tūkstots rubļu, kamēr pārējās ģimenēs tas ir tikai 500 rubļu, t. i., divas reizes mazāks nekā pirmajā ģimenē. Otrā un trešā ģimene, ievērojot tikai ģimenes lielumu, materiālās labklājības ziņā it kā atrastos vienādos apstākļos, jo vidējais gada ienākums, rēķinot uz vienu ģimenes locekli kā vienā, tā otrā ģimenē ir 500 rubļu. Tomēr jāatzīst, ka sakarā ar minēto ģimeņu dažādo struktūru, patēriņa apmērs abās ģimenēs nebūs vienāds, jo ģimenē, kurā ir skolnieki 14—16 gadu vecumā, patēriņa līmenis būs augstāks, nekā ģimenē ar bērniem vecumā līdz 3 ga-

diem. Tāpēc ir ļoti svarīgi analizēt ģimeņu sadalījumu pēc to locekļu skaita.

Latvijas PSR apsekojamo rūpniecības nozaru strādnieku un kolhoznieku budžeti 1961. gada beigās pēc ģimenes locekļu skaita sadalījās šādi (procentos):

	Strādnieki	Kolhoznieki
Pavisam budžetu	100	100
tai skaitā:		
Vieninieki	16	10
2 personu ģimenes	19	28
3 personu ģimenes	32	21
4 personu ģimenes	26	16
5 personu ģimenes	5	15
6 un vairāk personu ģimenes	2	10

Vidējais ģimenes locekļu skaits uz 100 strādnieku ģimenēm bija 291, uz 100 kolhoznieku ģimenēm — 339. Ja salīdzina minētos datus ar 1959. gada tautas skaitīšanā iegūtajiem datiem, redzam, ka pēc tautas skaitīšanas datiem ir procentuāli vairāk vieninieku abās grupās un nedaudz vairāk strādnieku ģimeņu, sastāvošu no 2 personām, bet mazāk ģimeņu, sastāvošu no 3 personām. Vidējais ģimeņu lielums tikai nedaudz atšķiras no tautas skaitīšanas datiem.

Pēc bērnu skaita ģimenē, apsekojamo rūpniecības strādnieku un kolhoznieku ģimenes 1961. gada beigās republikā sadalījās šādi (procentos):

	Strādnieki	Kolhoznieki
Pavisam apsekojamo ģimeņu	100	100
tai skaitā:		
ģimenes, sastāvošas tikai no pieaugušiem ģimenes locekļiem	22	56
ģimenes ar 1 bērnu	48	18
ģimenes ar 2 bērniem	26	16
ģimenes ar 3 bērniem	2	6
ģimenes ar 4 bērniem	1	2
ģimenes ar 5 un vairāk bērniem	1	2

Ģimenes ar vienādu ģimenes locekļu skaitu var ievērojami atšķirties pēc sastāva, t. i., atkarībā no tā, kādi ģimenes locekļi ietilpst ģimenē: strādājošie vai nestrādājošie, bērni vai pieaugušie, darba spējīgie vai nespējīgie. Aplūkojot ģimenes tikai atkarība no strādājošo vai nestrādājošo ģimenes locekļu skaita, ģimenes sastāvu raksturojošs rādītājs ir tā saucamā «ģimenes slodze», t. i., strādājošo un nestrādājošo ģimenes locekļu skaita attiecība. Jo mazāks ģimenē personu skaits, kas atrodas citu ģimenes locekļu apgādībā, jo ienākums vidēji uz vienu ģimenes locekli būs lielāks un līdz ar to arī tās materiālās labklājības līmenis būs augstāks.

Sekojošā tabula parāda, kā sadalās strādnieku un kalpotāju ģimenes locekļi pēc to nodarbinātības (pēc 1958. gada vienreizējās strādnieku un kalpotāju izlases veida aptaujas datiem, procentos):

	Ģimenes, kurās ģimenes galva	
	strādnieks	inženiertehniskais darbinieks vai kalpotājs
Strādājošie	60	56
Stipendiāti un nestrādājošie pensionāri	5	6
Citu ģimenes locekļu apgādībā esošie	35	38

Redzam, ka gan strādnieku, tā arī inženiertehnisko darbinieku un kalpotāju ģimenēs vidēji 56—60% no kopējā ģimenes locekļu skaita strādā, 5—6% saņem pensiju vai stipendiju, bet pārējie atrodas strādājošo ģimenes locekļu apgādībā. Pēdējo skaitā galvenā kārtā ietilpst bērni un pusaudži līdz 16 gadiem un veci, darba nespējīgi ģimenes locekļi.

Kolhoznieku ģimenēs ģimenes locekļu sadalījums strādājošos un nestrādājošos nav tik krasi izteikts, jo bez ģimenes locekļiem darba spējīgā vecumā arī pusaudži un tāpat veci cilvēki pēc savām spējām piedalās gan sabiedriskajā darbā kolhozā, gan darbā piemājas saimniecībā.

Strādnieku un kalpotāju ģimenēs, līdz ar ģimenes locekļu skaita palielināšanos, samazinās strādājošo un palielinās bērnu un citu nestrādājošo īpatsvars ģimenē. Pēc 1958. gada vienreizējās strādnieku un kalpotāju aptaujas datiem strādnieku un kalpotāju ģimeņu sastāvs ģimenēs ar dažādu ģimenes locekļu skaitu bija sekojošs (procentos):

	Strādājošie	Citu ģimenes locekļu apgādībā esošie	Pārējie
Ģimenes ar 2 ģimenes locekļiem	77	18	5
" " 3 " "	61	34	5
" " 4 " "	50	45	5
" " 5 " "	47	48	5
" " 6 " "	45	49	6
" " 7 " "	46	51	3
" " 8 " "	42	58	—
" " 9 " "	42	56	2
" " 10 un vairāk ģimenes locekļiem	33	61	6

Strādnieku, it sevišķi pilsētās dzīvojošo, ģimeņu budžetos naudas ienākumi sastāda ienākumu galveno daļu. Ienākumi natūrā parasti ir niecīgi un tiem ir gadījuma raksturs.

Strādājošo ģimenes locekļu darba alga apsekojamo rūpniecības nozaru strādnieku budžetos sastāda ap 85—90%, pensijas, stipendijas, pabalsti, prēmijas un citi ienākumi no valsts uzņēmumiem un organizācijām — ap 10—12%, pārējie gadījuma ienākumi — 3—4%. Raksturīgi, ka strādnieku budžetos no valsts saņemto summu apmērs (neskaitot darba algu) 1961. gadā, salīdzinot ar 1953. gadu, palielinājās 1,9 reizes.

Nemitīgi aug mūsu republikas strādnieku un kalpotāju reālā darba alga.

Latvijas PSR strādnieku un kalpotāju reālās darba algas pieaugums (procentos pret 1950. gadu, vidēji uz vienu strādājošo):*

1955.	—	134
1956.	—	138
1957.	—	144
1958.	—	149
1959.	—	153
1960.	—	159
1961.	—	166

Kolhoznieku kopienākumos bez naudas ienākumiem diezgan ievērojamu vietu ieņem naturālie ienākumi. Apsekojamo kolhoznieku ģimeņu kopienākumi laikā no 1953. līdz 1961. gadam salīdzināmās cenās palielinājušies 1,5 reizes, tanī skaitā ienākumi no kolhoza apmēram divas reizes.

Zināmu daļu ienākumu kolhoznieka ģimene saņem arī no personīgās palīgsaimniecības, tomēr pētījumi parāda, ka noteicošais kolhoznieka ienākumu un materiālās labklājības pieauguma avots ir un var būt tikai kolhoza sabiedriskā saimniecība.

* Latvijas PSR Tautas saimniecības attīstība, Rīgā, 1962. g., 56. lpp.

Pēc LPSR CSP veiktajiem kolhoznieku ģimeņu kopienākuma aprēķiniem divās kolhozu grupās, proti, ar augstākiem ekonomiskiem rādītājiem un ar ekonomiskiem rādītājiem stipri zem vidējā, redzams, ka kolhoznieka ģimenes ienākumi no personīgās palīgsaimniecības abās grupās ir apmēram vienādi. Turpretī ienākumi no kolhoza pirmajā grupā ir gandrīz trīs reizes lielāki, nekā otrajā grupā. Līdz ar to kolhoznieka ģimenes kopienākumi pirmajā grupā ir nesalīdzināmi lielāki, nekā otrajā. Pirmajā kolhozu grupā arteļa biedri darba spējīgā vecumā 83% no visām nostrādātām stundām strādājuši kolhoza sabiedriskā saimniecībā, kolhoznieces darba spējīgā vecumā — 62%; otrajā kolhozu grupā — 66% un 43%. Pirmajā kolhozu grupā vienas cilvēkdienas darba novērtējums ir 2,18 rubļ., otrajā — 0,95 rubļi. Redzams, ka pirmajā kolhozu grupā materiālā ieinteresētība stimulējusi kolhozniekus aktīvi piedalīties darbā sabiedriskajā saimniecībā. Protams, jāievēro arī otrs faktors, proti, kolhozu nodrošinātība ar ražošanas pamatlīdzekļiem. Pirmajā kolhozu grupā ražošanas pamatlīdzekļu uz katrām 100 hektāriem lauksaimniecībā izmantojamās zemes bija 46,5 tūkst. rubļu, otrajā kolhozu grupā — 20,9 tūkstoši rubļu.

Arvien lielāku daļu no iedzīvotāju reālajiem ienākumiem ieņem netiešie ienākumi personisko vajadzību apmierināšanai no sabiedriskajiem patēriņa fondiem (bezmaksas izglītība, ārstēšana, nodrošināšana vecuma un darba nespējas gadījumos u. c.).

Latvijas PSR iedzīvotājiem no sabiedriskajiem fondiem izsniegto izmaksu un atvieglojumu augšana (no valsts budžeta un uzņēmumu līdzekļiem; milj. rubļu):*

1955.	—	205
1958.	—	248
1959.	—	258
1960.	—	271
1961.	—	293

No sabiedriskajiem fondiem saņemtās izmaksas un atvieglojumi 1961. gadā vidēji uz vienu republikas iedzīvotāju bija pavisam 136 rubļi.

Sakarā ar ienākumu pieaugumu, laikā no 1953. līdz 1961. gadam apsekojamās strādnieku un kolhoznieku ģimenēs straujā pieaudzīs pārtikas produktu, kā arī citu preču patēriņš. Dabīgi, ka maizes un kartupeļu patēriņš daļēji samazinājies, sakarā ar piena, gaļas, olu un citu vērtīgāku produktu patēriņa pieaugumu.

Galveno pārtikas produktu patēriņu vidēji uz vienu ģimenes locekli strādnieku un kolhoznieku ģimenēs 1961. gadā raksturo šādi dati (procentos pret 1953. gadu):**

* Latvijas PSR Tautas saimniecības attīstība, Rīgā, 1962. g., 56. lpp.

** Латвийская ССР в цифрах в 1961 году, Рига, 1962 г., стр. 168.

	Strādnieku ģimenēs	Kolhoznieku ģimenēs
Milti un maize, pārrēķinot mil- tos, putraimi, pākšaugi un ma- karoni	75	101
Kartupeļi	86	82
Dārzeni un ķirbjaugi	103	113
Piens, piena produkti un sviests, pārrēķinot pienā	160	147
Gaļa, tauki un gaļas produkti, pārrēķinot gaļā	144	162
Zivis	108	2,5 reizes
Olas	143	2,4 reizes
Cukurs	107	2,8 reizes
Konditorejas izstrādājumi	177	2,7 reizes

1961. gadā, salīdzinot ar 1960. gadu, ievērojami pieaudzis patērēto olu daudzums — rūpniecības strādnieku ģimenēs par 21%, kolhoznieku ģimenēs par 12%, tāpat arī zivju patēriņš — strādnieku ģimenēs par 10%, bet kolhoznieku ģimenēs par 14%. Gaļas patēriņš pieaudzis mazākā mērā, proti, strādnieku ģime- nēs par 1%, kolhoznieku ģimenēs par 8%. No atsevišķiem gaļas veidiem 1961. gadā, salīdzinot ar 1960. gadu, visvairāk pieau- dzis cūkgaļas un putnu gaļas patēriņš, daļēji samazinājies liel- lopu un aitas gaļas patēriņš.

Apsekojamo rūpniecības nozaru strādnieku un kolhoznieku pārtikas produktu patēriņa samērus 1961. gadā raksturo seko- joši dati (strādnieku patēriņš = 100):

	Pārtikas produktu patēriņš kolhoznieku ģimenēs
Milti, maize pārrēķināta milto- s, putraimi, pākšaugi un maka- roni	139
Kartupeļi	188
Dārzeni un ķirbjaugi	99,7
Piens, piena produkti un sviests, pārrēķinot pienā	109
Gaļa, tauki un gaļas produkti, pārrēķinot gaļā	90
Zivis	64
Olas	98
Cukurs	104
Konditorejas izstrādājumi	40

Jāsaka, ka piemēram, 1953. gadā pārtikas produktu patē- riņā strādnieku un kolhoznieku ģimenēs bija novērojamas lielā- kas atšķirības. Pēdējā laikā atšķirības abu grupu patēriņā gadu no gada samazinās.

Ir zināmas atšķirības rūpniecības strādnieku un kolhoznieku patērēto piena produktu struktūrā, tāpat arī atsevišķu gaļas veidu un izstrādājumu patēriņā, par ko liecina sekojošie dati:

Patērētā kopējā piena daudzuma sadalījums 1961. gadā pa atsevišķiem produktiem (procentos):

	Strādnieku ģimenēs	Kol- hoznieku ģimenēs
Piens un piena produkti, pārreķināti pienā	100	100
tai skaitā:		
svaigs piens, rūguš- piens, kefirs	28	44
sviests	45	21
krējums	17	23
siers	2	1
biezpiens	8	11

Kolhoznieku ģimenes gandrīz pusi patērētā piena (piena produktus pārreķinot pienā) patērē svaiga piena vai rūgušpiena veidā, strādnieku ģimenes, turpretim, gandrīz pusi piena patērē kā sviestu.

Patērētās gaļas daudzums pa atsevišķiem gaļas un gaļas izstrādājumu veidiem 1961. gadā sadalījās šādi (procentos):

	Strādnieku ģimenēs	Kolhoznieku ģimenēs
Patērētā gaļa, dzīvnieku tauki un speķis, pavi- sam	100	100
tai skaitā:		
liellopu un teļa gaļa	10	3
aitas gaļa	5	6
cūkas gaļa	17	39
tauki un speķis	3	26
putnu gaļa	6	4
desas un gaļas konservi	40	7
pārējā gaļa un sub- produkti	19	15

Kolhoznieku ģimenēm raksturīgs samērā augsts cūkgaļas, tauku un speķa patēriņš; strādnieku ģimenēm raksturīgs samērā liels desu patēriņš.

Kolhoznieku budžetos produktu patēriņa svārstības ģimeņu grupās ar dažādiem ienākumiem ir lielākas nekā strādnieku budžetos. Kolhoznieku budžetos lielākas ir arī atse-

višķu pārtikas produktu, piemēram, piena, sviesta, olu, liellopu un teļa gaļas, aitas gaļas, kā arī cūkgaļas patēriņa sezonālās svārstības. Tas izskaidrojams ar to, ka kolhoznieki personīgajam patēriņam galvenā kārtā lieto personīgajā palīgsaimniecībā ražotos lopkopības produktus, kuru ražošanas sezonālās svārstības ir lielas. Strādnieku ģimenēs, kuras apgādā valsts vai kooperatīvās tirdzniecības tīkls, šīs svārstības ir daudz mazākas.

Ar katru gadu palielinās sabiedriskās ēdināšanas loma iedzīvotāju apgādē ar pārtiku. Izdevumi šim nolūkam strādnieku ģimeņu budžetos laikā no 1953. gada līdz 1961. gadam pieauguši par 79 procentiem. Tomēr, neskatoties uz to, sabiedriskās ēdināšanas izdevumu apmērs strādnieku budžetos 1961. gadā bija tikai 9% no visiem šīs grupas ģimeņu izdevumiem pārtikai. Tas izskaidrojams galvenokārt ar to, ka ģimenēm ar lielu to locekļu skaitu, kuru sastāvā ietilpst arī kāds nestrādājošais, kas var pagatavot ēdienu visai ģimenei, pašreiz vēl izdevīgāk gatavot ēdienu mājās, jo sabiedriskās ēdināšanas uzņēmumu tīkls, sevišķi pilsētu nomalēs un lauku apvidos, vēl ir nepietiekams, tāpat vēl samērā augsta ir ēdienu cena un atsevišķos gaļājumos zema ēdienu kvalitāte.

Izdevumi nepārtikas rūpniecības preču iegādei 1961. gadā, salīdzinot ar 1953. gadu (attiecīgo gadu cenās), pieauguši strādnieku ģimenēs vairāk nekā pusotras reizes, kolhoznieku ģimenēs — gandrīz trīs reizes. Atsevišķu rūpniecības preču pirkumu pieaugumu rāda sekojošā tabula (1961. gada pirkumi procentos pret 1953. gadu, rēķinot uz vienu ģimenes locekli)*

	Strādnieku ģimenēs	Kolhoznieku ģimenēs
Pirkti audumi pavisam	87	135
Tai skaitā:		
vilnas audumi	130	2,8 reizes
zīda audumi	165	5,4 reizes
Pirkti apavi pavisam	133	195
tai skaitā ādas apavi	135	2,6 reizes
Naudas izdevumi (salīdzināmās cenās) par pirktajiem:		
apģērbiem	135	4,2 reizes
trikotāžas izstrādājumiem	2,5 reizes	4,6 reizes
mēbeļiem un saimniecības precēm	2,8 reizes	5,5 reizes
kultūras precēm (grāmatām, laikrakstiem, žurnāliem, sporta piederumiem, mūzikas instrumentiem, pulksteņiem, radioaparātiem, televizoriem)	2,3 reizes	6,7 reizes
velosipēdiem, motocikliem, vieglajām automašīnām	12 reizes	7,6 reizes

* Латвийская ССР в цифрах в 1961 году, Рига, 1962 г., стр. 169.

Nepārtikas rūpniecības preču pirksanai apsekojamās strādnieku ģimenes 1961. gadā izdeva naudas par 46% vairāk, nekā kolhoznieku ģimenes.

Liels ieguvums strādnieku ģimeņu ikdienas dzīvē ir strādnieku un kalpotāju pāreja uz septiņu stundu darba dienu. Līdz ar šo pāreju strādājošiem ģimenes locekļiem paliek vairāk brīva laika, ko viņi var izlietot atpūtai, mācībām, nodarbībām ar bērniem utt.

Kā vispār strādājošie izlieto savu brīvo laiku? Lai gūtu kaut aptuvenu ieskatu par to, Latvijas PSR CSP organizēja 1960. un 1961. gadā aptauju strādnieku ģimenēs, kas sniedz ziņas par savu budžetu. Iegūtie dati parāda, ka pēc pārejas uz saīsinātu darba dienu, tieši atpūtai izlietotais laiks palielinājies strādājošiem vīriešiem par 19%, strādājošām sievietēm caurmērā par 13%. 1961. gadā strādājošie vīrieši izlieto atpūtai (neskaitot miegu) diennaktī vidēji 3 stundas un 30 minūtes, sievietes — nedaudz vairāk par pusotrām stundām. Atpūtas ilgums lielā mērā atkarīgs no tā, vai ģimenei ir bērni. Tā, dažāda tipa ģimenēs vidēji atpūtai izlietotā laika ilgumu diennaktī raksturo šādi dati:

	Atpūtai izlietotais laiks diennaktī	
	vīrieši st. min.	sievietes st. min.
Ģimenēs, kurās nav bērnu	4—39	2—09
Ģimenēs ar bērnu līdz 1 gadam	2—25	0—17
Ģimenēs ar pirmskolas vecuma bērniem (1—6 g.)	3—45	1—27

Redzams, ka strādājošās sievietes ievērojami mazāk laika izlieto atpūtai nekā vīrieši. Sievietēm ar maziem bērniem, kuru ģimenēs nav nestrādājošu pieaugušu ģimenes locekļu, praktiski atpūtai neatliek nemaz laika, jo viss brīvais laiks tiek izlietots bērnu apkopšanai un dažādiem mājas darbiem. Mājas darbiem strādājošie, sevišķi sievietes, izlieto vēl ļoti daudz sava brīvā laika. Pēc 1961. gada aptaujas datiem strādājošie vīrieši izlieto mājas darbiem vidēji 9—10% diennakts laika fonda, strādājošās sievietes 21—23% diennakts laika fonda. Ģimenēs ar un bez bērniem mājas darbiem patērētais laiks variē plašās robežās:

	Mājas darbiem vidēji izlietotais laiks diennaktī	
	st. min.	procentos no diennakts laika fonda
Vieninieki		
vīrieši	2—20	10
sievietes	4—38	19
Bezbērnu ģimenes		
vīrieši	1—13	5
sievietes	4—28	19
Ģimenes, kurās nav pieaugušu nestrādājošu ģimenes locekļu:		
ar bērnu līdz 1 gadam		
vīrieši	4—02	17
sievietes	8—21	35
ar bērniem 1—6 g. vecumā		
vīrieši	2—43	11
sievietes	6—11	26
ar bērniem 7 g. un vecākiem		
vīrieši	2—20	10
sievietes	6—29	27

Ļoti daudz laika strādājošie, sevišķi sievietes, izlieto ēdienu gatavošanai, bērnu apkopšanai un nodarbībām ar tiem.

No visa tieši atpūtai izlietotā laika, visvairāk tiek izlietots, lai klausītos radio un noskatītos televīzijas pārraides (vienlaicīgi nedarot nekādu citu darbu). Šim nolūkam aptaujātās ģimenēs pieaugušie strādājošie vīrieši izlietojuši diennaktī caurmērā gandrīz divas stundas, strādājošās sievietes apmēram pusstundu. Laikrakstu, žurnālu, daiļliteratūras lasīšanai vīrieši vidēji izlietojuši ap stundu, sievietes — ap 20 minūtes.

Miegam tikušas izlietotas vidēji uz vienu pieaugušo ģimenes locekli gandrīz astoņas stundas, tai skaitā vīrieši izlietoja vidēji astoņas stundas, sievietes — 7 stundas un 45 minūtes.

Paredzēts, ka nākamajos 10 gados notiks pāreja uz sešu stundu darba dienu ar vienu brīvdienu nedēļā, vai uz 35 stundu darba nedēļu ar divām brīvdienām nedēļā, bet pēc tam turpmākajā gadu desmitā sāksies pāreja uz vēl īsāku darba nedēļu. Līdz ar to, Padomju Savienībā kļūs par zemi ar pasaulē visīsāko un tai pašā laikā visražīgāko un visaugstāk atalgoto darba dienu.

Sakarā ar to strādājošiem atliks vēl daudz vairāk brīva laika, ko viņi varēs veltīt savai ģimenei, kā arī savu zināšanu līmeņa celšanai. Jāievēro arī tas, ka sakarā ar nemitīgajām Partijas

un Valdības rūpēm par darbaļaužu sadzīves apstākļu uzlabošanu, ievērojami samazināsies tā diennakts laika fonda daļa, ko pašreiz strādājošie spiesti patērēt dažādiem neražīgiem mājas darbiem.

Padomju Savienības Komunistiskās partijas jaunā programma paver plašas iespējas celt darbaļaužu materiālās labklājības un kultūras līmeni. Iedzīvotāju budžeti ir svarīgs ziņu avots, lai pārbaudītu, kā programmā minētie pasākumi īstenojas dzīvē, kādos tempos aug atsevišķu iedzīvotāju grupu materiālā labklājība. Ģimeņu budžeti parāda, ka pēdējos gados ievērojami audzis augstvērtīgu pārtikas produktu patēriņš, apģērbs, apavu, mēbeļu un citu preču pirkumi. Pretēji kapitalistisko valstu strādnieka ģimenei, padomju ģimene pavisam niecīgu daļu no sava budžeta izdod dzīvokļa īres un komunālo pakalpojumu samaksai. Lielāko daļu no sava ienākuma tā izlieto, lai labāk ēstu un ģērbtos, lai apmierinātu savas kultūras vajadzības, lai labāk iekārtotu savu dzīvokli. Arvien vairāk pieaug sabiedriskās ēdināšanas uzņēmumu loma iedzīvotāju, sevišķi pilsētās dzīvojošo, apgādē ar pārtiku, tādā veidā pakāpeniski atsvabinot strādājošos no ēdienu gatavošanas mazražīgā darba mājas apstākļos. Gaļas un zivju ēdienu sagatavošanai pilsētu iedzīvotāji arvien vairāk lieto pusfabrikātus.

Galvenais kolhoznieku ģimeņu materiālās labklājības pieauguma avots ir lauksaimniecības arteļu sabiedriskā saimniecība. Kolhozos, kur ievērots materiālās ieinteresētības princips, kolhoznieki aktīvi piedalās kolhoza darbā, un viņu darba ražīgums ir augstāks. Tādos kolhozos arī to biedru materiālās labklājības līmenis ir ievērojami augstāks. Izpildot PSKP CK marta un novembra (1962. g.) Plēnumu lēmumus par lauksaimniecības produktu ražošanas tālāku palielināšanu, kolhozu ienākumi vēl vairāk pieaugs. Līdz ar to vēl vairāk pieaugs kolhoznieku ienākumi no sabiedriskās saimniecības un viņu materiālās labklājības līmenis.

Sociālisms dod katrai ģimenei drošu ticību rītdienai. Tai nav jārūpējas par to, kur ņemt līdzekļus ģimenes locekļu ārstēšanai, bērnu izglītībai, vecumdienu nodrošināšanai, no kā pārtikt saslīmšanas gadījumā. Visas šīs vajadzības tiek apmierinātas no sabiedriskajiem patēriņa fondiem, pie tam šādu izmaksu un atvieglojumu apmērs nepārtraukti aug un augs. Arī strādnieku un kalpotāju darba alga un kolhoznieku ienākumi palielināsies. Līdz ar to ievērojami palielināsies arī turpmāk katra mūsu sabiedrības locekļa reālie ienākumi.

Начальник отдела статистики бюджетов ЦСУ
при Совете Министров Латвийской ССР
О. Берзкали

БЮДЖЕТЫ РАБОЧИХ И КОЛХОЗНИКОВ

Новая Программа КПСС предусматривает большие задачи в области повышения материального и культурного уровня благосостояния трудящихся. Анализ бюджетов семей трудящихся показывает, как эта программа воплощается в жизнь.

Данные бюджетов семей рабочих и колхозников свидетельствуют о том, что в последние годы значительно увеличилось потребление высококачественных продуктов питания, а также покупка одежды, обуви, мебели и других товаров.

В нашем обществе квартирная плата и затраты на коммунальные услуги составляют незначительную часть бюджета семей рабочих. Большую часть своих доходов рабочие используют для покупки продовольственных и непродовольственных товаров.

Данные бюджетов трудящихся показывают, что с каждым годом увеличивается роль общественного питания в обеспечении населения продовольствием, особенно городского населения. Таким образом, трудящиеся постепенно освобождаются от такого непроизводительного труда, как приготовление пищи в домашних условиях.

Основным источником роста уровня материального благосостояния семей колхозников является общественное хозяйство сельскохозяйственных артелей. В тех колхозах, где соблюдается принцип материальной заинтересованности, колхозники принимают активное участие в общественном хозяйстве, и их производительность труда выше. Там и уровень материального благосостояния колхозников выше.

Выполняя решения мартовского и ноябрьского (1962 г.) Пленумов ЦК КПСС о дальнейшем повышении производства сельскохозяйственных продуктов, еще больше увеличатся доходы колхозов. В связи с этим увеличатся и доходы колхозников от общественного хозяйства и уровень материального благосостояния.

Кроме того, при социализме многие потребности трудящихся удовлетворяются за счет общественных фондов потребления, объем которых неуклонно растет, увеличивая реальные доходы каждого члена нашего общества.

Head of the Family Budgets' statistics Department of the Central Statistical Board at the Council of Ministers of the LSSR O. BERZKALN.

THE BUDGET OF WORKERS AND COLLECTIVE FARMERS

This article deals with the incomes and expenses of the workers' and collective farmers' families. It shows the upswing in their material welfare.

Vecākais pasniedzējs V. RIKSIS

ZVEJNIEKU KOLHOZU KOOPERATĪVĀ ĪPAŠUMA ATTĪSTĪBA KOMUNISMA CELTNIECĪBAS PERIODĀ

Realizējot komunisma celtniecības uzdevumus, liela nozīme ir jautājumam par pāreju no sociālistiskā īpašuma uz komunistisko īpašumu.

Mūsu valstī sociālisma celtniecības gaitā divas sabiedriskā īpašuma formas ir izveidojušās arī zvejniecībā, proti, valsts jūras zvejniecība (valsts īpašums) un kolhozu zvejniecība (kolhozu kooperatīvais īpašums). Pēc sava rakstura šīs īpašuma attiecības ir vienāda tipa. Abas formas izslēdz ekspluatāciju, nodrošina ražošanas plānveidīgu attīstību un visas sabiedrības locekļu materiālās un kulturālās labklājības nemitīgu pieaugumu.

Tomēr starp valsts un kolhozu kooperatīvo īpašumu vēl pastāv atšķirība ražošanas sabiedrisko pakāpes ziņā: valsts uzņēmumu īpašnieks ir visa sabiedrība, bet kolhozu ražošanas līdzekļu — kuģu, zvejas rīku, mašīnu — un iegūtās produkcijas īpašnieks ir kolhoza kolektīvs.

Komunisma celtniecība noritēs pa abu sociālistiskās ražošanas formu — kolhozu un valsts zvejniecības attīstības un pilnveidošanas ceļu, jo neviena no tām savā pašreizējā attīstības pakāpē vēl nepārstāv vienoto, komunistisko visas tautas īpašumu. «Vienu sociālistisko saimniecības formu nedrīkst nostādīt pretī otrai,» teica Ņ. Hruščovs PSKP XXII kongresā. «Kā kolhozi, tā padomju saimniecības ir sociālistiskās lielsaimniecības, kas dod iespēju izmantot tehnikas un zinātnes sasniegumus, strauji paplašināt sabiedrisko ražošanu. Ja ir vienādas materiālās iespējas, laba ražošanas organizācija un kvalificēta vadība, tad kā viena, tā otra forma var dot augstus rezultātus.»¹ PSKP XXII kongresa lēmumos parādītā divu īpašumu formu — valsts un kolhozu kooperatīvā īpašuma — tuvināšanās, to pakāpeniska saplūšana vienotā komunistiskā īpašumā ir pēc būtības pilnā

¹ Ņ. Hруščовс. «Par Padomju Savienības Komunistiskās partijas programmu», Referāts PSKP XXII Kongresā 1961. g. 18. nov., LVI, 1961. g., 58. un 59. lpp.

mērā attiecināma arī uz tām zvejniecībā. Neskatoties uz īpatnībām, kādas ražošanā pastāv starp zvejniecību un lauksaimniecību, komunistiskā īpašuma veidošanas aktualitāte un objektīva nepieciešamība zvejniecībā ir tikpat nozīmīga kā lauksaimniecībā.

Jau PSKP XXI kongresā tika norādīti tie svarīgākie pasākumi, kas nodrošina kolhozu ražošanas sabiedriskošanas līmeņa celšanos un kolhozu kooperatīvā īpašuma tuvināšanos visas tauta īpašumam.

Vispirms nemitīgi palielinās republikas 17 zvejnieku kolhozu nedalāmie fondi, kas ir kolhozu ražošanas tālākās attīstības un abu īpašuma formu tuvināšanas ekonomiskais pamats. 1961. gada beigās no lauksaimniecības un zvejnieku kolhozu kopējiem nedalāmiem fondiem pēdējo īpatnējais svars mūsu republikā bija 5 procenti.

Tabula Nr. 1.

Latvijas PSR zvejnieku kolhozu nedalāmie fondi¹.
(miljonos rubļu gada beigās)

1956. g.	— 5,6
1957. g.	— 6,8
1958. g.	— 7,7
1959. g.	— 10,7
1960. g.	— 14,0
1961. g.	— 16,3
	(ņemot vērā pārcenošanu — 22,7).

1961. gadā nedalāmie fondi, salīdzinot ar 1956. gadu, pieauguši 2,9 reizes, sasniedzot 16,3 milj. rubļu salīdzināmās cenās. Pēc pārcenošanas nedalāmie fondi novērtēti uz 22,7 milj. rubļu. Septiņgades pirmajos 3 gados nedalāmie fondi, rēķinot caurmērā uz vienu darba spējīgo kolhoznieku, ir pieauguši nemainīgās cenās par 41%, sasniedzot 1961. gada beigās 3,3 tūkst. rubļu. Nedalāmo fondu pieaugums kolhozos ir daudz straujāks nekā darba spēka skaita palielināšanās. Tas raksturo sabiedriskās saimniecības un kooperatīvā īpašuma attīstību, radot priekšnosacījumus darba ražīguma pieaugumam.

Zvejnieku kolhozu organizēšanas laikā sabiedriskais īpašums nedalāmos fondos un paju iemaksās veidojās galvenokārt no individuālo zvejnieku sabiedriskotajiem zvejas rīkiem. 1950. gadā no sabiedriskotās mantas gandrīz 60% sastādīja tās vērtības, kas kādreiz atradās sīko ražotāju — zvejnieku īpašumā. Kolhozu tālākās attīstības gaitā galveno lomu un vietu sabiedriskajā īpašumā (un līdz ar to arī nedalāmajos fondos) sāka ieņemt tie ražošanas līdzekļi, piemēram, zvejas kuģi, zvejas rīki, ēkas, mašīnas u. c., kas bija radīti un iegādāti kolhoznieku kopīgā

¹ Latvijas PSR Zvejnieku kolhozu savienības nublicētie materiāli.

darba rezultātā un protams, ar valsts īpašumā esošo uzņēmumu, ar strādnieku šķiras visplašāko līdzdalību. Valsts apgādā kolhozus ar zvejas kuģiem, zvejas rīkiem, degvielu, lauksaimniecības mašīnām, ar elektrifikācijai nepieciešamo iekārtu, ar būvmateriāliem utt. Tātad zvejnieku kolhozu sabiedriskajā saimniecībā ir iemiesots arī valsts uzņēmumos nodarbināto strādnieku darbs. Turklāt jāievēro, ka kolhozu īpašuma pieaugums notiek, izmantojot ūdeņus kā dabas bagātību un zemi, kas ir valsts, visas tautas īpašums.

Visa tā rezultātā pašreiz apmēram tikai 5% kopējā kolhozu īpašumā ir tie ražošanas līdzekļi, ko katrs individuālais zvejnieks sabiedriskojis, iestādāmie kolhozā. Individuālo zvejnieku sabiedriskotai mantai pašlaik ir samērā maza nozīme kolhozu sabiedriskajā saimniecībā. Tagad kolhozu sabiedriskoto mantu veido galvenokārt tie līdzekļi, kas radīti arteļa biedru kopīgā darbā ar valsts īpašuma, strādnieku šķiras un padomju inteliģences visciešāko līdzdalību un atbalstu.

Nedalāmie fondi, tāpat kā iegūtā produkcija, ir kolhoza biedru kopējais īpašums. Taču jau pašreiz nedalāmajiem fondiem ir tādas pazīmes, kas raksturīgas visas sabiedrības īpašumam. Piemēram, tos nevar sadalīt arteļa biedriem, nevar likvidēt, nevar vērst pret tiem dažādā veida prasības.

Raksturīgi, ka pēdējos gados nedalāmo fondu pieaugumā arvien lielāka loma ir zvejniecības apgādei ar tehniku. Septiņgades pirmajos 3 gados republikas zvejnieku kolhozi ir saņēmuši 837 zvejas flotes vienības par 5,9 milj. rubļu, 33 automašīnas un citu tehniku.

Zvejnieku kolhozu īpašumā pēc Motorizēto zvejas staciju reorganizācijas 1962. gada sākumā bija viens vidējais zvejas traleris (SRT-400 ZS), 35 mazie zvejas traleri (MRT 150-240 ZS), 136 zvejas kuteri (RB 80-150 ZS), 68 lielās zvejas motorlaivas (MB 80 ZS) un 495 motorlaivas. Kolhoziem pieder arī 123 smagās automašīnas, 43 traktori un daudz citas tehnikas. Bez tam zvejnieku kolhozi izmanto arī tos kuģus, kurus tie irē no Rīgas kuģu remonta un tehniskās stacijas. 1961. gadā kolhozi irēja 46 SRT un SRTR (400-500 ZS) tipa kuģus. Pašreizējā attīstības stadijā kolhozi vēl nespēj iegādāties visus šos modernos zvejas kuģus, jo to bilances vērtība sasniedz apmēram 15 milj. rubļu. Salīdzināšanai jānorāda, ka 1961. gadā visi ieņēmumi no zvejniecības bija tikai 17,6 milj. rubļu. Pieaugot zvejnieku kolhozu ieņēmumiem, pakāpeniski būs iespējams iegādāties arī tos zvejas kuģus, kuri pašlaik vēl atrodas valsts īpašumā.

Tomēr arī tagad jau zvejnieku kolhozu īpašumā ir moderni ražošanas rīki.

Nedalāmie fondi arī pēc savas struktūras tuvojas valsts uzņēmumu pamatfondiem. Kolhoznieku īpašumā uz 1963. gadu bija

252 moderni zvejas kuteri un to skaits nemitīgi palielinājas. Arī zvejas tehnikas un darba ražīguma ziņā zvejnieku kolhozi nepaliek no tā līmeņa, kāds ir valsts jūras zvejniecībā. Zvejas tehnikas attīstības rezultātā zvejnieku darbs kolhozos ir kļuvis par industrializētā darba paveidu, jo 1961. gadā jau 99,5% no zivju nozvejas ieguva ar mehānizētiem un motorizētiem zvejas rīkiem. Strauji augušas arī zvejnieku tehniskās zināšanas.

Lai nodrošinātu paplašināto atražošanu, jānoteic pareizi atskaitījumi nedalāmajos fondos. Zvejnieku arteļu paraugstatūtos un PSKP CK un PSRS MP 1959. g. 9. februāra lēmumā ir rekomendēts, ka atskaitījumiem nedalāmajā fondā jābūt 15—20% no arteļa naudas ienākumiem. Praksē un oficiālās atskaitēs šo procentu aprēķina, attiecinot tā saucamos «atskaitījumus kapitālieguldījumu fonda paplašināšanai» pret kopējiem naudas ieņēmumiem. Pēc šīs aprēķina kārtības 1960. gadā zvejnieku kolhozi nedalāmajos fondos atskaitīja tikai 12%, bet 1961. gadā pat nedaudz mazāk — 11,9% no visiem naudas ieņēmumiem. 1961. gadā atsevišķiem kolhoziem šis atskaitījums bija vēl mazāks: «Bangai» — 8%, «9. Maijam» — 8,1%, «Enkuram» un «Selgai» — 10%, «Brīvam zvejniekam» — 11%, «1. Maijam» — 11,7%. «Boļševiks» šim nolūkam atskaitīja 12,3%, «Uzvara», «Sarkanā bāka», «Viļņu lauzējs», «Padomju zvejnieks», «Carnikava», «Brīvā kaija», «Zvejnieks» un «Sarkanā blāzma» no 13—14,3%, no kopējiem naudas ieņēmumiem.

Par cik šādi aprēķinātais atskaitījuma procents nedalāmajos fondos ir ievērojami zemāks nekā paraugstatūtos un PSRS MP noteiktais atskaitījuma lielums, augstākstāvošās organizācijas — un sevišķi Valsts banka — izvirza zvejnieku kolhoziem lielas pretenzijas un prasa, lai ievērojami palielinātu līdzekļu izdalīšanu nedalāmajiem fondiem.

Šīs problēmas praktiskā atrisināšanā nav ņemts vērā tas, ka lieli līdzekļi kolhoziem ir jāizdod par flotes irēšanu. 1961. gadā šim vajadzībām bija jāizlieto 1,3 milj. rubļu, ko Rīgas kuģu remonta un tehniskā stacija gandrīz pilnā mērā izlieto tādām vajadzībām (amortizācijai, ražošanas paplašināšanai), kas pēc savas ekonomiskās nozīmes ir līdzīgas atskaitījumiem nedalāmajos fondos. Ja atskaitījumiem nedalāmajos fondos pievienojam šos 1,3 milj., tad kopējais atskaitījuma procents 1961. gadā būs 18%, kas arī atbilst statutos paredzētajam.

Problemātiska ir arī atsevišķu ieņēmumu posteņu ieslēgšana kopējos naudas ieņēmumos. Tā, piemēram, mehānisko darbnīcu ieņēmumi ir zvejniecības izdevumi un pēc savas ekonomiskās dabas pieskaitāmi pie uzņēmuma iekšējā apgrozījuma. Līdz ar to faktiskie naudas ieņēmumi būs nedaudz mazāki, nekā tie parādās pie pastāvošās uzskaites kārtības.

Neatrisināts ir arī jautājums par diferencētu atskaitījumu noteikšanu nedalāmajos fondos, jo starp zvejnieku kolhoziem ir liela starpība tehniskā apbruņotībā. Ekonomiski un tehniski spēcīgākiem kolhoziem («Sarkanai bākai», «9. Maijam», «Boļševikam») atražošanas paplašināšanas intereses jānoteic augstāks atskaitījums nekā kolhoziem, kuru zvejas tehnika ir zemāka. Atskaitījumu palielināšanu šajos kolhozos pieļauj arī pietiekošais patēriņa fonds, jo zvejnieku izpeļņa vidēji sasniedz no 2,0 līdz 2,5 tūkstošiem rubļu gadā.

Nopietns trūkums kolhozos vēl ir tas, ka dažkārt pieļauj nedalāmā fonda izlietošanu tādām vajadzībām, kas nav saistīti ar kapitālieguldījumiem. Tā rezultātā uz 1962. g. 1. janvāri parādās par iemaksām nedalāmajos fondos sasniedza 739,2 tūkst. rubļu. Parādi sevišķi pieauguši kolhozos: «Enkurā» — par 78 tūkst. rubļiem, sasniedzot 144 tūkst. rubļu, «Selgā» attiecīgi 41 un 111 tūkst., «Sarkanā bāka» 39 un 110 tūkst. rubļu.

Izlietojot nedalāmā fonda līdzekļus tiem mērķiem, kas nav saistīti ar kapitālieguldījumiem, samazinājas ne tikai resursi kapitālieguldījumiem, bet rodas arī grūtības kredītu saņemšanai no Valsts bankas ražošanas vajadzībām. Valsts banka nevar izsniegt kolhoziem aizdevumus, ja tiem ir parādi par iepriekšējiem gadiem līdzekļu iemaksāšanā nedalāmajos fondos.

Nedalāmo fondu līdzekļus galvenokārt izlieto kapitālai celtniecībai. Pozitīvs ir tas, ka kapitālās celtniecības izmaksas 1961. gadā bija par 1,2% mazākas nekā tāmē paredzētās.

Kapitālo celtniecību ievērojami traucēja nenokārtotā apgāde. Ja cements, ķieģeļi un kokmateriāli bija pilnīgi pietiekošā daudzumā, tad to nekādi nevar teikt par sanitārtehnisko iekārtu un elektropiederumiem. Kolhozu vajadzības tikai daļēji apmierināja ar radiatoriem, caurulēm, vannām, izlietnēm, kabeļiem un citiem materiāliem. Tāpēc daudzus objektus paredzētā termiņā nevarēja pabeigt. Dzīvokļu celtniecības plānu 1960. gadā izpildīja par 80%, bet 1961. gadā tikai par 72,7%. Šajā ziņā sevišķi atpalika «Enkurs», «Carnikava», «Dzintarjūra» un «Pacmju zvejnieks».

Gadu no gada pieaug nepabeigtās celtniecības apjoms. 1960. gadā nepabeigtā celtniecība palielinājās par 0,4 milj. rubļu jeb par 36,6%, 1961. gadā par 0,7 milj. rubļu jeb par 47,8%, sasniedzot gada beigās 2,3 milj. rubļu. Kolhozi bieži sāk jaunu objektu celtniecību, nepabeidzot iesāktos. Tā, piemēram, 1961. gadā nepabeigtā celtniecība pieaugusi «9. Maijā» no 243 līdz 422 tūkst. rubļu, «Bangā» no 140,7 līdz 222,3 tūkst., «Enkurā» no 96,9 līdz 201,5 tūkst. rubļu.

Galvenie cēloņi, kas neļauj efektīvi izmantot līdzekļus un laikā nodot ekspluatācijā jaunās ražošanas jaudas, ir, pirmkārt, kapitālieguldījumu un materiālo resursu sadrumstalošana pa

vairākām jaunceltnēm un objektiem un, otrkārt, nepietiekošs jaunceltnu nodrošinājums ar materiālajiem fondiem un finansu līdzekļiem. Fakti liecina, ka parasti iesāk celt vairāk objektus, nekā ir iespējams nodrošināt ar celtniecības materiāliem un finansu līdzekļiem. Kapitālieguldījumi un materiālie resursi pirmām kārtām jānovirza uz ekspluatācijā nododamiem objektiem. Jaunu celtniecības objektu sākšana pieļaujama tikai tad, kad analogiskas nepabeigtas būves pilnīgi ir nodrošinātas ar līdzekļiem un materiāltehnikiem resursiem. Nepieciešams noteikt precīzus celtniecības termiņus, kam būtu svarīga nozīme līdzekļu izmantošanas uzlabošanā un celtniecības objektu savlaicīgā darbā laišanā.

Kā trešais lielākais neatrisinātais jautājums jāatzīmē tas, ka laikā nenoformē celtniecības pabeigšanas dokumentus. Tā, piemēram, «9. Maijā» skolu ekspluatē jau 3, bet klubus 2 gadus, taču oficiāli šie objekti skaitās kā nepabeigti.

Zvejnieku kolhozu attīstības veicināšanā un kolhozu kooperatīvā īpašuma tālākā sabiedriskošanā svarīga nozīme ir Zvejnieku kolhozu savienībai. Savienībai, kurā ietilpst visi kolhozi, ir šādi galvenie uzdevumi: kolhozu organizatoriskā un operatīvā saimnieciskā vadība; zvejas un produkcijas realizēšanas vadība; sekmēt arteļu apgādi ar ražošanas līdzekļiem; kolhozu ražošanas un finansu plānu apstiprināšana; kreditešanas formu un apmēru noteikšana, saskaņojot to ar Valsts banku; darba spēka racionālas izmantošanas organizēšana un zvejnieku kolhozu pārstāvniecība valsts un saimnieciskās organizācijās.

Zvejnieku kolhoziem uzlikto valsts uzdevumu sekmīgai izpildīšanai, Zvejnieku kolhozu savienībai dotas svarīgas tiesības padoto zvejnieku kolhozu vadībā un kontrolē, proti,

- a) pieprasīt plānus, bilances, norēķinus un atskaites;
- b) revidēt pakļauto kolhozu darbību un pieņemt attiecīgu rīcību atklāto trūkumu novēršanai;
- c) saņemt atskaitījumus speciālos fondos;
- d) sasaukt kolhoza biedru kopsapulces vai valdes sēdes ienākušo priekšlikumu apspriešanai.

Savā laikā izvirzīja priekšlikumus (piemēram, akad. S. Strumiņš), ka nepieciešams apvienot un centralizēt lauksaimniecības arteļu īpašumu ne tikai atsevišķos pasākumos (piemēram, starpkolhozu celtniecības organizācijās), bet visā saimnieciskajā darbībā. Labu pieredzi šajā ziņā parāda Zvejnieku kolhozu savienības darbība. Jāatzīst, ka šī pieredze ir visai maz pētīta un vispārināta. Principiālo jautājumu risināšanā (piemēram, Motorizēto zvejas staciju organizēšanā un to vēlākā reorganizācijā) ir faktiski kopēta lauksaimniecības arteļu prakse, kaut gan dažkārt zvejnieku kolhozi varēja rādīt paraugu lauksaimniecības arteļiem. Pēc autora pārliecības, tagadējās kolhozu

un sovhozu teritoriālās pārvaldes varētu ieņemt lauksaimnieciskajā ražošanā to vietu, kāda pašreiz ir Zvejnieku kolhozu savienībai zvejnieku kolhozu darbībā.

Ekonomiskais pamats starpkolhozu sakariem un ražošanas līdzekļu sabiedriskošanās pakāpes paaugstināšanai ir republikāniskais regulēšanas fonds, kuru izveido Zvejnieku kolhozu savienības rīcībā. Šajā fondā ar 1961. gadu ieskaita līdz 1,5% no kolhozu zvejniecības ienākumiem. Regulēšanas fondu papildina arī procentu iemaksas par izsniegtiem aizdevumiem. Iegūtos līdzekļus izlieto, izsniedzot kolhoziem kredītus, galvenokārt sekojošām vajadzībām:

1) apgrozāmo līdzekļu papildināšanai atsevišķu finansiālu grūtību gadījumos un stihisko nelaimju zaudējumu segšanai. Šiem mērķiem parasti izsniedz kredītu uz laiku līdz 2 gadiem, bet ārkārtējos izņēmuma gadījumos arī līdz 5 gadiem;

2) kapitālai celtniecībai. Šai vajadzībai kolhozi no regulēšanas fonda var saņemt kredītu uz 5 gadiem.

No regulēšanas fonda sedz arī izdevumus centralizētai kadru sagatavošanai, kā arī izsniedz prēmijas sociālistiskās sacensības uzvarētājiem.

Regulēšanas fondam, kurš Padomju Savienībā pastāv faktiski kopš 1934. gada, ir visai nozīmīga vieta līdzekļu racionālā izlietošanā un zvejnieku kolhozu attīstībā.

Tabula Nr. 2.

No republikāniskā regulēšanas fonda saņemtie kredīti.¹

Kredīta veids	Uz 1959. g. 1. I		Uz 1960. g. 1. I		Uz 1961. g. 1. I		Uz 1962. g. 1. I	
	tūkst. rbļ.	%	tūkst. rbļ.	%	tūkst. rbļ.	%	tūkst. rbļ.	%
1. Kapitāl-ieguldījumiem	412,1	72,5	588,7	73,1	491,0	61,8	575,8	40,3
2. Apgrozāmo līdzekļu papildināšanai	156,5	27,5	217,2	26,9	303,3	38,2	852,5	59,7
	568,6	100	805,9*	100	794,3	100	1428,3	100
	100%		141,8%		139,7%		251,2%	

¹ Latvijas PSR Zvejnieku kolhozu savienības nepublicētie materiāli.

Septiņgades pirmajos 3 gados krediti no regulēšanas fonda ir palielinājušies 2,5 reizes, sasniedzot uz 1962. gada 1. janvāri 1.428,3 tūkst. rubļu. Sevišķi strauji (5,5 reizes) ir pieauguši krediti apgrozāmo līdzekļu papildināšanai.

Regulēšanas fonda līdzekļi jau vairs nav katra atsevišķa kolhoza īpašums, bet ir Zvejnieku kolhozu savienībā ietilpstošo zvejnieku arteļu kopējs īpašums.

Pēdējā laikā atsevišķu kolhozu vadītāji izvērza priekšlikumu, lai turpmāk vairs nepraktizētu kolhozu līdzekļu atskaitīšanu regulēšanas fondā.

Sādu priekšlikumu viņi pamato uz to, ka, pirmkārt, regulēšanas fondā līdzekļi esot jau pietiekošā daudzumā; un otrkārt, ka

regulēšanas fondam neesot nekādas praktiskas nozīmes kolhozu attīstībā, «jo ar vienu roku dodot, ar otru — ņemot.»

Šāds uzskats nav pareizs vispārms no teorētiskā viedokļa. Zvejnieku kolhozu tālākai pilnveidošanai komunistiskā īpašuma virzienā visai svarīga nozīme ir starpkolhozu regulēšanas fondam, kas apvieno atsevišķo kolhozu īpašumus. Regulēšanas fonda nozīme pieaug arī saimniecisko jautājumu risināšanā. Ir atsevišķi periodi (piemēram, 1962. gadā), kad kolhoziem bija ļoti nepieciešami papildus līdzekļi paplašinātas atražošanas nodrošināšanai. Ja dabas apstākļu dēļ kolhozs ilgāku laiku nevar izpildīt nozvejas plānu, atsevišķi kolhozi no pašu līdzekļiem ne vienmēr varēs nodrošināt visu izdevumu segšanu. Regulēšanas fonda līdzekļiem faktiski ir tāda pat nozīme kā Valsts bankas kredītiem. Tie, kas uzstājas pret regulēšanas fondu un tā paplašināšanu, īstenībā noliedz kredītu vajadzību vispār.

Zvejnieku kolhozi, atšķirībā no lauksaimniecības arteļiem, pagaidām nav izveidojuši kaut kādus kopīgus uzņēmumus (piemēram, celtniecības, būvmateriālu ražošanas, lopu uzbarošanas u. c. uzņēmumus). Tas daļēji izskaidrojams ar to, ka zvejnieku arteļi teritoriāli ir izvietoti gar visu jūrmalu. Attāluma dēļ kopēju saimniecisku objektu veidošana ne katrreiz ir lietderīga.

Pirmais lielais pasākums starpkolhozu ražošanas organizācijas jomā ir remontdarbnīcas, slipe un citas celtnes kolhozu vietējās zvejas flotes remonta vajadzībām, ko tuvākajos 2—3 gados ir paredzēts uzcelt Mangaļsalā. Pašlaik veic sagatavošanas darbus. Pirmās kārtas celtniecībā izmaksās 500—600 tūkst. rubļu, ko finansēs no Zvejnieku kolhozu savienības regulēšanas fonda. Paredzēts izveidot arī speciālu starpkolhozu celtniecības organizāciju, kuras uzdevums būs gan tikai minētā kuģu remonta uzņēmumu celšana, iekļaujot šajā pasākumā arī zivju rūpniecības pārvaldes specializēto celtniecības montāžas pārvaldi.

Starpkolhozu sakaru organizēšanā vēl ir arī citi ceļi.

Viens no tiem ir iespēja kopā ar lauksaimniecības arteļiem piedalīties starpkolhozu ražošanas organizācijās. Sevišķas iespējas ir sadarboties būvmateriālu ražošanas uzņēmumu veidošanā, celtniecības organizācijās, uzņēmumos, kas saistīti ar lauksaimniecisko ražošanu (dārzeņu pārstrādāšanas fabrikās, lopu uzbarošanas punktus utt.) un citos pasākumos. Starpkolhozu sakarus nevarētu traucēt tas, ka vieni ir lauksaimniecības, bet otri — zvejniecības kolhozi un ka katram ir sava īpatnēja ražošana.

Divējāda veida kolhozu būtība ir viena: tie ir kooperatīvie uzņēmumi, kuru pamatā ir grupas īpašums. Protams, ka lauksaimniecības arteļa attīstības jautājumus nevar risināt uz zvejnieku kolhozu rēķina. Piedalīšanās attiecīgā rajona starpkolhozu pasākumos jāorganizē tā, lai tas būtu izdevīgi un nepieciešami arī zvejnieku kolhoziem. Jāiziet no vispārējo un kopējo uzdevumu veikšanas, bet ne no atsevišķu resoru šaurajām pozīcijām. Nevajadzīgs lokālisms pašlaik traucē apvienot spēkus kopējos pasākumos, kas nestu augļus ik vienai pusei.

Otrs ceļš ir iespēja kopēju saimniecisku uzdevumu veikšanā līdzekļus ieguldīt kā valsts zvejniecības un zivju pārstrādāšanas uzņēmumiem, tā arī zvejnieku kolhoziem. Tā turpmākā perspektīvā varēs attīstīties ražošanas uzņēmumi zvejniecībā, kas palīdzēs gada laikā vienmērīgāk izmantot darbaspēku un ražošanas resursus, nostiprinot kolhozu sakarus ar valsts uzņēmumiem. Tas paplašinās iespējas apvienot atsevišķu kolhozu ražošanas līdzekļus, veicinās to saplūšanu ar valsts īpašumu.

Valsts un zvejnieku kolhozu līdzekļu savdabīga saplūšana notiek jau šodien. Tā izpaužas, piemēram, kolhozu elektrifikācijā, ostu celtniecībā, zivju audzēšanā, zivkopības un zvejniecības pētniecības darbu organizācijā, meliorācijā un lauksaimniecības mehanizācijā. Valsts ar saviem līdzekļiem ceļ elektrostacijas un enerģijas pārvaldes galvenās līnijas, būvē zvejnieku ostas, iegulda līdzekļus jaunas tehnikas konstruēšanā un tās ražošanas apgūšanā, veic pasākumus zivju mākslīgai pavairošanai. Valsts sagatavo speciālistus, piešķir kolhoziem īstermiņa un ilgtermiņa kredītus un veic citus pasākumus kolhozu ražošanas attīstīšanai.

1959. gada februārī PSKP CK un PSRS MP pieņēma lēmumu «Par zvejnieku kolhozu tālāko nostiprināšanu un motorizēto zvejas staciju reorganizāciju». Sakarā ar šo lēmumu republikas kolhozi iegādājās zvejas kuģus un mehānismus par 4,8 milj. rubļu un zvejas rīkus par 2,8 milj. rubļu. Ja kolhozi, pērkot ražošanas līdzekļus, nespēja pilnīgi norēķināties, valsts izsniedza ilgtermiņa kredītus: zvejas rīku iegādei uz 3 gadiem (maksāšanas termiņi beidzas 1962. un 1963. gadā), bet kuģu un mehānismu pirkšanai uz 7 gadiem (maksāšanas termiņi beidzas

1966. gadā). Līdz 1962. gada 1. janvārim no zvejas kuģu un mehānismu kopējās summas bija nomaksāti 46%, bet no zvejas rīkiem 90%. Tas nozīmē, ka uz 1962. gada sākumu ražošanas līdzekļu iegādei valsts izsniegtā ilgtermiņa kredītu summa bija 2,9 miljoni rubļu. Kopējie Valsts bankas ilgtermiņa un īstermiņa krediti zvejnieku kolhoziem uz 1962. gada 1. janvāri bija 4,9 milj. rubļu.

Arvien lielāku nozīmi iegūst tieši īstermiņa aizdevumi ražošanas vajadzībām — zvejas rīku, naftas produktu, rezerves daļu, kuģu un mehānismu remonta materiālu iegādei. 1961. gadā Valsts banka zvejnieku kolhoziem izsniegusi 3 milj. rubļu īstermiņa kredītus.

PSKP Programmā norādīts, ka reizē ar sabiedriskās bagātības palielināšanos kolhozi arvien vairāk piedalīsies visiem iedzīvotājiem paredzētu uzņēmumu, kultūras un sadzīves iestāžu, kā arī internātskolu, klubu, slimnicu un atpūtas namu celšanā. Labs piemērs šajā ziņā ir Skultes «Zvejnieka» prakse. Kolhoza klubs, kura celtniecība izmaksāja 310 tūkst. rubļu, tagad apkalpo plašas apkārtnes darbaļaudis. Tieša kolhozu un valsts līdzekļu saplūšana ir vērojama vidusskolas celtniecībā. No kolhoza puses celtniecībā ir jau ieguldīti 113 tūkst. rubļu. Par cik kolhozam šis lielais pasākums vienam nav pa spēkam, celtniecībā piedalās arī valsts, tai skaitā arī Skultes zivju fabrika. Pēc skolas uzcelšanas ir paredzēts, ka to ar pilnsapulces lēmumu pilnīgi nodos valsts īpašumā, resp. Latvijas PSR Izglītības ministrijas pārziņā. Vidusskolā, blakus vispārējiem priekšmetiem, audzēkņi iegūst arī pirmās iemaņas zvejniecības un zivju rūpniecības specialitātēs. Šis piemērs ir raksturīgs tam, ka jau tagad sāk izzust stingras robežas starp kolhozu un valsts īpašumu.

PSKP Programa paredz, ka kolhozos plašāk jāievieš sabiedriskie pakalpojumi, proti, sabiedriskā ēdināšana, bērnu dārzi un mazbērnu nometnes, sadzīves iestādes utt. Šajā ziņā dažkārt ir vērojams pat regress. Dažus gadus atpakaļ atsevišķos kolhozos, piemēram, Rojas «Bangā» un citur darbojās bērnu dārzi, bet kopš 1960. gada to vairs nav nevienā kolhozā. Tas izskaidrojams ar to, ka vēl pilnīgi nav atrisināts jautājums par darba spējīgo sieviešu iesaistīšanu sabiedriskajā ražošanā. Darba spējīgās sievietes zvejnieku ģimenēs galvenokārt nodarbojas ar mājsaimniecību. Dažādo sabiedrisko pakalpojumu izvēršana neapšaubāmi ietaupītu sabiedriskā darba patēriņu, atbrīvojot ne tikai darbspēku dažādām tautsaimniecības nozarēm, bet palīdzēs veidot arī jaunus sadzīves asņus, bez kuriem nav iedomājama komunistiskā sabiedrība.

Ražošanas spēku attīstības līmenis kolhozos vēl nav tik augsts, lai visas kolhoznieku vajadzības varētu apmierināt no

sabiedriskās saimniecības. Tāpēc pašreizējā periodā ir nepieciešama kolhoznieku personīgā palīgsaimniecība. Komunisma celtniecības zināmā attīstības posmā zvejnieku un lauksaimniecības kolhozu sabiedriskā saimniecība sasniegs tādu attīstības līmeni, ka kļūs iespējams no tās resursiem pilnīgi apmierināt kolhoznieku vajadzības. Līdz ar to personīgās palīgsaimniecības pakāpeniski zaudēs savu nozīmi. Kad kolhoznieki paši pārliecināsies, ka sabiedriskā ražošana nodrošina viņu vajadzības ar visiem produktiem, tie labprātīgi atteiksies no piemājas saimniecības, jo nebūs nekādas vajadzības pēc tās.

Labu paraugu šajā ziņā rāda Kuivižu «Enkurs». Sabiedriskās lauksaimniecības attīstības rezultātā slaucēju izpeļņa sasniedz 100—110, bet laukkopībā strādājošo 50—60 rubļu mēnesī. Tas ir viens no gāļvenajiem iemesliem, kāpēc ap 20 ģimenes atteicās no personīgās govjs. Sādām ģimenēm kolhozs piedev no pārdod pienu par 8 kapeikām litrā. Līdz ar to var rasties ekonomiskie priekšnoteikumi piemājas saimniecības atmiršanai.

Zvejnieku arteļos lauksaimnieciskā rakstura sabiedriskā saimniecība attīstās diezgan sekmīgi. Tā, 1961. gadā, salīdzinot ar 1959. gadu, naudas ienākumi no lauksaimniecības palielinājušies par 23%, piena izslaukums par 18%, olu ražošana par 74%. Taču, no otras puses, personīgās piemājas saimniecības zvejnieku kolhozos ir ieguvušas nevēlami plašu attīstību. To liecina kaut vai tas, ka septiņos kolhozos («Bangā», «Viļņu lauzējā», «1. Maijā», «Selgā», «Padomju zvejniekā», «Dzintarjūrā», «Boļševikā»), kurus autoram izdevās apmeklēt, individuālam sektoram 1962. gada jūnijā bija 1214 govju, bet sabiedriskajā saimniecībā tikai 110 jeb 11 reizes mazāk. Raksturīgs piemērs šajā ziņā ir «1. Maijs», kuram sabiedriskajā sektorā nav nevienas govjs, bet individuāliem īpašniekiem 214. Sajos kolhozos 910 ha zemes ir pārvērsti par piemājas dārziņiem, kā rezultātā 30—40% no kolhoziem piestiprinātās aramzemes ir izslēgta no sabiedriskās ražošanas. Kolhoza «Zvejnieks» no 188 ha aramzemes vairāk nekā 70% ir piemājas zeme. Rodas iespaids, ka piemājas saimniecību ārkārtīgi straujo izplešanos kolhozu valdes uzskata par dabisku parādību. Arī Zvejnieku kolhozu savienībā sabiedriskās un piemājas saimniecību optimālo attiecību noskaidrošanai netiek veltīta vajadzīgā uzmanība. Izejot no sabiedriskā darba ražīguma paaugstināšanas viedokļa un komunistiskās sabiedrības celtniecības perspektīvām, pastiprināta uzmanība jāveltī tieši sabiedriskās lauksaimniecības attīstībai, lai personīgā, mazražīgā piemājas saimniecība ar laiku pilnīgi zaudētu savu ekonomisko lomu.

Darba normēšanas, organizācijas un samaksas līmenis un formas zvejnieku kolhozos maz atšķiras no stāvokļa valsts zvejniecībā.

Kolhozu iekārtas ekonomiskais uzplaukums, norādīts PSKP Programā, rada apstākļus tam, lai kolhozu īpašums pakāpeniski tuvinātos un perspektīvā arī saplūstu ar visas tautas īpašumu vienotā komunistiskā īpašumā.

Старший преподаватель В. Рикшис

РАЗВИТИЕ РЫБОЛОВЕЦКОЙ КОЛХОЗНОЙ СОБСТВЕННОСТИ В ПЕРИОД СТРОИТЕЛЬСТВА КОММУНИЗМА

В ходе строительства социализма две формы общественной собственности образовались также в рыболовстве: государственный лов (государственная собственность) и колхозный лов (кооперативно-колхозная собственность).

В 1961 году, по сравнению с 1956 годом, неделимые фонды рыболовецких колхозов Латвийской ССР увеличились в 2,9 раза, достигнув 22,7 млн. рублей. Рост неделимых фондов происходит значительно быстрее, чем увеличение рабочей силы. В первые 3 года семилетки рыболовецкие колхозы приобрели 837 флотских единиц за 5,9 млн. рублей, 33 автомашин и другую технику. Это создает предпосылки для дальнейшего обобществления колхозного производства и для повышения производительности труда.

При исчислении размеров неделимых фондов необходимо также учитывать арендную плату флота, установить в разных колхозах дифференцированное отчисление в неделимые фонды и не допустить использование средств неделимых фондов для таких нужд, которые не связаны с капитальными вложениями.

Для развития рыболовецких колхозов исключительное значение имеет Союз рыболовецких колхозов. Экономической основой межколхозных связей и повышения обобществления средств производства является республиканский фонд регулирования, в который отчисляется до 1,5% общих доходов от добычи рыбы. Фонд регулирования используется главным образом для предоставления кредитов колхозам для капитальных вложений и для пополнения оборотных средств. Кредиты от фонда регулирования в первые три года семилетки увеличились в 2,5 раза. На 1 января 1962 года они составили 1,4 млн. рублей. Особенное значение фонд регулирования имеет также для объединения собственности отдельных колхозов.

В области межколхозных производственных организаций рыболовецкие колхозы делают только первые шаги. В ближайшие 2—3 года предусмотрено создать на Мангалъсале ремонтные мастерские для обслуживания флота побережного

промысла. Создается первая межколхозная строительная организация.

В будущем при создании различных хозяйственных объектов рыболовецкие колхозы должны участвовать вместе с сельскохозяйственными артелями.

В развитии колхозной экономики большую роль играет государство. Оно предоставляло колхозам кредиты для приобретения судов, механизмов, орудий лова и для текущих хозяйственных нужд. Кредиты на 1 января 1962 г. составили 4,8 млн. рублей. В свою очередь, колхозы участвуют в строительстве школ (напр., колхозы «9 Мая» и «Звейниекс»), которые потом передаются в собственность государства. Это показывает, что на практике уже теперь исчезают строгие границы между кооперативно-колхозной и государственной собственностью.

В рыболовецких колхозах успешно развивается также сельскохозяйственное производство. В 1961 году денежные доходы от сельского хозяйства увеличились на 23%, удой молока на 18%, производство яиц на 74%. Хотя в настоящее время необходимо и личное подсобное хозяйство, оно в рыболовецких колхозах получило нежелательно широкое развитие. Так, например, в семи колхозах, которые мы изучали, в личной собственности было 1214 коров, а в общественной собственности в 11 раз меньше. В этих колхозах 30—40% пахотной земли исключено из общественного производства. Это значит, что особенно внимание необходимо обратить на развитие общественного сельского хозяйства, чтобы оно было в состоянии целиком заменить личное хозяйство.

Senior teacher V. RIKSHIS

«THE DEVELOPMENT OF THE COLLECTIVE PROPERTY OF THE FISHERMENS KOLKHOZ DURING THE PERIOD OF THE BUILDING UP OF COMMUNIST SOCIETY»

The given paper testifies to the fact that the development of the LSSR fishing industry leads to the merging of kolkhoz and state property into one whole communist property.

SATURA RĀDĪTĀJS — СОДЕРЖАНИЕ — CONTENTS

От редакционной коллегии	5
1. A. Briede. Garīgā un fiziskā darba būtisko atšķirību likvidešana komunisma izvērstās celtniecības periodā	7
A. Бриеде. Преодоление существенных различий между умст- венным и физическим трудом в период развернутого строи- тельства коммунизма	40
A. Briede. The Overcoming of the Substantial Differences Between Mental and Monnal Labour in the Period the Extensive Building of Communism	41
2. A. Sproģe. Padomju Latvijas strādnieku šķiras kultūras iz- augšme no 1940.—1962. gadam	43
A. Спроге. Культурный рост рабочего класса Советской Лат- вии (1940—1962 гг.)	68
A. Sproģe. The Progress of Cultural Growth in the Working Class of Soviet Latvia from 1940—1962.	70
3. O. Bērzkalns. Strādnieku un kolhoznieku budžeti.	71
O. Берзкалн. Бюджеты рабочих и колхозников	85
O. Berzkaln. The Budget of Workers and Collective Farmers.	86
4. V. Rikšis. Zvejnieku kolhozu kooperatīvā īpašuma attīstība ko- munisma celtniecības periodā	87
V. Рикшис. Развитие рыболовецкой колхозной собственности в период строительства коммунизма	98
V. Rikshis. The Development of the Collective Property of the Fishermen's Kolkhoz During the Period of the Building up of Commu- nist society.	99

Parakstīta iespiešanai 1963. g. 4. jūlijā. Papīra formāts 60×92 I/16. 6,25 iespiedloksnes,
6,25 uzskaites iespiedloksnes. Metiens 520 eks. JT 12522.

Maksā 60 kap.

PĒTERA STUCKAS LATVIJAS VALSTS UNIVERSITĀTE

Iespiesta Latvijas PSR Kultūras ministrijas Poligrāfiskās rūpniecības pārvaldes 1. tipo-
grāfijā «Ciņa» Rīgā, Blaumaņa ielā 38/40. Pasūt. Nr. 2091-n.

LĀTVIJAS UNIVERSITĀTES BIBLIOTĒKA

0510067515